

MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

**YOKSULLUĞUN UNUTULAN YÜZÜ: YOKSUL ÇOCUKLARIN
YOKSULLUK ALGILARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VUSLAT DOĞAN

YRD. DOÇ. DR. HALİME ÜNAL

OCAK 2011

T.C.
MUĞLA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

YOKSULLUĞUN UNUTULAN YÜZÜ: YOKSUL ÇOCUKLARIN
YOKSULLUK ALGILARI

VUSLAT DOĞAN

Sosyal Bilimler Enstitüsünde

“Yüksek Lisans”

Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir.

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 23.02.2011

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 27.01.2011

Tez Danışmanı : Yrd. Doç. Dr. Halime ÜNAL

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Özlem BALKIZ

Jüri Üyesi : Yrd. Doç. Dr. Şinasi ÖZTÜRK

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Namık Kemal ÖZTÜRK

OCAK 2011

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 06/01/2011 tarih ve 507/6 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 25/4 maddesine göre, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Vuslat Doğan'ın "Yoksulluğun Unutulan Yüzü: Yoksul Çocukların Yoksulluk Algıları" adlı tezini incelemiş ve aday 27/01/2011 tarihinde saat 13:30'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 90 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin kabul olduğuna oy birliği ile karar verildi.

Yrd. Doç. Dr. Halime Unal
Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Özlem BALKIZ
Üye Üye

Yrd. Doç. Dr. Şinasi Öztürk
Üye Üye

YEMİN

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “YOKSULLUĞUN UNUTULAN YÜZÜ: YOKSUL ÇOCUKLARIN YOKSULLUK ALGILARI” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23.02.2011

VUSLAT DOĞAN

YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ GİRİŞ FORMU		
YAZARIN MERKEZİMİZCE DOLDURULACAKTIR.		
Soyadı : DOĞAN	Kayıt No:	
Adı : VUSLAT		
TEZİN ADI		
Türkçe :Yoksulluğun Unutulan Yüzü: Yoksul Çocukların Yoksulluk Algıları		
Y. Dil :Forgetten Side of Poverty : Poverty Perception of Poor Children		
TEZİN TÜRÜ:	Yüksek Lisans	Doktora
Sanatta Yeterlilik	O√	O
O		
TEZİN KABUL EDİLDİĞİ		
Üniversite	:Muğla Üniversitesi	
Fakülte	:Edebiyat Fakültesi	
Enstitü	:Sosyal Bilimler Enstitüsü	
Diğer Kuruluşlar	:	
Tarih	:	
TEZ YAYINLANMIŞSA		
Yayınlayan	:	
Basım Yeri	:	
Basım Tarihi	:	
ISBN	:	
TEZ YÖNETİCİSİNİN		
Soyadı, Adı	:ÜNAL, HALİME	
Ünvanı	:YRD. DOÇ. DR	

TEZİN YAZILDIĞI DİL: TÜRKÇE

TEZİN SAYFA SAYISI: 111

TEZİN KONUSU (KONULARI) :

1.Yoksulluğun Çocuklar Üzerindeki Sosyal ve Duygusal Etkileri

2.Yoksul Çocukların Yoksulluk Algıları

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER :

1.Yoksulluk

2.Çocuk Yoksulluğu

3. Sosyal ve Duygusal Etkiler

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER: Konunuzla ilgili yabancı indeks, abstract ve thesaurus'u kullanınız.

1.Poverty

2.Child Poverty

3.Social and Emotional Effects

1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum

2-Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir

3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir

Yazarın İmzası :

Tarih 23.02.2011

ÖZET

Bu çalışma 8-14 yaşları arasındaki yoksulluk içinde yaşayan çocuklarla ilgilidir. Çocukların hayatlarında ailenin, arkadaşların ve sosyal çevresinin önemi vurgulanarak yoksulluğun bu ilişkileri nasıl etkilediğini ortaya koymaktır. Bu ilişkiler çerçevesinde yoksulluğun çocuklar üzerindeki sosyal ve duygusal etkilerini anlamaya çalışmak bu çalışmanın en birincil amacını oluşturmaktadır. Çalışmanın veri toplama kısmı Muğla-Merkez ve Milas'ın yoksul mahallerinde gerçekleştirilmiş, verilerin elde edilmesi için çalışmada hem annelere hem de çocuklara yer verilmiştir. Hane halkı anketi annelere uygulanmış daha sonra önce annelerle sonra da çocuklarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. 40 anne ve 40 çocuk olmak üzere toplam 80 görüşme gerçekleştirilmiştir. Hane halkı ile ilgili elde edilen bulgular oluşturulan betimsel tabloların yardımıyla açıklanmış ayrıca görüşmelerden elde edilen bulgular anne ve çocukların anlatılarına yer verilerek değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

This study probed the experiences of 8 – 14 years-old children living in poverty. This study aimed to understand the social and emotional effects of the poverty on children. Through qualitative interview methods, the participants' views were explored about how poverty affects their lives in family, in school, and in their social environment. This study was important because of the enormous number of children experiencing poverty and its dire effects on education, nutrition, accommodation and medical access. Data were gathered through in depth interviews with children and their mothers in the poor wards of Mugla Centre and Milas. The interviews lasted between forty five minutes and half-an hours. Data were analysed using the descriptive tables. A total of 80 participants of whom were interviewed consisted 40 children and 40 mothers.

ÖNSÖZ

Çalışma konumu belirlediğim günden bu yana benden desteğini hiç esirgemeyen, çalışmamın her aşamasında bana cesaret veren ve yardımcı olan, engin bilgi ve tecrübeleriyle çalışmama yol gösteren tez danışmanın Yrd. Doç. Dr. Halime Ünal'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Saha çalışmam esnasında bana destek olup, çalışmamın çok daha hızlı bir şekilde ilerlemesine yardımcı olan sevgili arkadaşım sosyolog Elem Çiçek'e,

Milas ve Muğla'daki çalışma yapacağım mahallelerle ilgili benden desteklerini esirgemeyen Milas Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü Cihan Ünal'a ve Muğla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı Müdürü Sayın Mustafa Haney'e teşekkür ediyorum.

En büyük teşekkürü, açık yüreklilikleriyle bana kendilerini anlatan, anlatılarıyla bu çalışmanın var olması sağlayan ve elimden geldiğince onlardan desteğimi esirgemediğim ve esirgemeyeceğim küçük kardeşlerime ve annelerine yürekten teşekkürlerimi sunuyorum.

Sadece bu çalışma için değil, tanıdığım günden bu yana hayatımın her döneminde beni destekleyen, bana inanan ve güvenen, yanımda olamasa bile benimle olduğunu bildiğim çok özel insana, Emre Ersen'e tüm kalbimle teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
Araştırmanın Sorunu	3
Araştırmanın Amacı	3
Araştırmanın Önemi	3
I.BÖLÜM	5
KURAMSAL TARTIŞMA	5
1.1.YOKSULLUK YAKLAŞIMLARI	5
1.1.1.Bireysel Yaklaşımlar	5
1.1.1.1.İşlevselci Tabakalaşma Yaklaşımı	6
1.1.1.2.Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı	6
1.1.1.3.Yeni Muhafazakar Yaklaşım.....	8
1.1.2.Yapısal Yaklaşımlar	10
1.1.2.1.Çatışmacı Yoksulluk Yaklaşımı	10
1.1.3.Yeni Yoksulluk Yaklaşımı	12
1.2. YOKSULLUK İÇİNDE YAŞAYAN ÇOCUKLAR	14
1.2.1.Neden Çocuk Yoksulluğu?.....	14
1.2.2.Çocuk Yoksulluğunun Boyutları.....	18
1.2.2.1.Fiziksel Boyutlar	18
1.2.2.2.Demografik Boyutlar.....	19
1.2.2.3.Ekonomik Boyutlar	21
1.2.2.4.Eğitimsel ve Bilişsel Boyutlar	22
1.3.TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN BOYUTLARI	24
1.4.TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR	30
1.5. ÇOCUK YOKSULLUĞUNA BAKIŞ: DAVRANIŞLAR VE DUYGULAR	32
1.5.1.Yoksul Çocukların Aile Hayatı	33
1.5.2.Yoksul Çocukların Arkadaşlık \Sosyal İlişkileri.....	37
1.5.3.Yoksul Çocukların Okuldaki Hayatı	39
1.6.TOPLUMSAL DIŞLANMA VE ÇOCUK YOKSULLUĞU	40
II.BÖLÜM	45
YÖNTEM	45

2.1. Evren ve Örneklem.....	45
2.2. Veri Toplama Tekniği	46
2.3. Veri Toplama Süreci	47
2.4. Verilerin Çözümlemesi.....	48
III.BÖLÜM	49
BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	49
3.1. Yoksul Çocukların ve Ailelerinin Demografik Özellikleri	49
3.2. Anket Çalışmasının Arka Planında Kalanlar.....	58
3.3. ANNE ve ÇOCUK ARASINDAKİ YOKSULLUK ETKİLEŞİMİ	61
3.3.1. Maddi Kaygılar.....	61
3.3.2. Çocuklarının İhtiyaçlarını Karşalayamamak.....	63
3.3.3. Annelerin Para İle İlgili Sıkıntıları Çocuklarla Paylaşması	64
3.3.4. Annelerin Çocuklarının Okulda Yaşadığı Sorunlarla İlgilenmesi.....	66
3.3.5. Anne ve Çocuğun Beraber Geçirdiği Zaman	67
3.4. ÇOCUĞUN GÖZÜNDEN YOKSULLUK	68
3.4.1. AİLE	68
3.4.1.1. Çocuklara Yardımcı Olabilme.....	68
3.4.1.2. Çocukla Para Hakkında Konuşma.....	69
3.4.1.3. Çocukların İhtiyaçlarının Karşılanamaması	70
3.4.1.4. Çocuğa Harçlık Verilmesi	72
3.4.2. ARKADAŞLAR ve SOSYAL ÇEVRE	73
3.4.2.1. Çocukların İstediklerini Arkadaşında Görmesi.....	73
3.4.2.2. Arkadaşlarının Harçlık Alması.....	73
3.4.2.3. Yoksul Çocukların Zenginlik Algıları.....	74
3.4.2.4. Çocukların Alay Konusu Olmaları.....	75
3.4.3. OKUL ORTAMI	77
3.4.4. ÇOCUKLARIN HAYALLERİ	78
IV.BÖLÜM	80
SONUÇ VE ÖNERİLER	80
4.1. Sonuçlar.....	80
4.1.1. Hane Halkının Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar	80
4.1.2. Anne ve Çocuk Arasındaki Yoksulluk Etkileşimine İlişkin Sonuçlar	81
4.2. Araştırma İle İlgili Öneriler.....	82

4.3. Öneriler.....	83
KAYNAKÇA	86
EK 1: HANE HALKI ANKETİ	91
EK 2: ANNELERLE YAPILAN GÖRÜŞME SORULARI	95
EK 3: ÇOCUKLARLA YAPILAN GÖRÜŞME SORULARI.....	96

TABLO VE ŞEKİL LİSTESİ

Tablo 1.2.1.1. Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicileri	17
Tablo 1.3.1. Açlık ve Yoksulluk Oranları 2008.....	26
Tablo 1.3.2. Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları 2008.....	27
Tablo 1.3.3. Bölgeler Arasında Çocuk ve Yoksul Çocuk Dağılımı.....	28
Tablo 3.1.1.Katılımcı Çocukların Yaşları ve Eğitim Durumları.....	49
Tablo 3.1.2. Çocukların Ebeveynlerinin Yaşları ve Eğitim Durumları	50
Tablo 3.1.3. Hane Halkı Özellikleri	52
Tablo 3.1.4. Hanede Çalışan Kişiler ve İş Durumları	54
Tablo 3.1.5. Ailelerinin Elde Ettikleri Gelir İle İlgili Düşünceleri	55
Tablo 3.1.6. Ailelerin Gelirlerini Harcadıkları Yerler	56
Tablo 3.1.7. Ailelerin Tükettiği Gıdalar.....	56
Tablo 3.1.8. Ebeveynlerin Hayat Şartlarının Düzeleceğine Dair İnanıcı.....	57
Tablo 3.1.9. Annelerin Çocuklarını Okutmak İle İlgili Düşünceleri	57
Şekil 1: Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Yoksulluk Oranları	25
Şekil 2: Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları.....	26
Şekil 3: Bölgelere Göre Aşırı Düşük Kilolu Çocukların Dağılımı 2003	27
Şekil 4: Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk Oranları	29
Şekil 5: Kentse\Kırsal BÖH ve 5 YAÖH 1993-1998	29

GİRİŞ

Yoksulluk, insanların kabul edilir yaşam koşullarına özgür ve insana yakışır şekilde ulaşamamaları, kendine ve başkalarına saygılı, uzun, sağlıklı ve yaratıcı bir hayat sürdürebilmeleri için gerekli insani fırsat ve olanaklardan yoksun olmaları şeklinde tanımlanabilir (Gül, Sallan Gül ve Memişoğlu, 2007: 248). Yoksulluk tüm dünyanın ve özellikle de Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerin temel problemlerinden biridir. Bu durum da yoksulluk kavramının özellikle ele alınması ve araştırılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ancak yoksulluk, hem araştırılması hem de ölçülmesi konusunda çok fazla zorluğu olan bir çalışma alanıdır. Özellikle son dönemlerdeki çalışmaların da yoksulluğun çok boyutlu olarak çalışılması gerektiğini savunması yoksulluğun diğer boyutlarının araştırılması konusunda çok daha itinalı olunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye'deki yoksulluk çalışmaları çoğunlukla gelir yetersizliği, tüketim harcamaları, işsizlik, suç, sosyal dışlanma, küreselleşme, sosyal devlet, yoksulluk yardımları, gecekondulaşma ve çeşitli gruplar (çocuklar, yaşlılar, kadınlar) üzerindeki etkilerin araştırılması bağlamında yoksulluğun birçok boyutuna değinmektedir. Fakat çocuk yoksulluğu araştırmalarının önemi en çok gözden kaçırılan araştırmalardır. Çocuk yoksulluğu ile ilgili elbette birçok araştırma literatürde yer almaktadır. Bu çalışmalar çoğunlukla çocuk yoksulluğunu sokakta yaşayan veya çalışan çocuklar, çocuk suçluluğu, çocuk istismarı ile ilişkilendirmektedir. Ancak çocuk yoksulluğunun etkenlerinin ve sonuçlarının neler olduğu konusundaki araştırmalar Türkiye'de yok denecek kadar azdır.

Çocuk yoksulluğunu araştırmak önemlidir, çünkü çocuklar hayata umutla başlayan, en saf, en duyarlı, en incinebilir olanlardır. Bu sebeple de yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri geri döndürülemeyecek biçimde sonuçlanabilir. Yoksulluk çocukların hem bedenlerini hem de zihinlerini tahrip ederek onlar da olumsuz birçok etkene ve fiziksel, bilişsel, duygusal ve davranışsal pek çok olumsuz sonuca sebep olur. Çocukların yoksulluğu ailelerin yoksul olmasıyla bağlantılıdır. Ailenin gelir durumu, iş durumu ve aile yapısı gibi etkenler çocukların hayatları üzerinde ciddi etkilere yol açmaktadır. Ailenin maddi imkanlarının yetersiz olması

çocukların sokaklarda çalışmak zorunda kalmasına, dilenmesine ve bunların da çocukların istismara uğramasına, suça bulaşmasına, kötü alışkanlıklar edinmesine neden olduğu bilinmektedir. Daha böyle risk unsurlarına gelmeden bile yoksulluğun çocuklar üzerindeki etkileri yıkıcı boyutlardadır. Çocukların okula gidememesinden sağlık hizmetlerinden yararlanamamasına, yeterince beslenememesinden çabuk hastalanmasına kadar birçok etki sayılabilir. Kısacası yoksulluk çocuğu, sahip olması gereken tüm haklarından (beslenme, barınma, sağlık, korunma, eğitim, mutlu bir yaşam, toplumsal hayatın içinde yer alabilme ve geleceği) yoksun bırakır. Bunların hepsinin dışında çok önemli olan bir diğer mesele ise, yoksulluk içinde yaşamının çocuklarda bıraktığı duygusal, sosyal ve psikolojik sonuçlardır. Çocuklar günün birinde yoksulluktan kurtulsalar bile benliklerinde kalan sosyal, duygusal ve psikolojik bazı izleri unutmaları çok kolay olmayacaktır. Bu çalışmada psikolojik sonuçlara değinilememiş olsa da, sosyal ve duygusal sonuçları açıklamaya gayret gösterilmiştir. Tüm bu sebepler ışığında çocukların bu yükleri taşımaması ve gelecekteki hayatlarına aktarmamaları için çocuk yoksulluğu konusu çok ciddi bir biçimde ele alınmalıdır.

Çalışmanın birinci bölümü oluşturan kuramsal tartışmada yoksulluk olgusunu genel olarak açıklamak için ilgili ondokuzuncu yüzyıldan günümüze kadar olan yaklaşımlar ele alınmıştır. Çocuk yoksulluğunun neden ve nasıl çalışılması gerekliliğine değinilerek, Türkiye'deki yoksul çocukların durumları açıklanmıştır. Son olarak da yoksulluğun çocuklar üzerinde yaratacağı sosyal ve duygusal etkilerin neler olabileceği tartışmaları üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde çalışmanın yöntemine yer verilmiştir. Hangi veri toplama tekniklerinin gerçekleştirildiği ve örneklemin seçimi sebepleriyle açıklanmış, veri toplama sürecinin nasıl geçtiği ve verilerin nasıl çözümlendiği anlatılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde annelerle yapılan hane halkı anket çalışmasının sonuçlarından ve hem annelerle hem de çocuklarla yapılan derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilmiştir. Anneye yapılan anketle hane halkı bilgileri alt bölüm, annelerin anlatımıyla çocuklarının yaşadıkları yoksul hayattan nasıl etkilendiği diğer alt bölüm, çocukların anlatımıyla yaşadıkları yoksul hayatın onlarda bıraktığı sosyal ve duygusal etkiler bir başka alt

bölüm olarak değerlendirilmiştir. Son bölümde ise elde edilen bulgulardan genel bir sonuç oluşturulmuş ve çocuk yoksulluğu konusunda öneriler getirilmiştir.

Araştırmanın Sorunu

Toplumda yoksulluktan etkilenen en duyarlı grup çocuklardır. Çocuk yoksulluğu günümüzün en önemli ve en öncelikli çözümlenmesi gereken sorunlarından birisidir. Yoksulluğun pençeleri bir aileye uzandığında bundan en çok zarar görenler yaşama, gelişme ve büyüme hakları riske atılanlar yani ailenin en küçük bireyleri olan çocuklardır. Çocuk yoksulluğunu incelemenin en önemli sebebi yoksulluğun çocuklar üzerinde bırakacağı telafisi mümkün olmayan etkileridir. Çünkü yoksulluk çocukların bilişsel, fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimini ciddi bir şekilde etkiler. (Ridge, 2003; Bradshaw, 2006; Erdoğan 2006; Smith ve Ashiabi, 2007, Hoek, 2005). UNICEF'in 2001 raporunda da belirttiği gibi yoksulluğun tek bir göstergesi yoktur ve nicel terimlerle ifadesi her zaman kolay değildir. Yoksulluğa yalnızca gelir düzeyi bağlamında bakmak yoksulluğun toplumsal dışlanma, öz saygı yitimi, sosyal ve duygusal etkileri gibi yönlerini dışlar ve bu, eksik bir bakış açısına sebep olur.

Yoksulluk çocukların hem bedenlerini hem zihinlerini hem de duygularını tahrip eder. Bu sebeplerden ötürü yoksulluk diğer kuşaklara aktarılan bir kısır döngüye sebep olur. Yoksulluğun çocukların bedenlerinde bıraktığı tahribat ya da zihnindeki yarattığı tahribatlar gelecek hayatlarını etkileyebileceği için yoksulluğun önlenmesine çocukluk çağında başlanmalıdır. Tüm bu etkilerin yoksul çocuklarda yarattığı duygusal ve sonuçta davranışsal sonuçlarını saptamaya çalışmak bu araştırmanın sorunsalını oluşturmuştur.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın ele aldığı amaç yoksul hayat içinde yaşayan çocukların yoksulluktan sosyal ve duygusal olarak hangi sebeplerle, hangi koşullarda, hangi ortamlarda etkilendiğini araştırmak ve çocukların bu etkiler sonucu neler düşündüklerini, neler hissettiklerini ve nasıl davrandıklarını anlamaya çalışmaktır. Bu amaç doğrultusunda yoksul çocukların aile içerisindeki, okulda ve arkadaş

çevresindeki ilişkileri göz önünde tutulacaktır. Bu araştırmada yanıtlanmaya çalışılacak temel sorular şunlardır:

- 1) Yoksul çocukların nasıl bir ortamda yaşadığı
- 2) Ailenin yaşadığı yoksul hayatın çocuğu nasıl etkilediği ve annenin çocuğuyla ilişkisinde bu konuda nasıl davrandığı
- 3) Çocukların yaşadıkları yoksul hayattan evde, okulda ve sosyal çevrede nasıl etkilendiği ve çocukların kendi hayatlarında neleri değiştirmek istedikleridir.

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, yoksulluğun, toplumdaki en duyarlı ve en incinebilir grup olan çocuklar üzerindeki sosyal, duygusal ve davranışsal etkileri konusunda bilgi sağlamayı hedeflemesi yönünden önemlidir. Yoksullukla ilgili olarak öncelikle çocuklar konusunda adımlar atılması gerekliliği üzerinde tekrar düşünülmesini sağlayacaktır.

Diğer bir önemi, genel olarak çocuklarla ilgili sosyolojik çalışmalara ve özelde de yoksul çocuklarla ilgili literatüre sağlayacağı katkıdır. Türkiye’de çocuk yoksulluğu ile ilgili literatür, çocuk suçluluğu, çocukların sokakta çalışması ve sokakta yaşaması, çocuk işçiliği, sosyal yardımlar, çocuk emeği, kentsel yoksulluk üzerinde yoğunlaşmıştır. Bu sebepten hareketle bu çalışma, yoksulluğun çocuklar üzerindeki sosyal ve duygusal etkilerini araştırması ve literatürde bu konudaki boşluğu doldurması bakımından önemlidir.

I.BÖLÜM

KURAMSAL TARTIŞMA

1.1.YOKSULLUK YAKLAŞIMLARI

Yoksullukla ilgili yaklaşımları üç bakış açısı etrafında toplayabiliriz. Bunlardan biri yoksulluğun nedenlerini bireyin kendisinde arayan bireysel bakış açısidir. İşlevselcilik, yoksulluk kültürü ve muhafazakar yaklaşımlar yoksulluğun sebeplerini bireyle açıklayan bir bakış açısını savunurlar. Bunun aksine yapısal yaklaşımlar yoksulluğun nedenlerini toplumsal yapıda arayan bir yaklaşımı savunur. Üçüncü bakış açısı ise yoksulluğu daha çok küreselleşme bağlamında açıklamaya çalışmaktadır. Küreselleşmeyle bağlantılı oluşan yeni toplumsal formasyonlar çerçevesinde yoksulluğu açıklamaya çalışan yeni yoksulluk yaklaşımıdır.

1.1.1.Bireysel Yaklaşımlar

Yoksullukla ilgili ilk yaklaşımlar yoksulluğun bir kader olduğu ve bir grup insanın “iyi yaşamak için seçildiği” düşüncesiydi. Feodal dönemde bir grup elit zenginlik içinde yaşarken, diğer grupların özellikle köylülerin doyma sınırlarını belirleyerek artı ürün elde etmelerini yasaklamışlardı.

Birey temelli yaklaşımlar yoksulluğu, içinde yaşadıkları grup ya da toplumla ilintilendirmeyip bireylerle ilgili olarak ele almaktaydı. Bu yaklaşım ondokuzuncu yüzyılda rağbet görmüştür ve yoksulların gereksinmelerinin karşılanmaması gerektiği kabul edilmiştir. Ayrıca bu yaklaşım yoksullukla yüz yüze kalanları yaşamlarını sürdürme konusunda beceriksiz olarak görmekte ve yoksulluların tembel olduğunu, çalışmak istemediğini kabul etmektedir (Oktik, 2008: 27).

Bu yaklaşımdan hareketle günümüzde de yoksulluğun sebebini toplumsal koşullar ya da eşitsizlikler üzerinden açıklamak yerine birey üzerinden açıklayan yaklaşımlar vardır.

1.1.1.1.İşlevselci Tabakalaşma Yaklaşımı

İşlevselci tabakalaşma kuramının temel unsurlarını, herhangi bir toplumda belli toplumsal konumlar, bütün toplumsal sistemin süreklilik ve devamının sağlanmasındaki önemli katkıları bakımından diğer konumlardan işlevsel olarak daha önemlidir; dolayısıyla bu işlevlerin yerine getirilmesi için özel beceriler ve yetenekler gerekir savı oluşturur. Toplumlar, insanları özveride bulunmaya ikna eden hak ve ödüllere göre, zorlayıcı olmanın yanında ödüllendirici de olan toplumsal rollerin eğitimine göre tabakalaşır. Yani farklı toplumsal tabakalar arasındaki toplumsal eşitsizlik, toplumun devamı ve korunması açısından olumlu bir işlev görür (Turner, 2007: 41). Çünkü toplumdaki her birey toplumun önemli konumlarda yer alabilecek yeteneğe sahip değildir. Bu yeteneğe sahip olan azınlıktaki kişiler ise toplumda ayırt edici bir yere sahip olmalıdır anlayışı savunulur (Kalaycıoğlu; 2003: 255). Refah içinde yaşayan toplumda, “pis işler” in görülmesini düşük ücret ve buna eşlik eden yoksulluğun sağladığı söylenebilir. Görevleri ne olursa olsun eğer bütün insanlar aynı ücreti alırlarsa, pis ya da alçaltıcı işler asla görülmez (Turner, 2007: 43).

İşlevselci tabakalaşma kuramını benimseyen pek çok sav vardır. Bu savlardan biri yoksulluğun işlevini şu şekilde açıklar: Yoksullar, doktorların, sosyal hizmetleri görenlerin, kamu işçilerinin ve din görevlilerinin istihdamına katkıda bulunurlar. Yoksullar bu grupların başlıca müşterileri olduğundan, bu meslek gruplarına - bu arada rehincilere ve genelevlere de - iş sağlamak gibi işlevi olduğunu iddia eden klinik bir savdır bu. Ayrıca, yoksulların bayat yiyecekleri, kullanılmış giysiler ile kötü kalite araba ve konutları kullanarak bunların ömürlerini uzattıklarını söyleyen ekonomik savlar da vardır (Turner, 2007: 44).

İşlevselci tabakalaşma kuramı, yoksulluğu, işlevleri olan bir olgu olarak gören ve bunları destekleyen savlar üretebilen bir yaklaşımdır bu sebeple eleştirilerin odak noktası olmuşlardır.

1.1.1.2.Yoksulluk Kültürü Yaklaşımı

Yoksulluk kültürü, Amerikalı antropolog Oscar Lewis'in Meksika ve Porto Rico'da yürüttüğü kültür araştırmaları sonucunda edinmiş olduğu izlenimlerini

sistemleştirirken başvurduğu bir kavramsallaştırmadır. Ona göre yoksulluk kültürü, aşağı kültür olarak anlaşılması gereken bir olgudur. Yoksulların, egemen kapitalist toplum yapısında kabul gören amaçlara ve değerlere göre başarılı olabilmelerinin imkansızlığının yol açtığı umutsuzluk ve çaresizlikle başa çıkma çabalarının ürünüdür. Bu anlamda yoksulluk kültürü kendi çerçevesi içinde ve belli ailelerde kuşaktan kuşağa aktarılan bir toplumsallaşma sürecinde varlığını sürdüren yaşam tarzı olarak algılanmaktadır (Bilen ve Şan, 2006: 169). Yoksulluk kültürü yaklaşımı, bireysel kuramların kabullerinden çok fazla faydalanarak, yoksulluğun sebebini yoksulun kendisinde arayan bir yaklaşımı kabullenmektedir. Yoksulluk kültürü yaklaşımı, yoksulluğu, modernleşme kuramları bağlamında, kentle bütünleşememenin bir sonucu olarak ortaya çıkan, alt kültürde gelişen patolojik bir olgu, suçla birlikte ele alınan bir toplumsal sorun olarak görmektedir. (Gül, Sallan Gül, 2008: 66-68).

Lewis yoksulluk kültürünün oluşabilmesi için gerekli koşullar olarak şunları sayar:

- Nakit ekonomisi, ücretli emek ve kar amaçlı üretim
- Sürekli bir yüksek işsizlik oranı ve vasıfsız emeğin eksik istihdamı
- Düşük ücretler
- Düşük gelirlilerin toplumsal, siyasal ve ekonomik örgütlenme düzeylerinin düşük olması
- Bireysel ya da ikincil ilişkilerden çok, aile ilişkilerinin ve dayanışmasının öne çıkması
- Zenginlik ve servet birikimini ve toplumsal hareketliliği vurgulayan, düşük ekonomik statüyü kişisel yetersizliğin ve beceriksizliğin ürünü gören bir egemen sınıf ve kültür yapısının bulunması (Lewis, 1966: xliv-xlv akt: Gül ve Sallan Gül, 2008: 68).

Yoksulluk kültürünün temel özelliklerine bakıldığında, başarı standartlarına ve çalışma ahlakına düşük bağlılık, siyasal katılım süreçlerinde yer almama, örgütlü

hareket edememe, çaresizlik, evliliğe ve aileye yüklenen düşük değer, çok kalabalık yerlerde yaşamak, birey gizliliğinin ortadan kalkması, kalabalık gruplar halinde yaşamak ve gezmek, kavgaya ve şiddete yatkınlık, cinsel konularla küçük yaşta tanışma, erkek eşin evi terk etme oranının yüksekliği, erkek üstünlüğüne olan inanç, alkol düşkünlüğünün yüksek olması, içine kapalı ve kendine özgü davranış kalıpları geliştirme ve genel olarak orta sınıf değerlerinden farklılaşma olduğu görülür (Gül ve Sallan Gül, 2008: 69; Türkdogan, 2003; 108-109; Özbudun, 2002: 60-61).

Yoksulluk kültürü literatürde kullanıldığı şekliyle yoksulluğu yeniden üreten ve içinde yer aldığı toplumsal formasyonun bütününden ayrı bir şekilde düşünülebilecek anlamlar, değerler, pratiklere atıfta bulunarak yoksulluğu, kadercilik, tembellik ve şiddet gibi patolojilerle açıklamak için kullanır. Bu haliyle, yoksulları kınayıcı, suçlayıcı, aşağılayıcı söylemin bir parçasıdır. Lewis'e karşı çıkanlar, yoksulluğu yoksulların kendilerinden türeyen bir dizi kültürel özelliğinin sonucu olarak görmek yerine, yoksulluğa ve yoksullara dair siyasal kültürel söylemlerce ve bizzat yoksullarca üretilen temsillerle ilgilenmek gerektiğini savunur. Çünkü yoksulların içinde yaşadıkları toplumun sınıfsal yapısı, toplumsal ve ekonomik eşitsizlikler, ayrışma ve dışlanma süreçleri ile bunları etkileyen etkenler bütünsel bir yaklaşım içinde ele alınmadan, yoksulluğu sadece indirgemeci bir kültürel bakış açısıyla çözümlenemeyecek yetersiz kalacaktır (Erdoğan, 2002: 23).

Yoksulluk kültürü yaklaşımlarının önemli bir zaafı da, davranış ve tutum arasında ayırım yapmamasıdır. Yoksulların davranışlarının, içinde buldukları koşullara bir tepkiden çok, onların tutum ve değerlerinin bir ürünü olduğu varsayılmaktadır. Örneğin, yoksulların işi olmaması durumu, yoksulların çalışmak istememesi, yardımlarla geçinerek kolaya kaçmaları olarak görülmekte, aslında kalifiyeli eleman olmak için yeterli eğitim alamadıkları ve bu yüzden iş bulamadıkları gerçeği göz ardı edilmektedir.

1.1.1.3.Yeni Muhafazakar Yaklaşım

Yoksulluk kültürü yaklaşımı, refah devleti olgusu ile şiddetli bir gerilim içinde olan sağ cenah politikacılara aradıkları saldırı fırsatını vermiştir. Buna göre yoksulluğun, yoksulların suçu olduğu ve kendini sürekli yeniden üreten bir yaşam tarzı olduğu yolundaki argümanlar desteklenmiş olmaktadır. Böylelikle bu tez, refah

devletinin temel fonksiyonlarından olan yoksulluk yardımlarının kısıtlanmasını öngören neoliberal politikalara da gereken malzemeyi sağlamıştır (Bilen ve Şan, 2006: 170). Bu yaklaşımda, sosyal devlet uygulamalarının, aileyi, geleneksel ve gönüllü kuruluşları ve sosyal ağları zayıflattığı; yoksulları tembelliğe ittiği; kuralsızlığı ve suçu artırdığı iddia edilir (Mead, 1998 ve 1989; Murray, 1995 akt: Gül ve Sallan Gül, 2008: 69).

Yoksulların yardıma bağımlı oldukları ve aldıkları yardımlarla yaşamlarını sürdürmeyi yeğledikleri ve bunun da yoksulluğu sürekli hale getirdiği, yoksulların çalışmamaları, eş ve çocuklarını terk etmeleri, tembellikleri gibi yoksulluk kültürü tezleri, sosyal devlete saldırılarda temel alınır. Cömert kabul edilen sosyal yardımların, yoksulluk kültürünün doğmasında önemli bir yeri olduğu savunulur. Yoksullar “bedava yaşayanlar” ve “kaybedenler” olarak tanımlanırken, yoksulluk yardımları da “hükümet sadakası” olarak adlandırılıp, etiketlenir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 70).

Yeni muhafazakar yaklaşıma göre, yoksullara yardım için yaratılmış tüm sosyal devlet programları iptal edilmelidir. Bir başka ifadeyle, yoksulluk kültürünü yok etmenin yolunu, sosyal devlet programlarını yani sosyal devleti sonlandırmakta bulur. Sosyal devlet programlarının yerine, gönüllü dayanışma, geleneksel ve dinsel yardımlaşma ve sivil toplum ikame edilmek istenmektedir (Gül ve Sallan Gül, 2008: 71).

Yeni muhafazakar yaklaşım, öncelikle hayata eşit koşullarda başlanmadığı ve eşit koşullarda başlanmayan bu hayatın eşit fırsatlar ve olanaklar getirmediği konusunda hiçbir şey söylememektedir. Yoksulluğun sebeplerini, toplumsal yapıda aramak yerine, yoksulda aramak anlayışını kabul ettiği gibi, yoksullara yapılan devlet yardımlarının onlar için ne denli hayati bir önem taşıdığı farkında değildir. Ayrıca gönüllü dayanışma, dinsel ve geleneksel yardımlaşmaların zaten yapıldığını ancak bunların yeterli olması mümkün olmadığı için devlet yardımlarına ihtiyaç duyulduğunu göz ardı etmektedir.

Üç yaklaşımda da görüldüğü gibi, yoksul olmak bireylerin kendi tercihleri gibi kabul edilmektedir. Yoksul olmayı bireylerin tutumlarına bağlamaktadırlar.

Yoksul olmayı yoksulların başarısızlığı, yeteneksizliği, çalışmak istememeleri ile ilişkilendirmekte, dahası yoksul insanların toplumsal hayat için faydalı olduklarını savunmaktadırlar. Bu yaklaşımlar, yoksulların toplumun dışında bırakılmasına, toplum tarafından marjinalleştirilmesine, dışlanmasına sebep olmaktadır.

1.1.2.Yapısal Yaklaşımlar

Bu yaklaşımlar genel olarak Marksist perspektifi temel alarak yoksulluğun kaynağının kapitalist sistem olduğunu ve bu sistem sürdüğü sürece yoksulluğun devam edeceğini savunmaktadırlar (Oktik, 2008: 35). Marksist toplumbilim tasarısında eşitsizlik, kişisel eksikliklerin ya da ahlaki kusurların ürünü değildir. Eşitsizlik, temelde bireylerin bir niteliği değil bir bütün olarak toplumun bir özelliğidir. Bireyler eşitsizliği yapılarında taşıyan, toplum tarafından yapılandırılmış ilişkilerdeki toplumsal rolleri üstlenmek zorunda kalırlar bu anlamda bireyler eşitsizliğe zorlanır (Turner, 2007: 59).

1.1.2.1.Çatışmacı Yoksulluk Yaklaşımı

Bu yaklaşımı savunanlar, kaynakların adaletli bir şekilde dağıtılmaması nedeniyle yoksulluğun varlığını sürdüreceğini ve bunun da toplumun başarısızlığı olduğunu öne sürerler. Çatışma kuramcıları toplumun yoksulluğu neden yok edemediği konusundaki sebeplerde ortak bir paydada buluşmamaktadırlar. Bazıları yoksulluğu aslında refah devletinin başarısızlığının sonucu olarak görürken bazıları da daha çok, yoksulların iş pazarı içindeki güçsüz ve zayıf pazarlık konumlarının onları dezavantajlı konuma getirdiği üzerinde durur (Oktik, 2008: 36).

Marksist sosyolojiye göre, yoksulluğun oluşumunda kapitalizmin özel bir yeri vardır. Yoksulluk kapitalizmin varlığı için temel bir ön koşuldur. Kapitalist, en yüksek kara ulaşmak istediğinden buna olanak sağlayan işçi ücretlerinin düşük tutulmasını sağlar. Gerçekten bunu anlamı emeğin sömürsüdür. Yoksulluk kapitalist ücretli emek piyasası süreci tarafından üretilir. Çünkü etkili olarak işlemesi için düşük emek gücü piyasasına ihtiyaç vardır. Yoksulluk, kapitalist toplumun bir ürünü olarak görülür (Erdem, 2009: 358).

Marksist görüşe göre, kapitalist toplumda devlet, yöneten sınıfın menfaatlerini yansıttığından, hükümetlerin yoksulluğun acımasız etkilerini

yumuşatmaktan öte bir önlem almaları beklenemez. Kincaid'e göre hükümetlerin, kapitalist ekonominin verimliliğinden öte herhangi bir endişesi olmadığı için, düşük ücret sektörünü yok etme konusunda etkili adımlar atması beklenemez. (Oktik, 2008: 40).

Yoksullar emeğini ya satamamaktadır ya da kendilerini yoksulluktan çıkarmak için yeterli ödül sunulmadığından engellenmişlerdir (Oktik, 2008: 36). Westergaard ve Resler, yoksulluğun var olduğunu; çünkü kapitalist ekonomik sistemin işleyişinde, yoksulların mali kaynakları, yoksul olmamak için ele geçirmelerinin engellendiğini iddia ederler (Oktik, 2008: 40).

Novak, yoksulluğun nedenleri olarak ileri sürülen çeşitli değişkenlerin aslında yoksulluğu açıklayamadığını çünkü yoksulluğun "sınıf"la bağlantılı ekonomik sistemin bir ürünü olduğunu belirtir. Novak'a göre, sosyal bilimciler yaşlılık, hastalık, işsizlik ve geniş ailelerin yoksulluğun nedenleri olduğunu söylerler. Bu durum, ilişkilerin altında yatanların anlaşılmasını güçleştirir. Bu tür faktörler yoksulluğun nedenlerini kendi kendilerine açıklamaz. Yaşlı, hasta ya da iş bulmak için beceriksiz olmak yoksulluğun sonuçlarıdır. Bunlar yalnızca bir iş için ekonomik gereksinimlerdir. Yoksulluk bu yüzden en başta ve ilk olarak bir sınıf fonksiyonudur. Yoksulluk yalnızca ekonomik eşitsizliğe değil, sosyal zenginliğin üreticileri ve sahip olanları arasındaki temel ayrıma dayanan bir ekonomik sistemin ürünüdür. Ve yoksulluğun sürmesini teşvik edici olarak ücretli emek sistemini gerektirir (Novak, 1988: 19 akt: Erdem, 2009: 358).

Birçok çatışma kuramcısı toplumda yoksulluğun varlığını daha geniş yapısal güçlerle, özellikle tabakalaşma sisteminin varlığıyla ilişkilendirirler. Marksistler yoksulluğun, kapitalizmin doğasında var olan kaçınılmaz bir sonuç olduğuna inanırlar. Toplumun bütünsel dönüşümü olmaksızın yoksulluğun yok olabileceğini tasarlayamazlar (Oktik, 2008: 36)

1.1.3.Yeni Yoksulluk Yaklaşımı

Bauman'a göre, küreselleşme, ayrıcalıkların ve mahrumiyetlerin, servetin ve yoksulluğun, becerilerin ve acizliğin, gücün ve güçsüzlüğün, özgürlüğün ve kısıtlanmanın yeniden dağıtımını sağlayan bir düzensizliktir. Bugün tanık olunan

şeyin, dünya çapında bir yeniden tabakalaşma süreci olduğunu savunur (Bauman, 2006: 81). Yeni yoksullar sadece uzun dönem işsizlik yoluyla ekonomik dışlanmayla karşılaşmamakta, politik denklemin tamamen dışına çıkarılmaları ve her türlü sosyal grup ve aileden kopmaları sonucu siyasal, sosyal ve ekonomik dışlanmayla karşılaşmaktadır. Bu dışlanan kesimler artık sınıf bile olamayan sınıf altını, yani yeni yoksulları oluşturmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 70).

BM'in "İnsani Gelişme Raporu"nda (1997), en tepedeki 358 "küresel milyarlar"ın toplam servetinin, en yoksul kesimden 2.3 milyar (dünya nüfusunun %45'i) insanın toplam gelirine eşit olduğu belirtilmiştir. Küresel servetin yalnızca %22'sinin "gelişmekte olan ülkeler"e ait olduğu ancak bu ülkelerin dünya nüfusunun %80'inin oluşturduğu belirtilmiştir. Bauman, bu durumun, mevcut kutuplaşmanın erişebileceği son nokta olmadığına inanmakta, yoksullara ayrılan gelir payının giderek küçüleceğini ifade etmektedir. Bauman'ın (2006) çalışmasında belirtildiği gibi, 1991'de dünya nüfusunun %85'i dünya gelirlerinin sadece %15'ini almıştır. En yoksul ülkelerin %20'sinin bundan otuz yıl önce küresel servetten aldığı pay %2.3 idi ve zaten inanılmayacak kadar düşük olan bu %2.3'lük pay, bugün (1998) %1.4'e düşmüştür (Bauman, 2006: 82).

Bauman'a göre, yeni zenginler servetin yaratılması, malzemeleri işleme, iş alanları yaratma ve insanları yönetme ile arasındaki –kısıtlayıcı ve can sıkıcı- daimi bağlardan artık kendini kurtarmış durumdadır. Eskiden zenginler zengin olmak ve zengin kalmak için yoksullara ihtiyaç duymaktaydı. Bu bağımlılık her zaman çıkar çatışmalarını yumuşatmakta ve belli belirsiz de olsa yoksullara özen gösterme çabalarına neden olmaktadır. Ancak yeni zenginlerin artık yoksula ihtiyacı olmadığını savunmaktadır (Bauman, 2006: 84). Yeni zenginlik yeni bir yoksulluğun doğmasına neden olmuştur.

Medya, haberler vb. iletişim araçlarında yoksulluğa bakış açısı yoksulluğun gerçek boyutlarını saklar niteliktedir. Bauman'ın savunduğu gibi, haberler öyle bir yazılır ve düzene sokulur ki, yoksulluk ve sefalet sadece bir açlık sorununa indirgenir. Böylelikle bir taşla iki kuş vurulmuş olur; yoksulluğun gerçek boyutu gözlerden kaçırılır (800 milyon insan sürekli bir yetersiz beslenme sorunu yaşamaktadır ama yaklaşık 4 milyar insan, yani dünya nüfusunun üçte ikisi,

yoksulluk içindedir) ve insanları bekleyen görev açlara yiyecek bulmakla sınırlı kalır. Ancak yoksulluk sorunun bu şekilde sunulması sözüm ona yardım etmek istediğimiz insanları korkunç bir biçimde aşağılar, aslında onların insanlığını inkar eder. “Yoksulluk-açlık” denklemi, yoksulluğun –berbat yaşama ve barınma koşulları, hastalık, cehalet, saldırganlık, parçalanmış aileler, zayıflayan toplumsal bağlar, bir geleceğin olmaması gibi- diğer pek çok karışık veçhesini gözlerden saklar. Bauman, Afrika’da araştırma yapan araştırmacıların, köy ve kasabalarda dolaşırken yoksul çocukların kendilerinden ekmek, çikolata, su ya da oyuncak değil, derslerini yapabilmek için kalem istediklerini belirtmiştir (Bauman, 2006: 86- 87).

Yeni yoksullar (günümüz yoksulları), gelişmiş ülke yoksullarıdır, “işsiz” değil “tüketici olmayan”lardır, yoksullukları kronikleşmiştir, mücadele gücünü ve yeteneklerini kaybetmişlerdir, yaşamlarını iyileştirecek “yapabilirliklerini” kısmen ya da tamamen kaybetmişlerdir, ya uzun süreli ya da hep işsizdirler (Bauman, 1999 akt: Erdem, 2009: 344- 345). Sistem dışına atılmış, kronik bir yoksulluğa mahkum, mücadele yeteneğini kaybetmiş, kent içinde tecrit edilmeye çalışılan yeni yoksullar, ne enformel ne de formel kesimi oluşturmaktadır (Işık ve Pınarcıoğlu, 2001: 74).

Keyder eski yoksulluk ve yeni yoksulluk ayrımı yaparak Türkiye’deki yeni yoksulları şöyle özetlemiştir: “Eskiden kente gelenler önce enformel sektörlerde iş buluyor, bir süre sonra formel sektöre geçebiliyor, zaman içinde iki göz oda da olsa ev sahibi olabiliyor, epeyce bir süre olsa da sonunda modern yaşamın bir parçası olabiliyordu. Bugün artık yoksulların böyle bir umudu kalmamıştır” (Buğra ve Keyder, 2003: 19). Yeni yoksulluk olgusu, toplumsal bütünleşme ihtimalini büyük çapta ortada kaldıran bu koşulların sonucu olarak oluşmuştur. Bu konumda olan insanlar kent ekonomilerinin daha bütünsel bir parçası olmanın geçiş sürecini tamamlayamayacaklardır. Sürekli olmayan işlerden elde ettikleri gelir ile bir birikim sağlayamayacak, hatta olması gerek ölçüde ailenin yeniden üretimini (çocukların besleme ve eğitimi gibi) karşılayamayacaklardır. Sosyal politikaların yeni yoksulluğa yönelmesi en önemli çabaları içinde olmalıdır (Buğra ve Keyder, 2003: 23-24).

Bu yaklaşımların hiçbiri direkt olarak çocuk yoksulluğu ile ilgili şeyler söylemeseler de genel olarak yoksullukla ilgili birçok şey söylemektedirler. Toplumların, ülkelerin, siyasa üretenlerin ya da grupların bu yaklaşımlardan

hangisine yakın olduğu o toplumun ya da o grubun yoksullukla mücadelesini belirleyen öğelerin oluşmasını sağlayacaktır. Örneğin, yoksul ailelere sağlanan yoksulluk yardımlarının kesilmesini ya da yoksulluğun, ailelerde kuşaktan kuşağa aktarılan bir yaşam tarzı olduğunu kabullenen toplumlarda yoksullar, dışlanma ve marjinalleştirilme tehlikesiyle karşı karşıya kalmakta ve yalnız bırakılmaktadırlar. Bu durum direkt olarak çocukları etkilemeyecek olsa da çocukların kendi başlarına yoksul olmalarından bahsetmek mümkün olmadığı için ailenin yoksulluğu eninde sonunda çocukları da etkileyen sonuçlara sebebiyet verecektir.

1.2. YOKSULLUK İÇİNDE YAŞAYAN ÇOCUKLAR

1.2.1.Neden Çocuk Yoksulluğu?

1980'lerin başından itibaren çocuk yoksulluğu ayrı bir araştırma alanı haline gelmiştir. Bazı çalışmalar, çocukların geliri olmadığı için yoksul sayılamayacağını belirtmeler de "çocuk yoksulluğu" günümüzün en önemli toplumsal problemlerden birisidir. Önceleri çocuk yoksulluğu, hane yoksulluğu ile özdeş görülmekteydi. Hanenin yoksulluğu doğal olarak o hanede yaşayan çocukların yoksulluğu anlamına gelmekteydi. Elbette çocukların yoksulluğu hemen daima ailenin yoksulluğuna bağlıdır ancak bu yaklaşımın temel sorunu çocuk yoksulluğunu olduğundan düşük göstermesidir. Çocuk yoksulluğu kesinlikle aileye bağlı bir durumdur ancak çocuk yoksulluğu hanenin yoksulluğu ile özdeş değildir (Hatun, Etiler, Gönüllü, 2003: 252; Dayıoğlu, 2007: 83; UNICEF Türkiye, 2006: 4). Çocuk yoksulluğunu ayrı bir şekilde incelemenin en önemli sebebi yoksulluğun çocuklar üzerinde yaratacağı ciddi sonuçlardır. Yoksulluğun çocuklar üzerinde bilişsel, fiziksel, duygusal ve davranışsal bazı sonuçlara sebep olduğu bilinmektedir. Çocuk ölümleri, hastalıklar, çocuk istismarı, çocukların çalıştırılması, çevre tarafından aşağılanma, yaşlıları tarafından dışlanma, eğitim hayatının sekteye uğraması, zararlı alışkanlıklar edinme, mutlu olamama bunlardan sadece bazılarıdır. (Bradshaw, 2002: 136).

Günümüz sosyolojisinin çocukluğa bakışı çocukla ilgili yararlı birçok yaklaşımın oluşmasını sağlamıştır. Bu yeni yaklaşımlar çocuk odaklı bir yaklaşımı benimseyip, çocuğun toplumda bir birey gibi rol almasını desteklemektedir. Çocuklara sivil, politik, sosyal, ekonomik ve kültürel haklarının eşit şekilde verilmesi gerektiğini ve bu hakların birbirleriyle ilişkili, evrensel ve bölünmez olduğunu savunmaktadırlar.

(Bradshaw, 2006: 4-5). Bu yaklaşımlar çocukluğu toplumun yapısal bir formu olarak görmekte, sosyal yapıdan ayırmadan kabul etmekte ve çocukları birer sosyal aktör olarak düşünmektedir. Ayrıca bu yaklaşımlar çocuk yoksulluğu araştırmaları hakkında birçok faydalı metodolojik yöntemler (düşünce) getirmiştir. Çocukluğun kendi başına bir kavram olarak incelenmesi gerektiğini ve çocukların kendilerinin gözlemlenmesi gerektiğini savunurlar. Özellikle, çocukların araştırmanın konusu olarak değil, katılımcı olarak dikkate alınması gerektiğini savunurlar. Bunun anlamı, çocukların birçok konuda fikir sahibi olduğunu bilerek o şekilde davranmak ve onların bilgisine saygı göstermek demektir (Hoek, 2005: 17).

Çocukluğun ne şekilde ele alınması konusundaki bu tartışmalar, çocuğun kavramsallaştırılması ve çocukların dünyasına odaklanılması için kullanılması, çocuğun kişisel deneyimlerinin çalışılması ve yoksulluk içinde yaşayan çocukların eylemleri ile ilgili yararlı bir kavramsal çerçeve sunulmasını sağlar. Yoksulluk istatistiklerinde çocukların araştırmanın bir parçası olarak alınması, çocukların durumu üzerine yeni ve önemli (karakteristik) bilgilerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Her ne kadar, “çocuk duyarlı” yoksulluk istatistikleri kişisel tecrübe ve çocukların kendine has eylemleri hakkında çok az bilgi sunsa da, bir sonraki adımda, yoksulluk içindeki çocuklar hakkındaki araştırmalar yerine, çocukların kendi yoksulluklarını onların bakış açılarından açığa vurulması açısından faydalı olacaktır (Hoek, 2005: 18).

UNICEF Dünya Çocuklarının Durumu Raporu (2005), yoksulluk içindeki çocukların şöyle tanımlanmasını önermektedir: *Yoksulluk içinde yaşayan çocuklar, yaşama, büyüme ve gelişmeleri açısından gerekli maddi, manevi ve duygusal kaynaklardan yoksun biçimde yaşamakta, böylece haklarından yararlanamamakta, potansiyellerini tam olarak geliştirememekte ve topluma tam ve eşit üyeler olarak katılamamaktadırlar.* Yoksulluk, çocukları yaşama, büyüme ve gelişme açısından gerek duydukları imkanlardan yoksun bırakarak, çocukluk dönemini her yönden tehdit eder. Sosyal, ekonomik ve toplumsal cinsiyete ilişkin eşitsizlikleri pekiştirerek ya da artırarak çocukların eşit fırsatlardan yararlanmalarını, ailelerin ve toplumların çocuklar için koruyucu ortamlar oluşturmalarını engeller, böylece çocukları sömürü, istismar, şiddet, ayrımcılık, dışlanma gibi olumsuzluklara karşı savunmasız bırakır

(UNICEF, 2005: 24). Çocukluk dönemindeki yoksulluk, yetişkinlikteki yoksulluğun temel nedenidir. Yoksulluk içinde büyüyen çocuklar genellikle yetişkinlikte de yoksulluk içinde yaşarlar ve sonuçta onlar da kendi çocuklarını yoksulluk içinde yetiştirmek zorunda kalırlar. Birbirini izleyen kuşakları kapsayan bu döngünün kırılabilmesi için yetişkin yoksulluğuna giden bu süreci anlama yollarından birisi çocuk yoksulluğunu farklı boyutlarıyla ele alıp incelemektir. (UNICEF, 2005: 24). Bunun için de yoksullukla mücadelede çocukların yoksulluğu ayrı bir kapsamda ele alınmalıdır.

Yoksulluğun çocuklar için ne demek olduğu şöyle sıralanabilir:

- 1) Yoksulluk, çocukları hem temel mal ve hizmetlerden hem de fırsatlardan yoksun bırakır.
- 2) Yoksulluk çocukları haklarında yoksun bırakır (yaşama, sağlık ve beslenme, eğitim, katılım, korunma).
- 3) Yoksulluk çocukları güvenlik, saygınlık ve korumadan yoksun bırakmaktadır.
- 4) Yoksulluğu, çocuğun bakış açısından anlamak gerekir.
- 5) Yoksulluk, maddi yoksunluğun ötesinde bir olgudur. Çocuk yoksulluğunu düşük aile geliri ya da düşük tüketim düzeyi gibi geleneksel kavramsallaştırmaların daha ötesine taşımak çok önemlidir.
- 6) Çocukların yoksulluk ilgili deneyimleri yetişkinlerden çok daha farklı bir boyut taşır.

Tablo 1.2.1.1. Çocuk Yoksulluğunun Belirleyicileri

Maddi Durumu Belirleyenler	Sağlık	Eğitim	Ev ve Çevre	Çocukların İlişkileri	Çocuğun Kişisel Mutluluğu	Risk ve Güvenlik	Sivil Katılım
Çocuğun Yoksulluğu	Sağlıklı Doğum	Eğitim Hayatındaki Başarısı	Evin Kalabalık Olması	Aile Yapısı	Kişisel Sağlığı	Çocuk Ölümü	Sivil Aktivitelere Katılım
Çocuğun Yoksunluğu	Aşılanma Bağışıklık	Eğitim Hayatına Katılım	Evde Yaşanan Sorunlar	Ebeveynleri ile İlişkisi	Kişisel Mutluluğu	Riskli Davranışlar	Politik İlgi
Ailenin İşsizliği	Sağlıkla İlgili Davranışlar		Yerel Çevre	Yaşlıları ile İlişkisi	Okuldaki Mutluluğu	Şiddete Maruz Kalma	

Kaynak: Bradshaw, Hoelscher ve Richardson, An Index of Child Well-Being in the European Union, 2006.

Çocuk yoksulluğunun kendi başına bir araştırma konusu olarak çalışılmasında odak olan bu belirleyicilerin yokluğu söz konusu olduğunda, bu durum çocuklar için bazı sonuçlar doğurmaktadır. Tablo 1.2.1.1’de ele alınan belirleyicilerin ışığında fiziksel, duygusal, bilişsel ve davranışsal olmak üzere dört farklı sonuç ortaya çıkmaktadır. Çocukların hastalanması, istismara uğraması, evsiz kalmaları, erken yaşta gebeliği yaşamaları, çevre tarafından dışlanmaları çocuk yoksulluğunun fiziksel sonuçlarını oluştururken; çocukların okulda dışlanması, suça bulaşmaları, genç yaşta hamile kalmaları, sigara, alkol, ilaç kullanmaları, intihara teşebbüs etmeleri ve sokaklarda çalıştırılmaları çocuk yoksulluğunun davranışsal sonuçlarını oluşturmaktadır. Çocuğun eğitim hayatındaki başarısı bilişsel sonuçları oluştururken, çocuğun mutsuz olması, hayallerinin olmaması duygusal sonuçları oluşturmaktadır (Bradshaw, 2002: 136).

1.2.2.Çocuk Yoksulluğunun Boyutları

Çocuk yoksulluğu ile ilgili çalışmalar ve raporlar genellikle çocukların yaşadıkları beslenme, barınma, sağlık gibi fiziksel yoksunluklara vurgu yapmaktadır (UNICEF, 2004; Öztürk 2008; Hatun ve diğerleri, 2003). Bu çalışmaların yapılmasının önemini kabullenmekle birlikte son yıllarda yapılan çalışmaların (FCD-CWI, 2007; Bradshaw, 2002) çocuk yoksulluğunun farklı boyutlarına dikkat çektiğini belirtmek gerekir. Çocuk yoksulluğunun ekonomik, demografik ve özellikle bilişsel boyutlarını çalışmanın önemi üzerinde durmaktadırlar. Beslenme, barınma ve sağlık gibi fiziksel boyutların ötesine geçen araştırmalarda çocukların yoksulluğu daha çok çocukların iyilik halleri üzerinden açıklanmaya çalışılmaktadır. Çocuk yoksulluğu fiziksel, demografik, ekonomik ve bilişsel olmak üzere dört farklı boyutta ele alınmaktadır. Bu boyutlar aşağıda ayrıntılı olarak irdelenmektedir.

1.2.2.1. Fiziksel Boyutlar

Çocukları fiziksel olarak etkileyen en ciddi sorunlar, beslenme, sağlık ve korunma ile ilgilidir. Yoksulluğun çocuklar üzerindeki bilinen ve en sık görülen etkisi beslenme yetersizliğidir. Yoksulluk, eve giren besinlerin yetersizliğine, ev içi stres ve annenin kronik yorgunluğu nedeniyle anne sütünün erken kesilmesine, annenin beslenme yetersizliğine ve düşük doğumların yaşanmasına, sağlıksız fiziksel ortama ve yetersiz sağlık hizmetine neden olarak çocuklardaki beslenme yetersizliğinin temel belirleyicisi olarak rol oynamaktadır (Hatun ve diğerleri, 2003: 253). Sağlıklı bir doğum ise, çocuğun fiziksel, bilişsel ve psikolojik gelişimi için temel önem teşkil etmektedir. Çocuğun her sabah kahvaltı yapıp yapmaması, çocuğun kilosu, çocuğun her gün dişlerini fırçalayıp fırçalamaması, çocuğun her gün sebze ya da meyve yiyip yememesi çocuğun sağlıklı olmasını sağlayan davranışlarla ilgilidir (Bradshaw, 2006: 24). Yoksul çocukların hem beslenme yetersizliği hem de kötü fiziksel koşullar nedeniyle menenjit, orta kulak enfeksiyonları, soğuk algınlığı, idrar yolu enfeksiyonu, çeşitli parazit hastalıkları gibi enfeksiyonlara daha sık yakalandıkları ve enfeksiyonların bu çocuklarda daha şiddetli seyrettiği bilinmektedir (Hatun ve diğerleri, 2003: 254). Yoksulluk, çocukların yaşamını tehdit etmenin ötesinde çocukları diğer tehditlere karşı daha açık hale getirmekte, şiddet ve sömürü içeren koşullara zemin oluşturmakta ve çocukların korunması yönündeki en büyük

engeli oluşturmaktadır. Çocukların tehlikeli işlerde çalıştırılmaları ve çocuk satışı-kaçakçılığı bunlar arasındadır. Çocukları toplayıp köle gibi çalıştırılacakları yerlere ya da fuhuş sektörüne teslim edenler, avlarını elbette hali vakti yerinde olanların oturdukları semtlerde aramamaktadır. Bu kesimler, yoksulluğun çocukları daha da korunmasız kıldığı yoksul mahallelerine ya da en geri kalmış kırsal alanlara yönelmektedir (UNICEF, 2005: 17).

1.2.2.2. Demografik Boyutlar

Çocuk yoksulluğunun demografik boyutunda göç önemli bir yer tutmaktadır. Göç hem yoksulluğa neden olan bir faktör, hem de yoksulluk sebebiyle ortaya çıkan bir sosyal hareketlilik. Buradan hareketle göçün, yoksulluğun hem sebebi hem de sonucu olduğu söylenebilir (Çağlayan, 2008: 301). İnsanlar dezavantajlı bölgelerden, ya da dezavantajlı hale getirilmiş, güvenlikten yoksun bölgelerden, sanayinin geliştiği büyük kentlere göç ederler. Göç ettikleri yerlerdeki dezavantajlı koşullarından dolayı büyük kentlerde vasıfsız işçi olarak çalışmaya mahkum olurlar. Hatta hiçbir zaman iş bulamayabilirler ya da çalıştıkları işler gelip geçici işler olur. Bu durum da ailenin gelir düzeyinin çok düşük olmasına ve bu maddi yetersizliklerin ailenin en küçük bireyleri olan çocukları çeşitli şekillerde etkilemesine (sağlık hizmetlerine ulaşamama, yeterince beslenememe, okulla ilgili ihtiyaçlarını alamama gibi) sebep olur. Göçün çocuk yoksulluğunun oluşmasına sebep olduğu göz ardı edilemez bir gerçektir (Save the Children, 2005 akt: Toran, 2010: 294).

Mardin Sosyal Risk Analizi çalışmasında (2010) yapılan alan araştırmasında göçün, yoksulluğu ve bunun akabinde çocuk yoksulluğunu nasıl etkilediği görülmektedir. Güvenlik ortamlarının bulunmaması sebebiyle Mardin'in köylerinden merkezine kitlesel olarak göç eden aileler aradan yıllar geçmesine rağmen hala yoksulluk içinde yaşamaktadırlar, yaşam standartları minimum düzeyde değişmektedir ve doğan her yeni çocuk bu yoksulluğa ortak olmaktadır (Oktik ve diğerleri, 2010).

Köylerden sanayi kentlerine göç eden ailelerin yaşam koşulları da yine ailenin en küçük üyeleri olan çocukları etkilemektedir. Sanayi kentlerine göç eden ailelerin çocukları için daha da ciddi bir sorun oraya çıkmaktadır: çocukların

sokaklarda çalışmak zorunda kalması. Sokakta çalışan çocuklar en önemli haklarından (temel gereksinimleri, eğitim, oyun) mahrum kalarak, gün boyu çalışmaktadırlar. Ayrıca sokaklarda çalışmak çocuğun sigaraya ve uyuşturucuya alışmasına, kolay yoldan para kazanmaya çalışmasına, suça yönelmesine, aşağılanmasına, dışlanmasına, şiddet gibi tehlikelere maruz kalmasına sebep olur.

Aile yapısı da çocuk yoksulluğunda önemli bir demografik göstergedir. Çok çocuklu, geniş, geleneksel, parçalanmış ve tek ebeveynli ailelerde, çocuk, yoksulluğu daha keskin yaşamaktadır. Geleneksel ailelerde çocuklar genellikle ebeveynlerin gelecek garantisi ve aileye gelir getiren bir araç olarak görülmekte ve dolayısıyla çocuklar temel yaşam gereksinimlerinden mahrum bırakılarak yoksulluğa teslim edilmektedirler. Bununla birlikte, çocuğun yaşadığı evin kalabalık olması örneğin aynı hanede birkaç ailenin birlikte yaşaması çocuğun davranışsal ve duygusal olarak olumsuz etkilenmesine sebep olur. Yoksul bölgelerde yaşayan kalabalık ailelerde, çocuklar -yoksulluğun getirdiği tüm sıkıntıların yanında- bir de bu sebeple ilgisizliğe maruz kalmaktadır. Bunun yanı sıra aynı hane içinde yaşamak zorunda kalan çocuklar arasında sahip oldukları ya da olamadıkları şeylerden dolayı huzursuzluklar, mutsuzluklar yaşanabilir ve bu durum hem çocuklar arasında hem de ebeveyn-çocuk arasında gerginliklere sebep olabilir.

Parçalanmış aileler çoğunlukla yoksul ailelerdir. Babanın ya da annenin evi terk etmesi sonucunda çocuğun sorumluluğu tek ebeveyn üzerinde kalmaktadır. Anne ya da baba bir yandan yaşam mücadelesi verirken karşılaştığı sorunlar sebebiyle çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta ve çocuğu yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır. Bununla birlikte anne ya da babadan birinin ya da ikisinin birden ölmesi aile yapısını ciddi bir biçimde etkiler ve bu durum da çocuk bir anda yoksulluk içinde kalmasına sebep olabilir. Ayrıca aile yapısıyla ilgili diğer önemli bir faktör ailenin eğitime verdiği önemdir. Şöyle ki anne- babaların eğitim düzeyleri çocuğun eğitime verdiği önemle doğru orantılıdır. Bilinç düzeyi düşük yoksul anne-babalar çocuğun eğitim almasından önce çocuğun eve sağlayacağı ekonomik katkıyı önemser. Bu sebeple de çocuklarını çalıştırmaktadırlar. Eğitim hayatı olmayan ve çalışmak zorunda olan çocukların gelecekteki hayatlarında da yoksul olmalarına sebep olmaktadır (Save the Children, 2005 akt: Toran, 2010: 294).

Bunun yanı sıra çocuğunu okutmak isteyen ve “okumanın” çocuğun hayatına kurtaracağına inanan bir anlayışın olduğu da yapılan araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Sallan Gül ve Gül, 2005, 2006).

1.2.2.3.Ekonomik Boyutlar

Tablo 1.2.1.1’de görüldüğü gibi maddi durum çocuk yoksulluğunun en önemli belirleyicilerindedir. Ayrıca yapılan birçok önemli çalışma, ekonomik yetersizlikler ile çocuğun sosyal\duygusal refahı arasında sürekli bir ilişki olduğunu göstermektedir (Bradley et al., 2001; Brooks-Gunn&Duncan, 1997 akt: Smith and Ashiabi, 2007). Ailenin ekonomik olarak iyi olma hali (family economic well-being), ailenin geliri (the income of families with children), ailenin yoksulluk oranı (the family povety rate), ebeveynlerin sürekli bir işi olması (stable parental employment), ve ailedeki üyelerin sağlık güvenceleri olması (health insurance coverage) gibi göstergeler genel olarak ekonomik boyutun belirleyicileridir (FCD-CWI Raporu, 2007: 5). Ailenin ekonomik güçlükler yaşaması demek anne ve babanın bu konuda ciddi sıkıntılar ve baskılar yaşaması bunun sonucunda da anne-baba arasında çeşitli tartışmaların, kavgaların ve belki şiddetin yaşanması demektir. Çocukların ihtiyaçlarının (giyim, sağlık, beslenme, gerekli araç ve gereçler gibi) karşılanamaması demektir. Bu durum çocuklar üzerinde sosyal ve duygusal olarak olumsuz etkiler bırakmaktadır, çocuk sürekli olarak bir şeylerin yetersiz olduğu bir ortamda büyümek zorunda kalır. Bununla birlikte, ailenin karşı karşıya kaldığı ekonomik güçlükler, anne ve babanın çocuklarını haneye gelir getirici bir faktör olarak görmelerine sebep olmaktadır. Sebep ne olursa olsun bu durum çocukların çocukluklarını yaşayamamalarına, eğitimden uzaklaşmalarına, fiziksel ve ruhsal gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine ve çeşitli istismarlara uğramalarına neden olmaktadır (Karabulut, 1999: 504).

Çocuk yoksulluğunun ekonomik boyutundaki diğer önemli etken ise politik kaynakların yetersizliği ya da dengesiz harcanmasıdır. Özellikle geri kalmış ve ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerde çocukların temel gereksinimleri ve korunması için ayrılan bütçelerin ülke güvenliğine aktarılması, eğitim, sağlık ve beslenme gibi temel ihtiyaçların ise STK'ların gönüllü çalışmalarına bırakılmış olması, çocukların devlet güvencesinden belirsiz STK'ların eline teslim edilmesi anlamına gelmektedir. Bu da sonuçta çocukların sokaklarda dilenmesine ya da belli belirsiz işlerde çalışmasına sebep olmaktadır (Save the Children, 2005, Breindenstine 2004 akt: Toran, 2010: 295).

Yapılan birçok çalışmada (Dünya Çocuklarının Durumu, 2005, Save the Children, 2005, Unicef Türkiye, 2006) ekonomik yaklaşımlar ve politikaların çocuklara yönelik olmayışı, HIV/AIDS, ishal ve diğer salgın hastalıklar, beslenme yetersizliği, içme suyu imkanlarının kısıtlı oluşu, ekonomik kaynakların dengesiz paylaşımı, kültürel kaynaklardan yoksunluk ve sosyal hizmet politikalarının olmayışı, çocuk yoksulluğunun nedeni olarak belirtilirken, insan gelişimi için eşit fırsatlara sahip olamama, aile ve toplumun çocuğun yetiştirilmesinde yetersiz oluşu, geçinme sorunu ve toplumun bir üyesi olan çocuğa saygı gösterilmesinde oldukça dar bir bakış açısına sahip olması ise yukarıda belirtilen nedenlerin etkileri olarak belirtilmiştir. Bu nedenlerin ve etkilerin çocuklar üzerindeki sonuçları ise, çocukların, sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanamaması, evsiz kalmaları, ihmal edilme, şiddetin ve istismarın kurbanı olma, kendi yaşamları için gelir kazanmaya zorlanma (çocuk işçiliği, fuhuş, suça yönelme vb.), erken yaşta evlilikler, sosyal dışlanma ve ayrımcılığa uğramaları olarak saptanmıştır (Toran, 2010: 296).

1.2.2.4.Eğitimsel ve Bilişsel Boyutlar

Gelişmekte olan ülkelerde 140 milyon çocuk yani 7- 18 yaşlarındaki çocukların %13'ü hiç okula gitmemiştir. Bu çocukları eğitim hakkından yoksun bırakan gene yoksulluktur. Yoksulluk çocukların eğitim hakkını, ailelerin yoksulluk nedeniyle okul masraflarını karşılayamamaları, ulusal kaynaklardan eğitime yetersiz pay ayrılması ya da çocukların çalışarak aile gelirine katkıda bulunmak zorunda kalmaları gibi sebeplerle engellemektedir. Okula gidemeyen bu çocukların çoğunluğunu, maddi güçlükler karşısında genellikle okullarından ilk alınanlar olan

kız çocuklar oluşturmaktadır. Kız çocuklar okula başarılı bir başlangıç yapsalar bile, daha sonraki okul başarıları yerleşik cinsiyetçi kalıplar ya da evdeki işlerin okul devamlılıklarını aksatması gibi nedenler dolayısıyla düşmektedir (UNICEF, 2005: 17). Çocukların eğitim hakkından yararlanmalarında somut şekilde beliren cinsiyet ayrımcılığı, çocukların yoksulluk içinde yaşamalarında önemli bir etken olmaktadır (UNICEF 2005: 19). Kız çocukların bugün halen, çocuk yaşta evlendirildikleri, kırsal bölgelerde hizmetçi gibi çalıştırılmaları ve en önemli sebep kız çocuklarını okutmanın gereksiz bir ihtiyaç olarak gören düşüncelerin değişmemesi nedeniyle zorunlu eğitim bittikten sonra ya da bitmeden okuldan alınmaktadır. Bunlar kız çocuklarının ileriki yaşlarında da yoksul olarak kalmalarının en büyük sebepleridir.

Sosyo-ekonomik bakımdan yetersiz ortamda yetişen çocukların okul başarısının düşük olduğunu birçok çalışma göstermektedir (UNICEF, 1987 akt: Kağıtçıbaşı, 1998). Çünkü yetersiz çevre koşulları çocuğun gelişimine tam destek sağlayamaz. Düşük gelir düzeyli bölgelerde büyüyen çocukların çoğunlukla fiziksel ve zihinsel gelişimleri, yetersiz beslenmeden yetersiz sözel etkileşime kadar birçok olumsuz etkenlerden zarar görür. Beslenme yetersizliği sebebiyle bilişsel gelişimleri yetersiz kalan çocuklar okulda öğrenme sorunu yaşayabilmektedir. Bu durum da çocukların yaşamları boyunca yoksulun yoksulu olarak kalmasına sebep olabilir (UNICEF, 2005: 21; Şen, 2004: 161). Gelir düzeyi düşük bölgelerde çocuğun zihinsel gelişmesini ve dil gelişimini destekleyebilecek çevresel uyaranlar (örneğin, dikkat ve el becerilerini geliştiren materyaller, oyuncaklar, kitaplar vb.) ile neden sonuç ilişkilerine dayanan açıklamalı ve sözlü tartışma ortamı ve iletişim çok yetersizdir. Bu yetersizliğin sebepleri düşük gelirli anne ve babaların az okumuş olmaları nedeniyle sözcük dağarcığının sınırlı olması ve sözlü tartışmaya pek girmemeleridir. Diğer sebep ise anne ve babanın çocukların okula gitmeden önce evde de öğrenebildiklerinin ve eğitilebildiklerinin bilincinde olmamasıdır (Kağıtçıbaşı, 1998: 48; Brooks-Gunn, 1997 akt: Çukur, 2008: 109). Yaşanan yoksulluğun zamanlaması ve süresi çocuğun eğitim hayatını etkileyen faktörler arasındadır. Gou (1998) yoksulluğun zamanlaması ve süresinin bilişsel yetenekle okul başarısını farklı şekillerde etkilediğini öne sürmüştür. Bilişsel yetenekler doğum öncesinde başlar ve genetik yapı ile çevreyle etkileşimin sonucu olarak gelişir. Başarı ise daha çok çevresel olanaklar ve sosyal etkileşimin sonucu olarak gelişir.

Yoksulluk çocuğu her iki yönden de etkiler ancak etkileme zamanları ve durumları farklı farklıdır. Erken çocukluk döneminde (0- 6 yaş) yaşanan yoksulluğun daha çok bilişsel yetenekleri etkilediği görülürken orta çocukluk ve ergenlik döneminde (7-16) yaşanan yoksulluğun ise daha çok okul başarısını etkilediği görülmüştür (akt: Çukur, 2008: 106).

Tablo 1.2.1.1'de belirtildiği gibi, çocuğun eğitim hayatına katılabilmesi ve eğitim hayatındaki başarısı bugünkü refahını ve gelecekteki şansını belirler (Bradshaw, 2006, 26). Novak, eğitimin çocuklar arasındaki eşitsizlikleri yansıttığını ve bu eşitsizliği güçlendirdiğini, ayrıcalıkları, yoksunlukları ve sınıf farklılığını yeniden ürettiğini savunmaktadır (Novak, 2002: 65- 66 akt: Öztürk, 2008: 38). Jones'un belirttiği gibi yoksul bölgelerdeki okullar yetersizlikleri ve dezavantajları nedeniyle istenmeyen okullar haline gelmektedir. Bu sebeple de çocuklar istese de istemese de eğitim sürecinden dışlanmış olurlar çünkü yeterli eğitim alamazlar. Bunun sonucunda da nitelikli\vasıflı bir meslek sahibi olmaları çok güçleşir ve gelecek hayatlarında da yoksulluk riski ile karşı karşıya kalma olasılıkları yüksektir (Jones, 2002: 109- 110 akt: Öztürk, 2008: 38).

1.3.TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞUNUN BOYUTLARI

2000'li yılların başında, Türkiye'de 15 yaşın altındaki çocukların %37'si gıda ve gıda dışı yoksulluk içinde yaşıyordu (TUIK, 2004). 2008 yılında 15 yaşın altındaki çocukların %25'i, 6 yaşından küçük çocukların ise %33'ü yoksulluk içinde yaşamaktadır (TUIK, 2008). Bir başka deyişle, bu çocukların ebeveynlerinin ya da bakımlarından sorumlu kişilerin çocukları uygun şekilde beslemek, giydirmek, barındırmak, eğitmek ve korumak için yeterli imkanları yoktur.

Türkiye'de en çok yoksulluk riski altında olan çocukların özelliklerine baktığımızda,

1) Ailenin geçiminin sadece bir kişi tarafından sağlandığı büyük ailelerde doğan çocuklar,

2) Eski tarım tekniklerinin uygulandığı ve büyük pazarlara sınırlı erişimin ailelerin geçim sağlayabilme olanaklarını tehdit ettiği kurak, dağlık, kırsal alanlarda büyüyen çocuklar,

3) Tek ebeveynli ailelerden gelen çocuklar,

4) Aileleri yakın zamanda kentsel alanlara göç etmiş çocuklar,

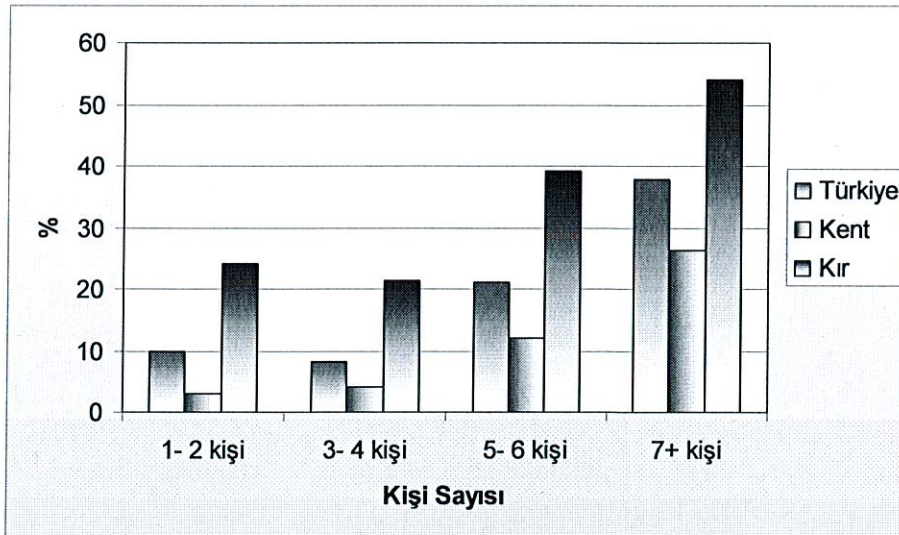
5) Kayıt-dışı ve geçici işlerde çalışan ve bu sebeple düzenli geliri olmayan anne-babaların çocukları,

6) Örgün eğitim almamış ya da çok az eğitim almış, çoğu zaman vasıfsız olan anne-babaların çocukları,

7) Anne-babaları yetersiz istihdam edilen ve yeterli para kazanamayan çocuklar,

8) Anne- babaları uzun süredir işsiz olan, engeli olan ya da engelli birine bakan çocuklar olduğu görülmektedir (UNICEF Türkiye, 2006).

Şekil 1: Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Yoksulluk Oranları

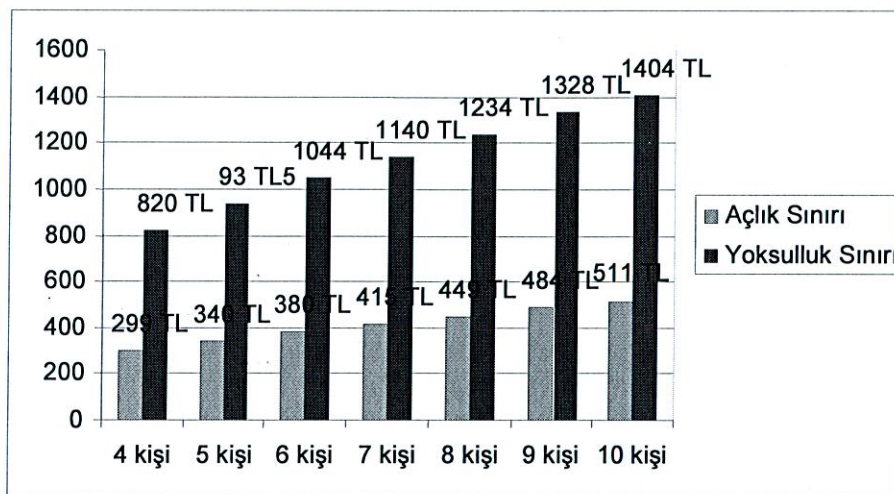

Kaynak: Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2008

Şekil 1'de görüldüğü gibi hane halkı büyüklüğü yani hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça yoksulluk oranları büyümektedir. Ülke geneline bakıldığında 1-2

kişilik haneler arasında yoksulluk oranı %10 civarında iken, 7 ve daha fazla kişinin yaşadığı hanelerde yoksulluk oranı %38'e varmaktadır. Aynı zamanda şekilde görüldüğü gibi hanelerin yoksulluk oranları kır ve kente göre farklılaşmaktadır. Kırsalda yaşayan hanelerin yoksulluk oranları kenttekilere göre her zaman yüksek çıkmıştır.

Şekil 2: Hane Halkı Büyüklüklerine Göre Açlık ve Yoksulluk Sınırları

Kaynak: Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2009

Açlık sınırı, insanların harcaması gereken gıda giderlerini belirtirken, yoksulluk sınırı ise gıda harcamaları dışında barınma, sağlık, giyim gibi harcamaları da belirtmektedir.

Tablo 1.3.1. Açlık ve Yoksulluk Oranları 2008

	Türkiye	Kent	Kır
Gıda Yoksulluğu (açlık)	0,5	0,3	1,2
Yoksulluk (gıda+gıda dışı)	17,1	9,4	34,6
Kişi başı günlük 1\$ altı	0	0	0
Kişi başı günlük 2.15\$ altı	0,5	0,2	1,1
Kişi başı günlük 4.3 \$ altı	6,8	3,1	15,3
Harcama esaslı görelî yoksulluk	15,1	8	31

Kaynak: Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2008

Tablo 1.3.1'de görüldüğü gibi kırdaki yoksulluk oranı kentteki yoksulluk oranından her göstergede daha yüksektir. Türkiye'deki kırsal yoksulluk oranı çok

yüksek bir düzeydedir. Ayrıca açlık sınırının altında yaşayanları gösteren oran da azımsanacak bir sayı değildir. Şekilde dikkat çeken bir başka gösterge ise, görelî yoksulluk oranlarının yüksek olmasıdır. Görelî yoksulluk, bir kişinin ya da grubun yaşam düzeyini, kendisinden daha yüksek gelire sahip olduğunu düşündüğü kişi ya da grupların yaşam düzeyiyle karşılaştırması sonucu ortaya çıkar. Özellikle kırdaki bu oranın yüksek çıkması, kırdaki yaşam olanaklarını kentteki yaşam olanaklarıyla kıyaslamış olmaları ve onların yaşam düzeylerinin daha iyi olduğunu düşünmeleridir.

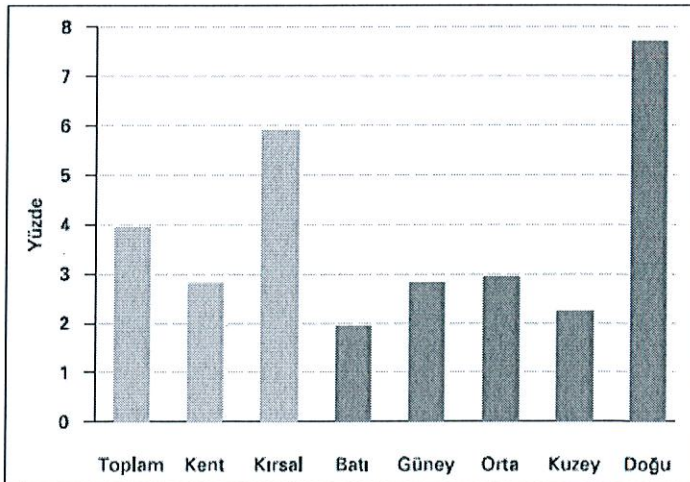
Tablo 1.3.2. Hane Halkı Türüne Göre Yoksulluk Oranları 2008

	Yoksul Hane Halkı Oranı			Yoksul Fert Oranı		
	Türkiye	Kent	Kır	Türkiye	Kent	Kır
Çekirdek aile (çocuklu)	12,32	6,86	29,05	15,42	9,14	33,77
Çekirdek aile (çocuksuz)	8,69	2,2	20,51	8,76	2,2	20,65
Geniş aile	18,81	9,66	33,56	21,79	11,71	36,73
Tek ebeveynli aile	16,57	7,12	40,49	22,46	9,97	51,52

Kaynak: Yoksulluk Çalışması Sonuçları, TÜİK, 2008

Yoksulluk çalışmalarının önemli kriterlerinden biri olan tek ebeveynli aileler yoksulluğu diğer aile türlerine göre daha yüksek düzeyde yaşarlar. Özellikle kent ve kır ayırımına baktığımızda aradaki oranın çok fazla olduğu görülmektedir.

Şekil 3: Bölgelere Göre Aşırı Düşük Kilolu Çocukların Dağılımı 2003

(Kaynak: Unicef Türkiye, 2006)

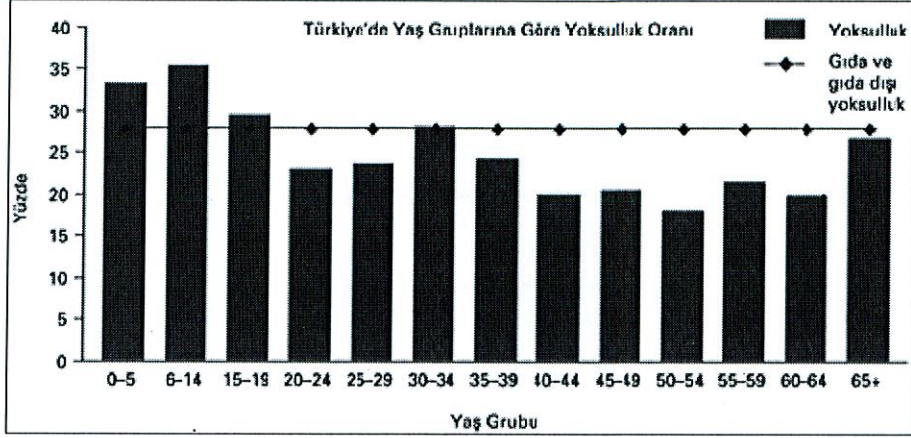
Şekil 3’de görüldüğü gibi, aşırı düşük kilolu çocukların en fazla Doğu’da yaşadıkları görülmektedir. Doğu’da yaşayan bu çocukları Orta ve Güney bölgelerde yaşayan çocuklar takip etmektedir. Bu şekilde, Tablo 1.3.3.’teki verileri destekler bir görüntü ortaya çıkmıştır. Çocuk yoksulluğunun en yoğun biçimde yaşayan bölgelerin başında Güneydoğu Anadolu, Orta Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgeleri gelmekteydi. Buna paralel olarak bu şekilde de görüldüğü gibi düşük kilolu çocukların en yoğun olduğu bölgeler Doğu, Orta ve Güney bölgeleridir.

Tablo 1.3.3. Bölgeler Arasında Çocuk ve Yoksul Çocuk Dağılımı

Bölgeler	Kentsel yerler		Kırsal yerler	
	Yoksul çocukların oransal dağılımı	Çocuk nüfusunun oransal dağılımı	Yoksul çocukların oransal dağılımı	Çocuk nüfusunun oransal dağılımı
İstanbul	9.22	22.21	0.52	1.67
Batı Marmara	1.62	2.70	1.73	3.89
Ege	9.58	10.49	5.44	12.55
Doğu Marmara	6.01	8.54	2.32	6.22
Batı Anadolu	8.28	10.06	3.81	6.58
Akdeniz	16.03	14.18	4.39	11.34
Orta Anadolu	4.92	4.07	4.73	9.08
Batı Karadeniz	5.80	4.58	12.57	9.35
Doğu Karadeniz	1.10	2.49	2.84	7.04
Kuzeydoğu Anadolu	3.08	2.87	9.38	6.27
Ortadoğu Anadolu	8.39	5.14	15.09	10.32
Güneydoğu Anadolu	25.97	12.67	37.17	15.70
Toplam	100	100	100	100

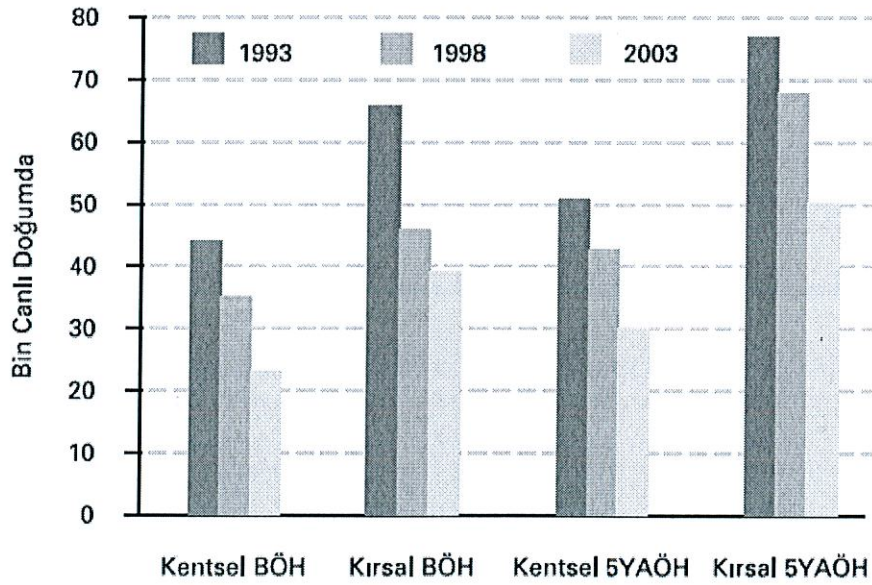
Yaşanılan bölgelerdeki çocuk nüfusunu ve bu çocukların yoksulluk durumu gösteren bu tabloda çocuk yoksulluğunun en ciddi biçimde yaşandığı bölgenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi olduğu görülmektedir. Kentteki oran %25,97 iken kırsal bu oran daha da yükselmektedir (%37,17).Güneydoğu Anadolu Bölgesi’ni, Akdeniz’in kentsel bölgelerinde yaşayan çocuklar takip etmektedir (%16,03). Ayrıca Ortadoğu Anadolu (%15,09) ile Batı Karadeniz’in (%12,57) kırsal bölgelerinde de çocuk yoksulluğu yüksek bir orandadır.

Şekil 4: Türkiye’de Yaş Gruplarına Göre Yoksulluk Oranları

Bu şekil, Türkiye’de tüm yaş grupları arasında çocukların yoksulluk oranının en yüksek seviyede olduğunu göstermektedir.

Şekil 5: Kentse/Kırsal BÖH ve 5 YAÖH 1993-1998

(Kaynak: Unicef Türkiye, 2006)

Yoksulluğun hüküm sürdüğü yerlerde çocuk sağlığı göstergeleri çok daha fazla etkilenmektedir. Toplam bebek ve 5 yaş altı çocuk ölüm hızları (BÖH ve 5YAÖH) düşüyor olsa da, kırsal alanlardaki artan yoksulluk oranları kırsal BÖH’nin ve 5YAÖH’nin kentsel alanlara göre çok daha yavaş bir şekilde düştüğü anlamına

gelmektedir. Bu kırsal kesimlerde kaliteli sağlık hizmetlerine yetersiz erişimin bir sonucudur (UNICEF Türkiye, 2006: 13).

1.4.TÜRKİYE'DE ÇOCUK YOKSULLUĞU İLE İLGİLİ YAPILAN ÇALIŞMALAR

1980'lerin başından itibaren ocuk yoksulluğu ayrı bir araştırma alanı haline gelmiştir. Ancak Türkiye'deki ocuk yoksulluğunun ayrıca inceleyen çalışmalar 1990'ların sonlarına doğru literatürde yer almaya başlamıştır. ocuk yoksulluğu ile ilgili yapılan çalışmalar çoğunlukla sokakta yaşayan çocuklar, sokakta çalışan çocuklar, ocuk suçluluğu, ocuk işçiliği ekseninde toplanmıştır. Özellikle ocuk yoksulluğu araştırmalarının, yoksulluğun bilişsel yetenekleri ve okuldaki başarıyı nasıl etkilediği yönündeki konulara odaklanması çok önemlidir. Daha sonra bu araştırmalar çocukların sosyal- duygusal gelişimini de ele alacak şekilde genişleyebilir (Dayıoğlu, 2007: 2; Hoek, 2005: 6).

Çocukların suç işlemesi, çocukların sokaklarda çalıştırılması, dilendirilmesi ile başlayan, çocuğa madde kullanılması ya da çocuğun madde kullanmaya başlaması ve sonuçta suça yönelmesiyle sonuçlanan bir süreçtir. ocuk suçluluğunu ele alan çalışmalar bu ekseninde çalışmalar yapmış ve bulgular elde etmişlerdir (Avrupa Parlamentosu Raporu, 2007; Bal, 2007). Bal'ın Van-Isparta karşılaştırması yaparak ocuk suçluluğunu ele aldığı çalışmasında (2007) bulgularda, sokakta çalıştırılan çocukların daha çok Güneydoğu Anadolu ve Doğu Anadolu Bölgeleri'nden göç eden ailelerin çocukları olduğu ya da yine bu bölgelerdeki kırsal alanlardan kentin merkezine göç eden ailelerin çocukları olduğu ortaya çıkmıştır. Burada ortaya çıkan durum, bu çalışmada yer verilen g olgusunun ocuk yoksulluğunun bir boyutu olduğu konusunu destekler niteliktedir. Çocuğun suç işlemesi konusunu ele alan çalışmalar çoğunlukla bu durumu çocukların sokakta yaşamasıyla ve sokaklarda çalışmak zorunda kalmasıyla ilişkilendirilmiştir. (Işık, 2007; Yıldız ve Adaş, 2007; Şişman 2006; UNICEF Türkiye, 2005; Bilgin 2009). Yapılan çalışmalardan ortaya çıkan sonuç, çocukların sokakta yaşamak zorunda kalmasının en önemli sebebi ailenin yoksul olmasıdır. Anne-baba, yaşadığı ekonomik baskılar ve sosyal dışlanma karşısında hayat mücadelesi vermeye çalışırken çocuğu ile ilgilenememekte, çocuklarıyla iyi bir ilişki kuramamaktadırlar.

Çocuklar başıboş, ilgisiz ve sevgisiz bırakılmaktadır. Evdeki bu ortamdan uzaklaşmak isteyen çocuk kendisini sokakta bulmaktadır ya da ailesi tarafından sokağa gönderilmektedir. Bununla birlikte, yoksulluk sebebiyle göç eden ailelerin çocukları da göç edilen yerde sokakta çalışmak zorunda kalabilmektedir.

Çocuk işçiliğine neden olan faktörler genel olarak sosyal refah devletinin eksikliği ve yoksulluk bağlamında ele alınmıştır. Çocuk işçiliğinin çocuklar için yarattığı sorunlar, çocuklar için yarattığı engeller çocukların hangi koşullarda çalıştığı\çalıştırıldığı, ne gibi işlerde çalıştırıldığı\çalıştığı, kaç yaşındaki çocukların çalıştığı\çalıştırıldığı, çocuk işçiliği ile mücadele konuları ele alınmıştır (Duyar, 2010; Yücesan-Özdemir ve Özdemir, 2010; Çelik, 2005; Dayıoğlu ve Hoşgör, 2010).

Yoksulluk ve çocuk sağlığına etkileri ilişkisini ele alan çalışmalar yoksulluğun bu konuda çok fazla etkisinin olduğunu kanıtlamışlardır. Yoksul bir hayatın içinde yaşayan çocuğun karşılaştığı en önemli risk beslenme yetersizliğidir. Beslenme yetersizliği, başta gelişim problemleri olmak üzere birçok enfeksiyon hastalığına yakalanma riskini de artırmaktadır. Ayrıca sağlıksız bir doğum, çocuğun aşılınmaması ve bağışıklık kazanamaması çocuk ve bebek ölümlerinin sebepleri olabilmektedir. Yoksul hayat içinde yaşayan çocukların yaşadıkları evlerin ve çevrenin sağlıksız olması çocuğun sürekli üst ve alt solunum yolları enfeksiyonları yaşamasına sebeptir (Hatun ve diğerleri, 2003; Gürarlan, 2006). Yoksulluğun tüm bu fiziksel etkilerin yanı sıra özellikle çocukluk döneminde maruz kalınan uzun süreli ve şiddetli yoksulluğun hem kısa dönemde hem de uzun dönemde çocuklarda eğitim başarısızlığından bilişsel eksikliklere; sapma davranışlardan benlik değerleri sorunlarına uzanan birçok psikolojik sonuçla ilişkili olduğunu kabul eden çalışmalar vardır (Çukur, 2008).

Çocuk yoksulluğunun belirleyicileri konusunda makro ölçekli çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmalarda belirli ölçümler yapılarak çocuk yoksulluğunun genel belirleyicilerine ulaşılmıştır (Dayıoğlu, 2007; UNICEF Türkiye, 2005). Çocuk yoksulluğunu ailenin yoksulluğundan ayrı olarak ve birçok açıdan inceleyen bunca çalışmanın içince yoksulluğun çocuklar üzerinde yarattığı sosyal-duygusal sorunlara değinen çalışmalar ülkemizde yok denecek durumdadır. Ancak, Artar ve Ahioglu'nun (2007) 10- 16 yaşları arasındaki toplam 40 çocukla, yoksul ve zengin

çocukların yoksulluğu nasıl anlamlandırdıklarına dair yaptıkları çalışma iyi bir örnek oluşturmaktadır. Bu çalışma ise, çocuk yoksulluğunu bu çalışmalardan daha farklı bir bakış açısıyla ele almayı hedeflemektedir. Yalnızca yoksul çocuklarla ve çocukların anneleriyle yapılan bu çalışmada çocukların yaşadıkları bu yoksul hayattan sosyal ve duygusal olarak hangi yönlerden etkilendiklerini araştıran bu çalışma literatürde bu konudaki boşluğu doldurması bakımından önemlidir.

1.5. ÇOCUK YOKSULLUĞUNA BAKIŞ: DAVRANIŞLAR VE DUYGULAR

Yoksulluk olgusu sadece yokluk ve bedensel tehlike anlamına gelmemektedir; aynı zamanda sosyal ve psikolojik sorunların yaşandığı bir durumdur ve buradan en ciddi yaraları alanlar çocuklardır. Genel kanı, yoksulluğun ve gelir azlığının çocukların beslenme ve sağlık gereksinimlerini etkilediği üzerinde dursa da, aslında yoksulluk çok boyutlu olarak doğrudan çocuğu etkilemektedir. Çocukların beslenme ve sağlık koşullarının iyi olması elbette çok önemli konulardır ancak çocuk yoksulluğu yalnızca bunlarla sınırlı tutulmamalıdır. Sosyal, duygusal ve davranışsal etkenlerden bağımsız değildir. Son yıllarda yapılan araştırmalar, yoksulluğun özellikle bilişsel, sosyal, duygusal gelişimi etkilediği yönündedir (Conger ve ark. , 2002; Duncan ve Brooks-Gunn, 1997; Mcleod ve Shanahan 1993; NCCP, 2002 akt: Çukur, 2008 ve Toran, 2010; Dearing, 2008; Smith ve Ashiabi, 2007).

Yoksulluk bağlamında ön plana çıkan önemli sosyal bilişsel süreçlerden biri atıflar diğeri ise tutumlardır. Genel atıf çalışma ve kuramlarında temel ilgi; bireylerin kendi ve özellikle diğerlerinin davranışları ‘niye’ veya ‘nasıl’ yaptıklarına ilişkin sorulara getirdikleri nedensel açıklamalardır. Yoksulluk üzerine yürütülen atıf çalışmalarında temel ilgi ise farklı gruptaki bireylerin fakirliğin nedenleri üzerine getirdiği açıklamalardır. Yoksulluk ve yoksullukla ilgili tutum çalışmaları temel olarak yoksullar (veya zıttı olarak zenginler) hakkında bireylerin ne düşündükleri, onlara karşı ne hissettikleri veya nasıl davrandıklarıyla ilgilidir. Atıflarda olduğu gibi; grupların kendi hakkındaki tutumları da önemlidir ve bu bağlamda artan oranda yoksullar kendileri hakkındaki tutumlara da ilgi duymaktadır (Çukur, 2008: 117). Bu çalışma içerisinde de yoksulluk içinde yaşayan çocukların anlattıklarına kulak verilerek, onların kendileri, diğerleri ve ailesiyle ilgili düşüncelerine ve duygularına yer verilecektir.

Yoksulluğun çocuklar üzerindeki sosyal-duygusal etkilerini araştıran çalışmalar bu etkileri iki çerçeve etrafında toplamaktadır. Yaşadıkları yoksul hayatın çocuklar üzerinde içsel ve dışsal problemler yarattığını savunmaktadırlar. İçsel sorunlar; anksiyete, kararsızlık, kaygı, düşük özgüven, utangaçlık, depresyon, geri çekilme, intihar girişimi, içe çekilme, gerginlik, kızgınlık, üzüntü, duygusal karışıklık, kendini ve ailesini suçlama olarak ortaya çıkmaktadır. Dışsal problemler ise okuldan atılma, okulu terk etme, düşük empati yeteneği (çünkü yoksul çocuklar empati görerek büyümüyor), karşı gelme, problem çözme becerilerinde yetersizlik ve çatışma, dikkat sorunları, dışlanma, saldırganlık ve madde bağımlılığı ortaya çıkmaktadır (Ashworth ve Erooga, 1999; Gunn-Duncan, 1997 akt: Toran, 2010: 300; Smith ve Ashiabi, 2007).

1.5.1.Yoksul Çocukların Aile Hayatı

Yoksulluk aile bireyleri üzerinde ekonomik baskı yaratır ve bu baskı özellikle ebeveynler üzerinde depresyon türü olumsuz duygu hali yaşanma riskini artırır. Bu ekonomik baskı ve olumsuz duygu durumu hem çiftler arasında hem de ebeveyn-çocuk (ergen) arasında, özellikle ekonomik nedenli çatışmalara\anlaşmazlıklara yol açabilir. Bu durum da anne ve babanın yararlı birer ebeveyn olma kapasitelerinin düşmesine neden olabilir yani ebeveynlerin kullandıkları yetiştirme ve disiplin tarzlarını olumsuz yönde (ya ilgisiz\soğuk ya da tutarsız\saldırgan) etkileyebilir. Soğuk, ilgisiz veya saldırgan ebeveyn yaklaşımı çocuk veya ergenin benlik bütünlüğünü ve saygısını azaltarak depresyon veya kaygı gibi içselleştirme sorunları yaşama riskini artıracaktır. Benzer şekilde ebeveynlerin zorlayıcı\tutarsız yaklaşımlarını öğrenen çocuk veya ergen benzer yöntemleri diğerleriyle olan ilişkilerini kontrol etmek için kullanacağından anti-sosyal veya problemli davranış gibi örüntüler içeren dışsallaştırılmış sorunlar sergileme riski artacaktır. Sonuç olarak, hem doğrudan ebeveyn-çocuk (ergen) arasında ekonomik tartışmalar hem de ekonomik baskının yol açtığı çocuk yetiştirme tarzındaki olumsuzluklarla veya ergenlerde gelişimsel sorunlar ile sonuçlanacaktır (Conger ve ark., 1994 akt: Çukur, 2008: 138-139).

Çocuk 15 yaşına gelene kadar anne ve babasından bazı davranışlar bekler ve bunlara gereksinim duyar. Çocuk, kendisine dikkat edilmesini, kucaklanmayı, sağlığı

ile ilgilenilmesini, ihtiyaçlarının karşılanmasını ister. Anne ve babasının örnek davranışlar sergilemesini, onların tutarlı davranmalarını ister. Ailesinin onun dış dünya ile arasında köprü olmasını ister. Yani çocuk değerli olduğunu ve ciddiye alındığını bilmek ve hissetmek ister (Erikçi, 2005: 3).

Ailesi yoksul olan bir çocuğun anne ve babasının bu gereksinimleri karşılayabilmesi çok güçtür. Ekonomik baskılar ve olumsuz duygu durumları ebeveynin çocukla ilişkisini sorunlu bir biçimde yürütmesine neden olur. Ailenin yaşadığı ekonomik yetersizlikler, zaten en birincil ihtiyaçların karşılanmasını zorlaştırır. Ekonomik yetersizliklerin yanı sıra yaşanan sosyal dışlanma anne ve babanın hayatla olan mücadelesini daha da zorlaştırır. Sürekli olarak yaşanan yetersizlik hissi ve kötü koşulların bir türlü değişmemesi anne ve babanın kendisine güvenmesine ve saygı duymasına engeldir. Bu şekilde yaşayan anne ve babanın, çocuğun dış dünya ile köprü olmasını yani sosyalleşmesini sağlamasını beklemek biraz güçtür. Bu durumlara anne ve babanın eğitim düzeyinin düşük olması ve okula gitmenin gereksizliğine inanarak çocuğu çalışmaya göndermesi de eklenirse yukarıda söz edilen gereksinimlerin çocuğa aktarılması çok daha fazla zorlaşır.

Çocuklar ailede yaşanan ekonomik durumların değişikliklerinden dolayı duygusal baskı hissedebilirler. Yoksul aileler, özellikle beklenmedik harcamalar yüzünden, mesela ansızın gelen faturalar gibi, çocuklarıyla bu maddi endişelerini paylaşırlar. Bu da çocukların baskı ve sıkışmışlık hissi halinde yaşamalarına sebep olabilir. Aileler, bir parçası oldukları bu ani beklenmedik ve karşılayabileceklerinin üstünde olan bu harcamaları ve bunun getirdiği endişeleri ve hayal kırıklıklarını çocuklarından saklayamamaktadır (Hoek, 2005: 29).

Ailedeki ekonomik yetersizlikler ve sosyo-ekonomik düzeydeki sürekli değişim, ebeveynlerin ruhsal durumları üzerinde etkili olurken aynı zamanda ebeveynlerin içinde buldukları sosyal koşulları da doğrudan etkilemektedir. Ebeveynler kendi yeterlilikleri konusunda kendilerine güvenmedikleri için, bu güvensizliği çocuklara da geçirmektedirler. Ebeveynlerin herhangi bir işte çalışmaması, boşanmaları, madde bağımlılığı, fuhuş, erken yaşta ebeveynlik deneyimi, ailenin dağılması, yetersiz beslenme, çevresel etkenler, ebeveynlerin

depresif durumları, ihmal ve niteliksiz çocuk bakımı gibi koşullar çocuk yoksulluğunun yapısını oluşturmaktadır (NNCP, 2002 akt: Toran, 2010: 295).

Hoek'in (2005) çocukların gözünden yoksulluğu anlamaya çalıştığı araştırması, çocukların yoksullukla ilgili düşünceleri konusunda önemli bilgiler vermektedir. Çocukların ve annelerinin yaşadıkları yoksul hayatla ilgili söylemlerine bakalım.

“Annen seninle para hakkında konuşur mu? Evet kesinlikle her kahvaltıdan sonra. Örneğin Sosyal Hizmetler\Servisler hakkında şu sıralar. Onun ödemek zorunda olduğu şeyler var ve Sosyal Hizmetler iki ay geçmesine rağmen hala bize para vermedi annem para almadı. Sosyal Hizmetlerden nefret ediyor ama sosyal hizmetlere gitmek zorunda.”

Eğer ailede maddi endişeler ve gerilimler varsa çocuklar bu sorunun farkına varırlar. Hoek'in (2005: 26) çalışmasında görüşülen çocukların söylediklerine göre, bu durum anne ve babalarının davranışlarına da yansımaktadır (anne ve çocuk arasındaki sözel iletişimin kesilmesi gibi).

“Bazen sosyal hizmetler bize zamanında ödeme yapmıyor o zaman annem çok kötü bir ruh halinde oluyor.”

Yoksul çocukların yoksullukla bağlantılı olarak yaşadıkları engellenme ve başarısızlıkları kendi sorumlulukları olarak görmeleri, kendilerini suçlamalarına neden olmaktadır. Bu durum iç denetimin yoğun olmasıyla bağlantılıdır. Çocukların yaşadıklarını kendi sorumluluklarıyla bağlantılı olarak değerlendirmeleri kadercilik ve öğrenilmiş çaresizliğe neden olabilmektedir. Kişisel başarı sağlamaya yönlendirilebilecek olan iç denetimin, çocuğun kendini suçlamasına yol açması çocuklarda psikolojik sorunlara yol açabilmektedir (Luthar, 1999:16 akt: Öztürk, 2008: 24).

Çocukların yaşadıklarını kendi sorumlulukları ve suçları gibi görmesine örnek olarak Erdoğan'ın (2002) yaptığı görüşmelerden bir ablanın kendi bedenine zarar veren erkek kardeşi ile ilgili söylediklerine bakalım: *“Böyle yapınca n'apıyorsun, diyorum. Abla diyo, bi şey yok diyo. Kendime zarar veriyorum ama*

diyo, orası acıyınca diyo, o acıya gidiyo diyo. Hep o acıyı düşünüyorum diyo. Öbür acıyı unutuyo insan, oraya konsantre oluyo, diyo. İnsan diyo, oraya konsantre oluyo, diyo. Diyom ben de yapayım mı. Seni gebertirim diyo.” (Erdoğan, 2002: 43).

Yoksul ailelerde ebeveynler ve çocuklar arasında gelişen bir rol değişimi dikkat çekmektedir. Hoek çalışmasında (2005: 33) bu durumu şu şekilde açıklamaktadır: “çocuklar ailelerini koruyor.” Bu bağlamda bahsedilen durum, pek çok çocuğun anne ve babasına daha fazla sıkıntı vermemek için gizledikleri hayal kırıklıklarını ve yapamadıkları ya da sahip olamadıkları bir şeyler konusunda şikayet etmemelerini ifade etmektedir.

“Ona sahip olamayacağımı bilirim ve sormam. Çünkü annem “çocuklarım benden bunu istiyor ama ben onlara alamıyorum” diye düşünmeye başlar”

“Az param olduğu zamanlar biraz kendimle kalmak isterim. Ve çocuğum sorar “anne kız kardeşimle bir sorunun mu var?” Cevap veririm: “Hayır, beni yalnız bırak” “Anneciğim amcamla bir sorunun var mı?” “Hayır”. “Neden üzgünsün” Cevap veririm: “Şey, para hakkında düşünüyorum. Bazı şeyler almak zorundayım.” Ve sonra oğlum: “Yemeğimiz var, düşünmek zorunda değilsin” Evet o çok tatlı bir çocuk.”

Bunlara ek olarak çocuklar ailesinin maddi sıkıntısını hafifletmek için kendi paralarından vermeyi teklif edebilirler. Bunu ya biriktirdikleri cep harçlıkları veya boş zamanlarında çalıştıkları işlerden elde ettikleri harçlıkla hafifletmeye çalışırlar (Hoek, 2005: 34).

“Hiç çocuğunuzla maddi zorluklarınızı paylaştınız mı?” Evet, birçok icra mektubu aldım ki bunun sonucunda ev eşyalarımızı satmamız gerekiyordu. Ve bu konuları çocuklarımla konuştum. Bundan sonra çocuğum şunu söyledi. “Anne, neden bu kadar üzgünsün.” Ve ben şunu söyledim: “Onlar evimize gelip, eşyalarımızı satmak istiyorlar. Çünkü benim yeterince param yok ve bu kadar parayı nereden bulacağımı bilmiyorum.” Ve o çok tatlı, bilirsiniz. Çünkü daha sonra şunu söyledi: “Neden benim hesabımdan almıyorsun?” Onun aslında hiç parası yoktur. Ama bu onun bir düşüncesi idi, bana yardım edeceği ile ilgili.

Genel olarak ebeveyn-çocuk ve anne-baba arasındaki en ciddi sorunların ekonomik yetersizliklere bağlı olarak oluştuğu söylenebilir. Burada verilen örneklerden de anlaşıldığı gibi, ailelerin yoksulluktan kaynaklı sıkıntıları onları duygusal yönden etkilemekte ve ebeveynler de bu durumları çocuklarına yansıtmaktadır. Çocuklar ise bu durumdan en çok zarar gören taraf olarak bu döngünün en zayıf üyesini oluşturmaktadır.

1.5.2.Yoksul Çocukların Arkadaşlık/Sosyal İlişkileri

Çocukların iyi olma haliyle ilgili yapılan İrlandalı bir araştırmaya göre, aile ilişkilerden sonra çocuk iyi olması belirleyen en önemli faktör çocuğun arkadaş ilişkileridir (Hanafin and Brook, 2005 akt: Bradshaw, 2006: 40). Çocukların boş zamanlarını arkadaşlarıyla geçirmeleri, beraber eğlenmeleri, problemlerini paylaşmaları çocukların hayatlarında büyük bir önem teşkil etmektedir (Bradshaw, 2006: 40).

Çocukların arkadaşlık ilişkilerinin önemi, yalnızca büyümek, sosyal yönlerini ve sosyal kimliğini geliştirmekle ilgili değildir aynı zamanda diğerlerini kabul etmeyi ve anlamayı öğrenmekle ilgilidir. Çocuklar yalnızca arkadaş edinmesinin yollarını öğrenmezler, arkadaş olabilmeyi ve kalabilmeyi de öğrenirler. Çocukların yaşitlarıyla olan ilişkisi çocuğun gelişimi ve sosyal sermayesi için çok önemli bir rol oynamaktadır. Arkadaşlık, çocuklar için sosyal ilişkileri öğrenmede ve sosyal hayata girmede önemli bir giriş noktası yaratır. Arkadaşlık ilişkileri kurması, çocuğun sosyal ilişkiler içerisine girmesinde ve sosyal sermayesini oluşturmasında hem çocukluk dönemi için hem de geleceği için büyük bir önem taşır. Ancak bunların tam aksinin yaşanması yani yoksul çocukların sosyal ilişkiler kurmakta ve sürdürmekte yaşadığı zorluklar onların bu konudaki kırılma hissinin sosyal dışlanma hissine bırakabilir (Ridge ve Miller, 2000 akt: Ridge, 2003: 7).

Yoksul çocuklar arkadaşlığın önemi ile ilgili birçok sebep belirtmişlerdir (örneğin oyun oynamak, çevre edinme gibi). Özellikle yoksul çocukların anlatılarında şu açıkça belirtilmiştir: arkadaşlığın, koruyucu ve himaye edici gibi olumlu etkilerinin onları dışlanmadan ve kendilerine kötü davranılmasından koruduğudur (Ridge, 2003:7).

Hoek'in yoksul çocuklarla görüşmeler yaptığı çalışmasında şu açıkça ortaya çıkmıştır ki; çocuklar kendilerini diğer çocuklarla kıyaslamaktadırlar. Özellikle bu kıyaslamalarda, diğerlerinden daha az şeye sahip olup olmadıklarına, daha az oyuncuğa sahip olup olmadıklarına ve daha birçok şeye sahip olup olmadıklarına dikkat ederler. Markalı veya moda uygun kıyafetlere sahip olmaları mümkün olmamaktadır. Hoek'in yaptığı çalışmada birçok çocuk bu sebeplerden dolayı diğer çocukların kendilerine kaba ve kötü davrandıklarını belirtmişlerdir (Hoek, 2005: 27).

"Onlar daha pahalı bisikletlere sahip ve bazı çocuklarda cep telefonu daha birçok şey var."

Her ne kadar yoksul çocukların arkadaşlıkla ilgili kavramları mutluluk, güven ve destek olmakla alakalı olsa da, onların sosyal gerçeklikleri gerçekten çok farklıdır. Çoğunlukla kendilerine kötü ve kaba davranıldığını belirtmişlerdir. Bu durum, onların okulda ve diğer başka çevrelerde nasıl hissettikleri ile ilgili bize ipuçları vermektedir (Ridge, 2003: 7).

"Güzel elbiselere sahip olduğumu düşünmüyorum. Modaya uygun elbiselerim olsun isterim. Okulda bazen bu durumla ilgili şeyler söyleniyor: "modaya uygun giyinmiyorsun ve aptal gözüküyorsun." Böyle şeyler duymak hiç hoş değil."

Hoek'in (2005: 25) araştırmasında görüştüğü ailelerin yarısından fazlası çocuklarına onların istediklerini kıyafetleri alamadıklarını belirtmişlerdir. Kıyafetlerini yenileyemeye yetecek paraları olana kadar bu yoksul çocuklar kendilerine küçük gelen ve hırpalanmış, eskimiş, kötü gözüken kıyafet ya da ayakkabılar giymek zorundadırlar.

"Eğer uygun ve güzel kıyafetlere sahip değilsen ve bütün arkadaşların güzel kıyafetlere sahipse kendini dışlanmış hissedersin. Sonra kendi kendine düşünürsün onlar güzel kıyafetlere sahip ve bunları alacak paraya sahipler ve kendini dışlanmış hissedersin. Bunun gibi şeylerden dolayı bazen çok endişeleniyorum. Eski moda kıyafetlerimi sevmiyorum ve herkeste bu moda kıyafetlerden bir tane var."

“Oğlumun yeğeninden kalan bir montu var. Oğlum biraz daha büyüdü, montun cepleri delik ve fermuarı bozuk. Sonra düşünüyorsun, aslında yeni bir mont ihtiyacı var ancak bu, başka bir zamanı beklemek zorunda, oğlum beklemek zorunda.”

“Gerçekten yeterli paramız yok. Geçen hafta oğlum bana “anne yeni kıyafetlere ihtiyacım var” dedi. Ona paramız olmadığını söyledim. Tekrar tekrar söyledi. Yeni kıyafetlere ihtiyacımın olduğunu biliyorum ama yapabilecek bir şeyim olmadığını söyledim. Oğlumun ayakkabıları çok eski ve hırpalanmış. Bu ayakkabıları ona geçen yıl almıştım ama şimdi yenilerine ihtiyacı var ve yeni pantolona. Pantolonu çok küçüldü. Çocuklar büyüyor. Pantolonu ona olmuyor ve rahat edemiyor.”

Yoksul çocukların yoksul olmayan yaşlılarına göre daha fazla topluma ve çevreye uymada sorun yaşadığı (saldırganlık, kavga etmek) ve psikolojik bozukluklar (sosyal hayattan geri çekilme, ruhsal problemler, depresyon) yaşadığı görülür Yoksul çocukların kendi yaşlılarıyla olan ilişkileri daha problemlidir, hatalarını ya da kabahatlerini tekrar etme durumları yüksektir (Smith ve Ashiabi, 2007: 845).

Çocukların sosyal ayırım ve sosyal farklılık hakkındaki korkuları çok gerçektir. Çocuklar, sosyal gruplar ve arkadaşları ile olan aktivitelerinden hariç tutulma dışlanma tehlikesine oldukça duyarlılardır. Kendi yaşamları hakkında evde ve topluluk içerisinde konuşurken, çocuklar kendi içlerindeki kaygılara ve sosyal farklılık konusuna dikkat çekmişlerdir. Yoksulluk deneyiminin kendilerine olan saygıyı, güveni ve kişisel güvenliği etkilediğini hissettiklerini ifade etmişlerdir. Çocuklar için zor olan bu alanlar arkadaş kurmada zorluk ve sosyal kabullenmedeki endişelenme olarak yansır. Bu konuları özellikle çocukların ifade etmeleri zordur, her ne kadar yoksulluğun kendi ve ebeveynlerinin hayatına etkileri hakkında oldukça haberdar olsalar da (Ridge, 2003: 8).

1.5.3.Yoksul Çocukların Okuldaki Hayatı

Okul çocukların akademik gelişimi için çok önemli bir ortamdır aynı zamanda sosyalleşmesi için de. Çocuklar okul bünyesinde kendi yaşlıları olan çeşitli

ve geniş gruplarla beraber olurlar. Bu farklı kültür ve sosyo-ekonomik koşullardan gelen çocukların bir arada olması ve arkadaş olmaları onların sosyal ilişkilerini geliştirmeleri yönündeki kapasitelerini artırır. Bu yüzden okul, çocukların sosyal ve insani sermayelerine göre küçümsendiği bir yer olmamalıdır (Ridge, 2003: 7).

Yoksul çocukların okulla ilgili anlatılarında çok önemli sorunları olduğu ortaya çıkmıştır. Birçoğu kendilerine kaba ve kötü davranıldığını, dışladıklarını ve akademik kariyerlerinin kritik dönemlerinde okulu bırakmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca uygun bir okul hayatı sürdürmenin, sınavlar ve okul aktiviteleri için gerekli olan malzemeleri temin etme bedelinin onların önünde bir engel olduğunu belirtmişlerdir (Ridge, 2003: 8).

Yoksulluk içinde yaşamak genellikle sosyal faaliyetlere katılımı büyük bir engeldir. Bu da sosyal dışlanmadır: bunun anlamı yeterli maddi imkanlara sahip olamadığından dolayı sosyal hayata (en sıradan, en doğal haklarını elde etmek) katılmanın mümkün olmamasıdır. Hoek'in yoksul çocuklarla görüşmeler yaptığı çalışmasında (2005), çocuklar, spor kulüplerine üye olmalarının çok zor olduğunu, doğum günlerini her zaman kutlayamadıklarını ya da okul gezilerine katılamadıklarını ya da tatile gitme şanslarının olmadığını belirtmişlerdir.

Yoksul çocukların avantajsız oldukları bir başka alan da okul gezileridir. Okul gezileri dersteki konular için önemli bir rol oynamaktadır ancak yoksul çocuklar bu gezilere katılacak durumlarının olmadığını belirtmişlerdir (Ridge, 2003: 8).

1.6. TOPLUMSAL DIŞLANMA VE ÇOCUK YOKSULLUĞU

Toplumsal dışlanma, yoksulluk onu içermesine rağmen, ondan daha geniş bir kavramdır. Dışlanma kavramı yoksulluğun yeniden farklı bağlamlarda ele alınması ve tanımlanmasında oldukça işlevseldir. Dışlanmanın merkezinde hem ilişkisel (sosyal) hem de dağıtımsal (ekonomik) tartışma vardır. Yoksulluk ve dışlanma ilişkisi dört farklı şekilde ele alınır: ekonomik, sosyal, politik ve sosyal ilişkilerden dışlanma. Ekonomik dışlanma boyutu, gelir dağılımındaki eşitsizliklerle, düşük ücretlerle, uzun süreli işsizlikle ilgili. Sosyal dışlanma boyutu, sağlık, eğitim, temiz içme suyu, hizmetlerden genel anlamda yararlanamama ile ilgilidir. Sosyal

dışlanma boyutu mekansal dışlanmayla da ilgilidir. İnsanlar doğdukları ve yaşadıkları yerler yüzünden küçük görülmektedir. Yaşanan yerleşim yerinin kamusal hizmetlere ve ekonomik kaynaklara ulaşımı engeller nitelikte olması mekansal dışlanmayı daha da artırmaktadır. Politik boyut, politik katılım ve fırsat eşitsizliği ile ilgilidir. Politik dışlanma, yoksulların kendilerini ifade etmesine ve haklarını aramasına engel oluşturarak, yoksulların göz ardı edilmesine neden olmaktadır. Sosyal ilişkilerden dışlanma ise, toplum tarafından görmezden gelinmesi, toplumdan yalıtılmakla ilgilidir. Kentte yaşayan yoksullar, kültürel farklılıkları nedeniyle, kötü alışkanlık ve davranışlara sahip oldukları düşüncesiyle damgalanıp dışlanabilirler. (Bhalla ve Lapeyre, 1999: 17-28 akt: Erdem, 2009: 328; Giddens, 2000: 403, Adaman ve Keyder, 2005: 9 akt: Öztürk, 2008: 6).

Tüm bu dışlanma süreçlerinden en ciddi biçimde yara alanlar çocuklardır. Ailenin ekonomik yetersizliklerinden dolayı çocukların eğitim hayatı çok kısa sürebilir ve bu durum nesiller boyu devam eden bir yoksulluğa neden olabilir (Erdem, 2009: 328). Ya da sağlık hizmetlerinden yararlanamamak çocuğun sürekli hasta olmasına ve tedavi edilememesine sebep olabilir. Özellikle toplum tarafından dışlanmaları çocuklarda çok ciddi sosyal-duygusal hasarlara neden olabilir, çocukların birey olarak toplumla kurdukları ilişkiler zedelenebilir ve bu durum çocukların gelecek ile ilgili beklentilerini telafisi mümkün olmayacak şekilde etkileyebilir. Dışlananlar yalnızca yoksul çocuklar değildir ancak onlar dışlanmayı en keskin şekilde yaşayanlardır.

Yoksul olanlar diğerleriyle girdikleri ilişkilerde daima düşük pozisyonda olan, bir şeyleri eksik olan ve karşı taraftan birşeyler isteyen oldukları için toplum onları dışarıda bırakır ve onlar da kendilerini toplumun bir üyesi değilmiş gibi hissederler. Bu durum, özellikle çocuklarda değersizlik hissi, düşük benlik değeri, utanma gibi olumsuz duygulara sebebiyet verebilir. Erdoğan (2002) çalışmasında, yoksul çocukların anlatılarına bakarak, yoksul olanların diğerleri ile girdikleri ilişkilerde bakış (gaze) ilişkili hatta gözmerkezli bir sosyal dışlanmaya işaret etmiştir. Bu durumun en dramatik örnekleri sokakta çalışan çocukların anlatılarında ortaya çıkmaktadır. Biri halen çalışan diğeri çalışmayan iki çocuk yaşadıklarını ve hissettiklerini şöyle anlatmıştır: *“Zengin insanların zaten bize yaklaştıkları hiç*

olmadı. Hiç bize yaklaşmadılar. Daha çok orta gelir düzeyli insanlar bize yaklaştı.” Kendi ifadesiyle alt, orta ve üst sınıfı ayırımı yapmıştır. *“Zenginler bize yaklaşmaz, bize bağırlardı. Bize ters ters bakıyorlardı. Herhalde bizi görmek istemiyorlardı”.* Diğer taraftan yoksul çocuklar zengin çocuklarla ile karşılaşmalarında yaşadıklarını şöyle ifade etmişlerdir: *“Ben de ailemle, onların gibi elinden tutup gezmek isterdim. Ama onlar hep bize bakıyor. ‘Anne şuna bak! Ne biçim! Selpak satıyor’. Ben de onları görünce utanyorum zaten. Bakamıyorum onlara”.* Kendilerini görmek istemeyen çocuklara onlar da kendilerini göstermek istemiyorlar. Böylece zenginler açısından görmek istememe ve ters veya aşağılayıcı şekilde bakma ve sokakta çalışan çocuklar açısından da görünmek istememe ve görüldüğünde utanma gibi şekiller alan bir bakış ekonomisi ortaya çıkıyor (Erdoğan, 2002: 36).

Yoksul çocukların diğerleriyle girdikleri ilişkilerde yaşadıkları sosyal dışlanma yalnızca gözmerkezli değil, aynı zamanda ‘dokun-ma’, beden ile ilgili bir sosyal dışlanmayı da içerir. De Careau’nun işaret ettiği üzere, bedene kazınmayan yasa yoktur. Yoksulluk da bedene kazınır ve bedende cisimleşir. Yoksul bedeni tahakküm ve sömürünün şiddetinin asıl nesnesidir. Kendini aşağıda tutan, çekinik jestleri ve duruşlarıyla bu tahakküm ve sömürüyü cisimleştirir (Erdoğan, 2002: 44). Kendini aşağılamak, ezilenlerin bir başka özelliğidir; ezenlerin kendileri hakkındaki görüşünü içselleştirmelerinden kaynaklanan bir özelliktir bu. Hiçbir şeye yaramadıklarını, hiçbir şey bilmediklerini, herhangi bir şey öğrenmekten aciz olduklarını o kadar sık duyarlar ya da bakışlarla bunu o kadar çok anlarlar ki sonunda kendi aczlerine ikna olurlar (Freire, 2003: 38 akt: Erdem, 2009: 332). Sokakta çalışan çocuklar bedensel dışlanmayı en keskin şekilde yaşayanlardır. Erdoğan’ın çalışmasındaki anlatılarda bu dışlanma ciddi bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Selpak satan Gonca, zenginlerin kendilerine ‘sanki insan değilmiş gibi’ davrandıklarını, parayı ‘köpek gibi’ önlerine attıklarını söylüyor. Fidan da, fakir ve cahil oldukları için zenginler karşısında ezik olduklarını söylerken, köpek benzetmesine başvuruyor: *“Onlar için bir değerimiz yok. Köpeklerini beslemeye ayırdıkları parayı yoksullara verseler bir sürü insan doğar. Ama onlar için biz bir hiçiz. Onların köpekleri bile bizden daha değerli...”* diyor ve zengin mahallelerinde ‘bize hayvan gibi davranırlar’ diye ekliyor (Erdoğan, 2002: 44). Sokakta çalışan çocuklar, toplumsal sınıflandırma

şemalarında kendilerine biçilen rolü, zenginlerin kendilerine dair imgelerini hayvani metaforlarla tanımlıyorlar (Erdoğan, 2002: 44).

Sokakta çalışmayan çocuklar da sosyal dışlanmayı derin bir şekilde yaşar ve bunu yaşamalarına ebeveynin ekonomik ve duygusal durumu, hal ve hareketleri sebep olur. Yoksul birey güçsüzdür, içinde bulunduğu durumu değiştiremeyeceğine dair bir inancı vardır. Kendini sınırlayan bu çevreyi, ekonomik ve sosyal koşullarını aşamayacağını düşünür. “Benim elimden bir şey gelmez” düşüncesiyle yaşarlar. Çünkü toplum yoksulları yaşamın her alanından dışlar. Yoksullar da bu düşüncelerini içselleştirmeye başlar (Erdem, 2009: 331). Yılgınlık, çaresizlik, unutulmuşluk ve gelecek konusunda umutsuzluk yaşamak, yoksulların sürekli hissettiği duygular olmaya başlar. Ebeveynlerin yaşadığı bu duygular sürekli olarak stresli, kaygılı ve umutsuz olmalarına sebep olurken, çocukların bu stres, kaygı ve umutsuzluktan uzak kalabilmesi mümkün müdür? Yoksul ebeveynler aile üyelerinin (eğer geniş aile ise) ve özellikle çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamadığı gibi (eve yeterince gıda alamamak, çocuğunun okul masraflarını karşılayamamak, hastalanan çocuklarına gereğince bakamamak, çocuklarıyla genel anlamda ilgilenememek) bir de topluma tam olarak katılamaması, toplum tarafından dışlanmasıyla yaşadığı duygusal sorunların, çocukları etkilememesi mümkün değildir. Sosyal güvenceden yoksun ailelerde yetişen çocukların sağlık ve eğitim gibi toplumsal kaynaklara ulaşmada yaşadıkları sorunlar, çocukların birey olarak toplumla kurduğu ilişkiyi zedelemekte, yetişkin yaşlarında da bu zedelenen ilişkinin üstesinden gelemeyebilmektedirler (Ekim, 2005: 71 akt: Öztürk, 2008: 22).

Yoksulluğu kritik kılan şey, yalnızca giderek artan ve derinleşen toplumsal eşitsizlik ve maddi sefalet değil, aynı zamanda bunların kendilik üzerinde yarattığı duygusal-sembolik şiddettir. Yani yoksul-madunlar, yalnızca açlık, hastalık, soğuktan donma vb. tehlikelerle karşı karşıya değildirler; aynı zamanda onurlarına, öz saygılarına ve özgüvenlerine yönelik bir tehditle, sembolik şiddetle karşı karşıyadırlar (Erdoğan, 2002: 45). Hayatın anlamsızlığı, bireyin yaşama hedeflerini, gayelerini yitirmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Yoksulluk içinde yaşayan insanlar sürekli olarak düşünmek zorunda oldukları şeyler, karnını doyurmak, barınacak bir yer bulmak ya da barındığı yeri kaybetmemek, kendisi ya da çocuklarının

hastalanmamasını gerektirir. Sıradan insanlar gibi onlar da toplumda çok saygın olmasa da bir yer edinmek, iş-güç sahibi olmak, kimseye muhtaç olmadan hayatını sürdürmek, çocuklarının mürüvvetini görmek ve bahtiyar ölmektir. Ancak birilerinin yardımıyla hayatta kalmak, birilerinden bir şeyler istemek zorunda olmak, istediğini yiyememek, giyememek, yoksul insanlar için yukarıda sayılan sıradan hayatı yaşamak bir kenara dursun, hiç yaşanmaması gereken, ezik, dışlanmış, anlamsız bir hayata sebep olur (Erdem, 2009: 331).

Yoksul ebeveynler yoksul olmalarıyla ilgili bazen kendini suçlayarak (ben ne bilirim ki, elimden bir şey gelmez), bazen de toplumu suçlayarak (bencil, aç gözlü, fakirin halinden anlamaz, merhametsiz) birçok olumsuz duyguya sahip olur (Erdoğan, 2002: 34). Kendini suçlaması; kendini değersiz hissetmesi, bedenine, benliğine olan saygısının azalması gibi duygular yaşamasına sebep olurken; toplumu suçlaması; unutulmuşluk ve dışlanmışlık gibi duygular yaşamasına sebep olacaktır. Her zaman bir şeylerinin eksik olması, yetirememesi hissi, sürekli olarak kaygı, huzursuzluk, umutsuzluk, stres yaşamasına sebep olacaktır. Ebeveynin yaşadığı tüm bu durumlar onun söylemlerine, hal ve hareketlerine yansımaları çocuğun da bu duyguları öğrenmesine sebep olabilir. Yoksul olmanın yaşattığı tüm bu duygular ebeveynin çocuk yetiştirme tarzını (daha otoriter olma, şiddet uygulama) ciddi biçimde etkileyebilir. Birey geleceğe karşı güvensizlik içindedir. Yapılan araştırmalar yoksul anne ve babaların gelecekler ilgili ümitsizliklerini yalnızca kendileri için değil çocuklarının geleceği içinde ne denli ümitsiz olduklarını ortaya koymaktadır.

Bu bölümde genel olarak, yoksulluğun ne olduğu, on dokuzuncu yüzyıldan bu yana yoksulluğun kökenlerini anlamaya çalışan yaklaşımlar, Türkiye'deki çocuk yoksulluğunun görünüşleri ve çocukların yoksulluktan sosyal ve duygusal olarak nasıl etkilendikleri yapılan çalışmaların yol göstericiliğinde açıklanmaya çalışılmıştır. Bundan sonraki bölümlerde araştırmanın yöntemine ve alan araştırmasında elde edilen bulguların açıklanmasına yer verilecektir.

II.BÖLÜM

YÖNTEM

2.1. Evren ve Örneklem

Bu çalışma çocuklar ile ilgilidir. Ergenliğe adım atmış gençleri ya da erken çocukluk dönemini yaşayan çocukları ele alan bir çalışma olmayacaktır. Çalışma, çocukları ele aldığı için zaten gençleri tamamen çalışmanın dışında bırakmıştır. Erken çocukluk dönemine değinilmemesinin sebebi, yoksulluğun erken çocukluk dönemindeki etkilerinin daha çok bilişsel yetenekleri ile ilgili olması, belirli davranışları neden yaptıkları gibi düşüncelerin henüz gelişmeye başlamamış olmasıdır (Gou, 1998, akt; Çukur, 2008: 106). Çalışma yoksul çocukların bilişsel yeteneklerini ölçmek gibi bir amaç edinmediği için erken çocukluk dönemi çalışmanın dışında tutulmuştur. Orta çocukluk evresi ise (6-12 yaş) çocukların kişisel bağımsızlık, yaşlılarla geçinmeyi öğrenme ve bir cinsiyet rolü öğrenme gibi toplumsal görevleri kazanmaya başladığı dönemdir. Sosyal hayatın içinde yer almaya başlarlar, duygularının daha çok farkındadırlar. (Gander ve Gardiner, 2001: 394). Bu çalışmanın evrenini de orta çocukluk dönemi içinde yer alan yoksul çocuklar oluşturmaktadır.

Çalışma yoksul çocuklara odaklanmakla beraber, çocukların anneleri de araştırmaya dahil edilmiştir. Hem çocuğun içinde yaşadığı hane ve hane üyeleri ile ilgili verilere ulaşmak hem de annenin gözünden çocuğun yoksulluktan nasıl etkilendiğini anlamak için annelere de araştırmada yer verilmiştir.

Çalışma, Milas'ta Çaltılık Bölgesi ve Aydınlık Evler Mahallesinde, Muğla'da Karamehmet ve Karşıyaka Mahallelerinde yaşayan anneler ve çocuklarıyla gerçekleştirilmiştir. Milas'ın Çaltılık Bölgesi ve Aydınlık Evler Mahallesi yoğun bir şekilde göç alan iki bölgedir. Göçle gelen nüfusun çoğunluğunu Doğu Anadolu Bölgesi'nden gelenler oluşturmaktadır. Muğla'daki Karamehmet ve Karşıyaka Mahallelerinde çalışma yapılan nüfusun çoğunluğunu Muğla'nın dağ köylerinden göç etmiş aileler oluşturmaktadır. Ayrıca hem Milas'taki hem de Muğla'daki bu mahalleler sosyal yardımlaşma ve dayanışma vakfının yardım ettiği mahalleler arasında yer almaktadır. Muğla ve Milas Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı

Müdürleri ile görüşülerek mahallelerde çalışma yapılacağı konusunda bilgilendirilmişlerdir. Çalışmanın veri toplama aşamasında, öncelikle ailenin sosyo-ekonomik düzeyini öğrenmek için oluşturulan anket soruları annelere sorulmuştur. Bu aşamadan sonra eğer aile çalışmanın evreni içinde yer alabilecek bir aileyse annelere görüşme soruları yöneltilmiş ve annelerle görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra bu çalışmanın asıl katılımcılarını oluşturan çocuklara görüşme soruları yöneltilerek onlarla derinlemesine görüşmeler yapılmıştır. Bu çalışmada 40 çocuk ve 40 anneyle görüşülmüştür.

2.2. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada iki ayrı veri toplama tekniği kullanılmıştır; hane halkı anketi ve derinlemesine görüşmeler. Öncelikli olarak çocuk yoksulluğu ailenin yoksulluğuna bağlı olduğu için çocuğun içinde yaşamış olduğu hanenin sosyo-ekonomik bilgilerini elde etmek, çocuk yoksulluğu ilgili olan bu çalışmada önem teşkil etmektedir. Hanenin demografik ve ekonomik bilgilerine ulaşmak amacıyla çocukların annelerinden, nicel araştırma tekniği olan anket çalışması ile bilgi alınmıştır. Bu anket oluşturulurken bazı yoksulluk kriterleri göz önüne alınarak oluşturulmuştur. Bu kriterler, hanenin geliri, evin geçim kaynakları, babanın çalışıp çalışmadığı ve iş durumu (sürekli iş, geçici iş, yevmiyeli vb.), annenin çalışıp çalışmadığı ve iş durumu, evin durumu (kira, ev sahibi vb.), gelirin hanede kaç kişiye bölündüğü, sağlık güvencesinin olup olmaması, aynı ya da nakdi yardım alıp almamaları ile ilgilidir. Özellikle annelerden bilgi alınmasının sebebi, babanın dışarıda çalışıyor olabileceği ya da çalışmıyorsa iş arıyor olabileceği sebebiyle evde bulunma olasılığının düşük olması ve çocuklarla gerçekleştirilmesi planlanan derinlemesine mülakatlarda annenin de yardımına ihtiyaç duyulacağı düşüncesidir.

İkinci olarak, araştırmanın ana veri toplama tekniği olan görüşme tekniği kullanılarak hem yoksul çocuklardan hem de çocukların annelerinden veri toplanmıştır (Bu şekilde yapılan çalışmaları görmek için Ridge, 2002; Hoek, 2005; Flores, 2004 çalışmalarına bakabilirsiniz). Çünkü çocukların sosyal-duygusal yönlerini anlamaya çalıştığımız bu çalışmada, çocukların kendilerini rahatça ve yavaş yavaş ifade edebilmelerine ve sohbet etmeye olanak sağladığı için çocuklarla

derinlemesine görüşme yapılması uygun görülmüştür. Ayrıca anneler için de, çocukları ile ilişkisi hakkında bilgi alabilmek için kısa bir görüşme formu hazırlanmış ve annelerle de kısa görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu araştırma kapsamında görüşme formu hem çocuklar hem de annelerden veri toplarken bazı temel kavramlar etrafında görüşmenin yapılmasına olanak sağlamakla kalmayıp, görüşme sırasında konuyla ilgili görüşmeciler tarafından dikkat çekilen noktalarla ilgili ayrıntılı sorular yöneltilmesine de olanak sağlamıştır. Özellikle çocuklar söz konusu olduğunda sabit ve belirlenmiş sorulara sadık kalarak görüşme yapmak, çocuklarla ilgili verilerin toplanmasında başarısızlığa sebep olacaktır.

2.3. Veri Toplama Süreci

Alan araştırmasını gerçekleştirmek üzere Milas'ın ve Muğla'nın seçilmiş yoksul mahallelerine gidilmiştir. İlk olarak Muğla'da anket formunun ve görüşme formlarının denenmesi için 5 anne ve 5 çocukla görüşmeler yapılmış, annelere ayrıca hanenin demografik bilgilerini elde edeceğimiz anket de uygulanmıştır. Bu ön uygulamayla birlikte veri toplama süreci bir ay boyunca devam etmiştir. Verileri toplarken izlenen yolda öncelikle anneye, hanenin özelliklerini öğrenmek amacıyla anket uygulanmıştır. Daha sonra annenin çocuklarıyla ilişkisini öğrenmek için yine anneye devam edilerek görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Son olarak, çocuklar için hazırlanan görüşme formunun ışığında çocuklarla uzun görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çocuklar genel olarak, anne ile yaptığımız görüşmelerde ve anket çalışmasında annenin yanında bulunmuşlardır. Bu durum çocukların çalışma ortamına ve bize alışması ve güvenmesi açısından iyi bir uygulamaydı. Çünkü çocuğun ayrı tutulduğu bazı görüşmelerde daha sonra çocukla yapılacak görüşmeye sıra geldiğinde çocuğun daha çekinden davrandığı görülmüştür. Bununla birlikte olumsuz bir durum olarak çocuğun anneye beraber olmasının çocuğun yönlendirilmesine sebebiyet verildiği de düşünülebilir. Ancak çoğunlukla sadece tek oturma odası olan ve çocuk odası olmayan bu evlerde çocuğu anneden ayırmak mümkün olamamaktadır. Ayrıca 3-4 çocuğu olan annelerin çocuklarını yalnız başına bırakıp görüşme yapması da mümkün olamamıştır.

Alan araştırmasında bazı zorluklar yaşanmıştır. Bu zorluklardan biri annelerin, maddi sıkıntılar yaşandığı, çocukların isteklerinin karşılanamadığı

zamanlar neler hissettikleri, nasıl idare ettikleri konusundaki soruları cevaplaması esnasında yaşanmıştır. Bu görüşmeler, onların bastırdıkları sorunların dile getirilmesine sebep olmuştur ve anneler bu durumlarda ağlamıştır. Araştırmacı yaşanan bu durumlara kayıtsız kalamamıştır ve görüşmelere ara vererek annenin daha iyi hissedebilmesi için farklı sohbetler açmaya çalışmıştır.

Diğer yaşanan zorluk çocuklarla ilgilidir. Annelerle yapılan görüşmeler esnasında çocuğun annenin yanında bulunması olumluluklar barındırmasının yanı sıra olumsuzlukların da yaşanmasına neden olmuştur. Annelerin yaşadığı bu duygusal boşalmaya çocukların tanık olduğu anlar da olmuştur. Çocuklar bu anlarda çok üzölmüşlerdir. Çocuklarla yapılan görüşmelerde genel olarak çocukların üzölmesi sebebiyle zorluklar yaşanmıştır özellikle istedikleri şeylerin alınmaması, ailede para sıkıntılarının olması, arkadaşları tarafından dışlanması gibi konularda çok zor anlar yaşanmıştır. Araştırmacı bu durumlarda görüşmeye ara vererek çocuğa daha farklı şeylerden bahsetmiştir. Görüşmenin sonunda ise zaman zaman çocuklara ufak tefek bazı hediyeler vererek onları mutlu etmeye çalışmıştır. Yapılan görüşmelerin süresi 45 dk ile 1,5 saat arasında değişmiştir. Ortalama olarak görüşmeler 1 saat sürmüştür.

2.4.Verilerin Çözölmesi

Araştırmadan elde edilen veriler iki farklı teknikle elde edildiği için çözümlenmesi de iki farklı teknikle yapılmıştır. Anket uygulamasından elde edilen veriler SPSS 16.0 programı kullanılarak çözümlenmiştir. Hanenin demografik özelliklerini öğrenmek için belirlenen değişkenler doğrultusunda betimleyici tablolar oluşturulmuştur. Görüşmeler ses kayıt cihazı kullanılarak kayıt altına alınmıştır. Sesinin kaydedilmesini istemeyen görüşmecilerin anlattıkları kağıda dökölmüştür. Veri toplama süreci bittikten sonra kayıt cihazındaki tüm kayıtlar ve kağıda dökölen görüşmeler her görüşmeci için farklı dosyalar açılarak bilgisayar ortamına aktarılmıştır.

III. BÖLÜM

BULGULARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Araştırma kapsamında toplanan veriler iki bölüm içerisinde sunulacaktır. Öncelikli olarak çocukların içinde yaşadıkları ailelerin sosyo-ekonomik durumlarını açıklayan hane halkı anketinden elde edilen betimsel verilerin değerlendirilmesi yapılacaktır. İkinci kısımda ise hem çocuklar hem de anneleriyle yapılan görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilecektir.

3.1.Yoksul Çocukların ve Ailelerinin Demografik Özellikleri

Bu kısımda ailedeki bireylerin yaşlarına, eğitim durumlarına, medeni durumlarına, iş durumlarına, ailede kaç kişi yaşadığına, ailenin aylık gelirine, öncelikli harcama yaptıkları yerlere, ailede okula gitmeyen çocuğun olup olmadığına, çocukların sağlık durumlarına ilişkin bulgular yer almaktadır.

Tablo 3.1.1.Katılımcı Çocukların Yaşları ve Eğitim Durumları

Yaş	Sayı	%
8 yaş	1	2,5
9 yaş	5	12,5
10 yaş	11	27,5
11 yaş	11	27,5
12 yaş	7	17,5
13 yaş	3	7,5
14 yaş	2	5
Toplam	40	100
Eğitim Durumu		
İlkokul (4. sınıftan terk)	1	2,5
İlköğretim	39	97,5
Toplam	40	100

Araştırmaya katılan yoksul çocukların büyük bir kısmını 10 ve 11 yaşında olanlar oluşturmaktadır (%45). Bunu 12 yaşında olanlar takip etmektedir (%17,5).

Araştırmaya katılan yoksul çocukların neredeyse hepsi eğitim hayatına devam etmektedir (%97,5). Köyde çobanlık yapan, köyden annesiyle beraber gelen bir çocuk, eğitim hayatını dördüncü sınıfta bırakmak zorunda kalmıştır ve çalışmaktadır.

Tablo 3.1.1'de görülen bu sayılar, ailede yalnızca görüşme yapılan çocuklar ile ilgilidir. Ancak araştırma esnasında sorulan diğer sorulardan elde edilen bilgilerde ailede okul çağında olup da okumayan çocuklar olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan çocuklardan bir kısmının ablaları, ilköğretimden sonra okulu bırakmış, ya evde ev işlerine yardım etmek ya da çalışmak zorundadır. Ağabeyleri de ilköğretimden sonra ya kendi istekleriyle ya da mecbur oldukları için okulu bırakmış, çalışmak zorunda kalmıştır.

Ayrıca çocukların eğitim hayatları ile ilgili araştırmadan elde edilen çok önemli bir nokta daha bulunmaktadır. Çocuklar eğitim hayatına devam etmektedir ancak okuma ve yazmayı öğrenme yaşını geçiren ve hala okuyup yazmakta güçlük çeken çocuklar olduğu görülmüştür. Görüşme yapılan 40 çocuktan 4'ü okumayı sökmeye yaşları geçmesine rağmen okumayı tam olarak sökmemiştir ve sınıfta kalmışlardır. 3'ü 10 yaşında biri 8 yaşındadır. 40 çocuktan 1'i öğretmenin gösterdiği yazıyı bakarak yazması gerektiği halde yazamamaktadır.

Tablo 3.1.2. Çocukların Ebeveynlerinin Yaşları ve Eğitim Durumları

Ebeveynlerin Yaşı	Anne	%	Baba	%
20-30 yaş	18	30	4	10
31-40 yaş	18	45	23	57,5
41-50 yaş	10	25	9	22,5
51-60 yaş			3	7,5
Yanıtlanmayan			1	2,5
Toplam	40	100	40	100
Eğitim Durumu				
Okur-yazar değil	14	35	3	7,5
İlkokul	22	55	32	80
Ortaokul	1	2,5	2	5
Lise	3	7,5	2	5
Baba Yaşamıyor			1	2,5
Toplam	40	100	40	100

Araştırmaya katılan yoksul çocukların hanelerindeki nüfus sayısı 3 ile 8 kişi arasında değişmektedir. 4 kişilik aileler (%42,5) en büyük kesimi oluşturmaktadır. Bunu 5 kişilik (%25) aileler takip etmektedir.

Tablo 3.1.2’de ebeveynlerin ortalama yaşları incelendiğinde, babaların yaş ortalaması 39, annelerin yaş ortalaması 35 olarak bulunmuştur. Araştırma kapsamındaki babaların büyük bölümünün yaşları 31- 40 (%57,5) arasındadır. En küçük bölümü ise 51-60 (%7,5) yaş aralığı oluşturmaktadır. Araştırma kapsamındaki annelerin büyük bölümünün yaşları 31-40 (%45) arasındadır. Bunu yine yüksek bir sayıyla 20-30 (%30) yaş arasında olanlar takip etmektedir.

Tablo 3.1.2’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan ailelerde anne (%55) ve babaların (%80) eğitim durumlarında ilkokul mezunu olanlar büyük bir kısmı oluşturmaktadır. Ancak annelerden okuma yazma bilmeyenlerin sayısı da oldukça yüksek çıkmıştır (%35).

Tablo 3.1.3’de görüldüğü gibi araştırmaya katılan yoksul ailelerde evli olanlar büyük bir kısmı oluşturmaktadır (%92,5).

Araştırma kapsamındaki yoksul çocukların ve ebeveynlerinin çoğunluğu (%47,5) müstakil bir evde yaşamaktadır ve evleri kendilerine aittir. Bunu müstakil bir evde yaşayan ancak kirada olan aileler takip etmektedir (%17,5). Burada, müstakil ev olarak bahsedilen evler, “bahçeli, lüks evleri” ifade içermemektedir. Müstakil olarak bahsedilmesinin sebebi tek katlı evler olması ve araştırmaya katılanlara tapuları olup olmadığı ile ilgili soruların sorulmamasıdır. Bir çok anne, evleri kendi imkanlarıyla zar zor yapabildiklerini belirtmiştir. Bir anne evi için şunları söylemiştir: “Ev çok rutubetli, sürekli çürüyor. Ben de istemez miyim evim güzel olsun. Tuvaleti, banyosu zaten kötü, banyo yapınca daha çok hasta oluyorsun.” Yaşanılan evler risk unsuru oluşturmaktadır.

Daire sahibi ya da dairede oturan kiracıların kast ettiği apartman dairesi değildir. İki katlı bir evin bir katında kiracı olarak oturanlar ya da ortak yapılan bir evde altı üstlü yaşayanlar için daire ifadesi kullanılmıştır.

Tablo 3.1.3. Hane Halkı Özellikleri

Ebeveynlerin medeni durumu	Sayı	%
Evli	37	92,5
Dul	1	2,5
Boşanmış	1	2,5
Baba terk etmiş	1	2,5
Toplam	40	100
Evin Durumu		
Müstakil kira	7	17,5
Müstakil ev sahibi	19	47,5
Müstakil miras	5	12,5
Daire kira	2	5
Daire ev sahibi	3	7,5
Daire miras	1	2,5
Yanıtlanmayan	3	7,5
Toplam	40	100
Sosyal\Sağlık Güvencesi		
Yok	5	12,5
SGK	19	47,5
Yeşil Kart	16	40
Toplam	40	100
Aylık Gelir		
0-250 TL	4	10
251-500 TL	16	40
501-750 TL	9	22,5
751-1000 TL	5	12,5
1001-1250 TL	3	7,5
1251-1500 TL	2	5
Yanıtlanmayan	1	2,5
Toplam	40	100
Engelli Olma Durumu		
Anne Engelli	3	7,5
Baba Engelli	2	5
Ailedeki diğer üyeler	1	2,5
Yok	34	85
Toplam	40	100

Bu araştırmada yoksul çocukların sosyal güvencesi olup olmadığını öğrenirken aslında ailedeki çalışanların sosyal güvencesi olup olmadığı ve çocukların bundan yararlanıp yararlanmadığı sorulmuştur. Tablo 3.1.3'de görüldüğü gibi,

ailelerin büyük bölümünün sosyal güvencesi bulunmaktadır. SGK' ya bağlı olanlar ve Yeşil kart sahibi olanlar aileler %87,5'luk bir kısmı oluşturmaktadır. Çocuklar da bunlardan yararlanmaktadır. Ancak tablo 7 bize başka bir sonuç daha vermektedir: Ailedeki çalışanların %52'si SGK' ya bağlı olmadan çalışmaktadır.

Araştırma kapsamındaki yoksul çocukların ailelerinin elde ettikleri aylık gelirin büyük bir kısmı 251-500 TL (%40) arasında yer almaktadır. Bunu 501-750 TL (%22,5) arasında aylık gelir elde edenler takip etmektedir. En küçük kısmı 1251-1500 TL arasında (%5) gelir elde eden aileler oluşturmaktadır. Ayrıca 0-250 TL aralığında "aylık gelirimiz yok, sıfır" diyen iki aile çıkmıştır. Aylık gelir ile ilgili belirtilmesi gereken önemli nokta, aylık gelirin hanede kaç kişiyi beslediğidir, yani aylık gelirin evde kaç kişiye bölündüğüdür. Çalışmadan elde edilen bilgilere göre örneğin, 500 TL'nin bazen 4 kişilik bir ailenin geliri olduğu görülürken bazen 7 kişilik bir ailenin geliri olduğu görülmüştür. Araştırma kapsamındaki ailelerin aylık geliri ortalama 596 TL olarak bulunmuştur.

Hanelerde annenin ve özellikle babanın engelli olması hanenin gelir düzeyinin düşmesinde önemli bir etkidir. Annenin engelli olması ayrıca çocuklarla ilgilenmesine de büyük bir engel oluşturmaktadır. Bunların dışında ailedeki engelli bireylerin ve özellikle çocukların tedavi olmasını sağlamak, ailede, bir de sağlık giderlerinin olmasına neden olmaktadır. Araştırmaya katılan çocuklarda ya da kardeşlerinde herhangi bir özür durumuna rastlanılmamıştır. Sadece bir çocuğun bacağına aksak olduğu görülmüştür ancak yürümesine engel bir durum oluşturmamaktadır. Engelli olan anneleri biri görme engelli, diğer ikisi ise kollarından engellidir. Engelli babalar, kollarında ve ellerindeki engellerden dolayı çalışmamaktadır.

Tablo 3.1.4. Hanede Çalışan Kişiler ve İş Durumları

Kimler Çalışıyor	Sayı	%		
Sadece baba	17	42,5		
Anne ve baba	11	27,5		
Oğul	3	7,5		
Baba ve oğul	3	7,5		
Anne ve oğul	1	2,5		
Anne, baba ve oğul	1	2,5		
Ailedeki diğer üyeler	2	5		
Hiçkimse	2	5		
Toplam	40	100		
İş Durumu	Baba	%	Anne	%
Ücretli İş	12	30		
Yevmiyeli iş	14	35	4	10
Kendine ait iş	6	15		
Dönemsel işçi			1	2,5
Evde parça başı iş			7	17,5
Çocuk, hasta, yaşlı bakıcılığı			2	5
Toplam	32	80		
Emekli	2	5	14	35
Çalışmayanlar	6	15	26	65
Genel Toplam	40	100	40	100

Tablo 3.1.4'de çalışanların iş durumuyla ilgili bilgiler sunulmaktadır. İş durumundan kasıt, özellikle anneler ve çocuklar için sürekli bir işi ifade etmemektedir. Emeklerini satarak yaptıkları ufak tefek her türlü işin aileye katkısı olduğu düşünülerek bunların da "iş" kapsamına alınması uygun bulunmuştur. Annelerin yaptıkları parça başı işler, süreklilik arz etmemektedir ancak özellikle çocukların ihtiyaçları için önemli bir katkı sağlamaktadır.

Tablo 3.1.4'de görüldüğü gibi, sadece babanın çalıştığı yoksul aileler, büyük bir kısmı oluşturmaktadır (%42,5). Anne ve babanın beraber çalıştığı yoksul aileler yine araştırmaya katılan ailelerin önemli bir kısmını oluşturmaktadır (%27,5). Erkek çocuğun çalıştığı aileler de çalışmada yer almıştır. Görüşme yapılan erkek çocukları dışında, evdeki diğer erkek çocuklarının da çalıştığı bulunmuştur. Ancak ağabeylerden, okul çağında olup da (lise), okulu bırakıp çalışmak zorunda olanlar da vardı. Yani ailelerde okul çağında olup da, okula gönderilmeyen çocuklar olduğu araştırma esnasındaki sorularda ortaya çıkmıştır.

Tablo 3.1.4’de görüldüğü gibi, babaların büyük bölümünün çalıştığı (%80), annelerin ise büyük bir bölümünün çalışmadığı (%65) görülmektedir. Çalışan babaların yoğunlukla çalıştıkları işler, yevmiyeli ve ücretli işlerdir. Yani babaların büyük bir bölümü işçi olarak çalışmaktadır (%65). Kendi hesabına çalışan babaların ise, annelerle yapılan görüşmelerden elde edildiği üzere, akraba ya da arkadaşla ortak iş yaptığı veya pazarcılık yaptıkları belirlenmiştir. Çalışmayanlar kategorisinde olan babalar ise, birçok sebepten dolayı (işsiz olması, sağlık sorunları, hayatta olmaması, evi terk etmesi gibi) “çalışmayanlar” olarak kategorileştirilmiştir.

Araştırmada annelere sorulan sorulardan elde edilen bilgilere göre, çalışmayan anneler, çalışmamaları ile ilgili olarak, çocuklarının küçük olması, okuryazar olmamaları, kalifiyeli olmamaları, çalışamayacak hastalıklarının olması, ev hanımı oldukları için çalışmayı düşünmedikleri gibi sebepler belirtmişlerdir. Çalışan anneler %35’lik bir bölümü oluşturmaktadır. Çalışan annelerin büyük bölümü (%17,5) evde parça başı iş yapmaktadır. Ayrıca çocuk ve hasta bakıcılığı yapan, turizmde dönemsel işçi olarak çalışan, yevmiyeli olarak çalışan anneler de yer almaktadır. Genel olarak toplamdaki veriler değerlendirildiğinde, babalar arasında 32(%80) kişi çalışmakta, annelerde ise çalışanların sayısı 14(%35)’tür.

Tablo 3.1.5. Ailelerinin Elde Ettikleri Gelir İle İlgili Düşünceleri

Gelir Yeterli Mi?	Sayı	%
İdare ediyoruz	16	40
Aç kalmayacak kadar	2	5
Yetersiz	19	47,5
Sosyal yardımlarla geçiniyoruz	3	7,5
Toplam	40	100

Tablo 3.1.5’de ailelerin elde ettikleri gelir ile ilgili düşünceleri sunulmuştur. Araştırmaya katılan annelerinin büyük bir kısmı elde edilen gelirin hanenin ihtiyaçları için “yetersiz” kaldığını belirtmiştir (%47,5). Bunu, “idare ediyoruz” diyenler takip etmektedir (%40,0). “İdare ediyoruz” cevabını veren anneler, devamında “bizden kötülerini de var, halimize şükrediyoruz” gibi ifadeleri de eklemişlerdir.

Tablo 3.1.6. Ailelerin Gelirlerini Harcadıkları Yerler

	Gıda	Sağlık	Eğitim	Kira	Fatura	Giyim	Borç
En Çok	16	0	9	10	1	0	4
Orta	11	0	13	0	10	0	2
En Az	3	3	4	0	12	1	4
Toplam	30	3	26	10	23	1	10

Gelirin en çok nereye harcandığını öğrenmek için annelere ilk üç gider sıralaması yapmasını istediğimiz bu sorudan elde edilen bilgilere göre, gıda harcamaları en büyük kısmı oluşturmaktadır. 40 anneden 30'u gıda harcamalarını en başa koymuştur. Bunu eğitim harcamaları takip etmiştir. 40 annenin 26'sı eğitim giderlerini belirtmiştir. Fatura giderleri üçüncü sırada yer almıştır. 40 anneden 23'ü fatura giderlerini belirtmiştir. Kira giderleri ve borçlar da önemli bir gider kısmını oluşturmaktadır. Tablo 3.1.6'da görüldüğü gibi yoksul ailelerin sağlık ve giyim harcamaları neredeyse söz konusu bile değildir. Görüşmeler esnasında annelerin birçoğu "vallahi bayramdan bayrama çocuklara bir şeyler alabiliyoruz ya da giyim zaten hiç yok" demişlerdir. Sağlık harcamalarını SGK ya da yeşil kart sayesinde yaptıkları için gelirlerini sağlık harcamaları için ayırmaları gerekmemektedir.

Tablo 3.1.7. Ailelerin Tükettiği Gıdalar

	Süt		Et	Kuru	Sebze	Meyve	Balık
	Ekmek	Peynir					
En Çok	10	1	2	11	11	2	0
Orta	5	3	2	9	9	6	0
En Az	10	4	3	2	5	4	1
Toplam	25	8	7	22	25	12	1

Yoksul çocukların yaşadıkları evlerde tüketilen gıdaların büyük bir bölümünü ekmek ve sebze oluşturmaktadır (40 anneden 25'i belirtmiştir). 40 anneden 22'si yine ağırlıklı olarak kuru baklagiller tüketildiğini belirtmiştir. Annelerin de belirttiği gibi, maddi yetersizliklerden dolayı, hayvansal gıdaların tüketiminin çok az olduğu görülmektedir.

Tablo 3.1.8. Ebeveynlerin Hayat Şartlarının Düzeleceğine Dair İnancı

Hayat Şartları	Sayı	%
Böyle gelmiş böyle gider	4	10
Daha da kötüleşeceğinden korkuyorum	11	27,5
Bilmiyorum	4	10
Kader	4	10
Evet düzelebilir	17	42,5
Toplam	40	100

Tablo 3.1.8'de görüldüğü gibi, araştırmaya katılan annelerin bir bölümü (%42,5) hayat şartlarının düzelebileceğine inanırken, bir bölümü de (%27,5) hayat şartlarının daha da kötüleşeceğine inanmaktadır. Hayat şartlarının düzelebileceğine inanan anneler, bunun sebebini, daha iyi bir işe, kendisinin de çalışmasına ya da çocuklarının büyüüp, iş gücü sahibi olup, kendilerine bakmasına bağlamaktadır. Daha da kötüleşeceğine inanan anneler ise, devletin yardımları kesmesine, eşlerinin gelirlerinin az olmasına, çocukların ihtiyaçlarının artmasına bağlamaktadır.

Tablo 3.1.9. Annelerin Çocuklarını Okutmak İle İlgili Düşünceleri

Çocuk Neden Okumalı	Sayı	%
Bir meslek sahibi olsun	17	42,5
Saygınlık	1	2,5
Bilgi sahibi olma	2	5
Kimseye muhtaç olmasın	11	27,5
Bizim çektiğimiz zorlukları çekmesin	7	17,5
Okutmayı düşünmeyen anneler	2	5
Toplam	40	100

Aileler her ne kadar yoksulluk içinde yaşasalar da annelerin büyük bir kısmı çocuğunu okutmak istemektedir. Çocuğunu okutma sebeplerine geldiğimizde, en önemli sebep olarak çocuklarının bir meslek sahibi olmalarını istemeleridir (%42,5). Çocuğun kimseye muhtaç olmaması (%27,5) ve anne-babanın çektiği zorlukları çekmemesi (%17,5) yine önemli sebepler arasındadır.

3.2. Anket Çalışmasının Arka Planında Kalanlar

Yoksul çocuklarla ilgili olan bu çalışmada uygulanan anket çalışması çocukların nasıl bir ortamda yaşadığının ve ailesinin portresini çizmek için yapılmıştır. Çocuğun kendisi ve ailesiyle ilgili demografik bilgilere daha sistematik, daha düzenli ulaşabilmek ve daha çok soru sorabilmek için hane ile ilgili bilgilerin anket çalışmasıyla toplanması uygun görülmüştür. Ancak anket çalışması esnasında soruları cevaplayan annelerin, soruları cevaplarken yoksullukla mücadeleleri ya da mücadele edemedikleri birçok konuyla ilgili anlatıları olmuştur. Anket çalışması esnasında elde edilen bu bilgilerin değerlendirilmesi gerektiği düşünülmüştür.

Evli olanların dışında babanın evi terk etmesi durumunu yaşayan ve boşanmış olan anneler de araştırmada yer almaktadır. Babanın evi terk etmesi yoksul olan ailenin daha da yoksullaşmasına neden olmuştur. Anne okuma yazma bilmediği ve bu sebeple iş bulmakta çok zorlandığını ayrıca iş bulsa da 5 yaşındaki kızına ve 9 yaşındaki oğluna bakacak kimse olmadığından çalışamayacağını belirtmiştir. Babanın evi terk etmesinin yanı sıra annenin de okuma-yazma bilmemesi ailenin daha da yoksullaşmasının diğer önemli etkenidir. Bu durum, çalışmanın ikinci bölümünde yer alan bilgileri destekler niteliktedir. Babanın, artık başka biriyle beraber olduğu için aileye yardım etmeyi tamamen kestiğini anlatmıştır. Çocuklarının neredeyse hiçbir ihtiyacını karşılayamadığını, evde bazı zamanlar yiyecek bir şey bulamadıklarını ve hayatla ilgili hiçbir umudunun kalmadığını anlatmıştır.

Araştırmadan elde edilen bulgular literatürdeki çalışmaları destekler niteliktedir. Save The Children 2005 raporunda belirtildiği gibi, babanın ya da annenin evi terk etmesi sonucunda çocuğun sorumluluğu tek ebeveyn üzerinde kalmaktadır. Anne nasıl bir yaşam mücadelesi vereceğini bilemezken karşılaştığı sorunlar sebebiyle çocuğun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmakta ve çocuğu yoksullukla karşı karşıya bırakmaktadır (Toran, 2010: 94)

Boşanmış olan ailede anne yalnız kaldıktan sonra ev temizliklerine gitmeye başlamış ve en küçük kızını bu şekilde büyütüştür. Büyük olan oğulları da hem

çalışıp hem okuyarak okul hayatlarını belli bir noktaya kadar tamamlamışlardır. Anne halen ev temizliklerine giderek 12 yaşındaki kızının okul masraflarını ve evin diğer masraflarını karşılamaktadır.

Babanın vefat ettiği aile araştırmaya katılan en yoksul aileydi. Baba kan davası sonucu öldürüldükten sonra, ailenin, yoksulluktan kurtulması olanaksız bir hal almıştır. Literatürdeki çalışmalarda belirtildiği gibi (Save The Children, 2005; UNICEF Türkiye, 2005) anne ya da babadan birinin ya da ikisinin birden ölmesi aile yapısını ciddi bir biçimde etkiler ve bu durum da çocuğun bir anda yoksulluk içinde kalmasına sebep olabilir. Anne okur-yazar olmadığı için hiçbir yerde çalışmamaktadır. Çalışmak istese de nerede çalışabileceğini, nereye başvurabileceğini, kimlere söyleyebileceğini, ne anne ne de çocuklar bilememektedir. Annenin okur-yazar olmamasının ailenin yaşadığı yoksulluğu daha da derinleştirmesi yine çalışmanın ikinci bölümündeki bilgileri destekler niteliktedir. Komşu ve devlet yardımları ile yaşamaya çalışmaktadırlar. 14 yaşındaki ağabey, dönerciden kazandığı haftalık 20 TL'yi eve getirmektedir. Dört çocuk da okul çağındadır. Ancak abla ve ağabey okuldan alınmıştır. Diğer iki erkek çocuk okula devam etmektedir. Okuyanlardan biri okumaya çok hevesli ve "ben üniversiteye kadar okucam, doktor olucam" demiştir. Belki onlar da zorunlu eğitimden sonra okuldan alınacaktır.

Yoksul ailelerin yaşadıkları evler, risk unsurları taşıyan, sağlıksız koşulların barındığı evlerdir. Annelerden biri şöyle ifade etmiştir: "Ne yapsam yapayım ev de güzel olmuyo, evin üstünü bitiremedik, ısınmıyo, evin girişi alçak, yağmur yağdığında evi hep su basıyo, ev hep rutubetli." Özellikle bir kız çocuğu ile yapılan görüşmede ailelerin kendi imkanlarıyla yapmaya çalıştıkları evlerin ne kadar ciddi riskler taşıdığı ortaya çıkmıştır. "Ben ameliyat oldum hem de iki kere, bir keresinde tavan üstüme düştüğü için." Bunu söyledikten sonra ne demek istediğini tam olarak anlayamadığım için tekrar sordum: "ne tavanı, nasıl düştü ki üstüne?" "Evin tavanı yıkıldı, benim üstüme düştü, ameliyat oldum."

Çocukları eğitimiyle ilgili olarak çocukların büyük bir bölümünün (%97,5) okula devam ettiğini belirtmiştik. Ancak bazı anneler, anlatılarında, yaşı geçmiş olmasına rağmen okuma yazmayı sökememiş çocuklarından bahsetmişlerdir.

Anneler çok üzgün olduğunu belirtmişlerdir ve çocuğunun okumayı sökmesi için adak adadığını söyleyenler olmuştur. Öğretmenlerine gidip konuştuklarını, öğretmenlerinin “sizin çocuk çok geride” dediğini belirtmişlerdir. Okuma yazmada geri kalan bu çocukların hepsinin de annesi okuma yazma bilmemektedir ve annelerin de bilmemesi, çocuklarına bu konuda yardım etmesine büyük bir engel oluşturmaktadır. Ayrıca çocuklarının bu konuda arkadaşları arasında alay konusu olduğunu belirten anneler olmuştur. Annelerden biri şunları söylemiştir:

“Alay ediyorlar, tembelsin diyorlarmış.” “Öğretmeni diyor, “Yadigar senin kızın çok geride”, insan böyle duyunca çok üzülüyor. Hocam diyorum “bu kızı okutamıyorum, kimin kapısına gideyim?” Okuyorum diyo ama öğretmene sorsan hayır okumuyor diyo. Benim okumam yazmam yok. Hocam sizden başka bir şey istemiyom, bu çocuğu okutun diyorum, Allah’tan başka bir şey istemiyom.”

Yoksulluğun, çocukların okuldaki başarısını olumsuz yönde etkilediği yönündeki çalışmalar, bu çalışmada okuma yazmayı sökemeyen çocuklarla ilgili ortaya çıkan durumları destekler niteliktedir. Kağıtçıbaşı’nın belirttiği gibi, ebeveynlerinin eğitim seviyesinin düşük olduğu ailelerde yetişen çocukların okul hayatında başarısız olmaları daha yüksek bir olasılıktır. Bunun dışında yoksullukla mücadele eden aile üyelerinin çocuklara ilgisiz davranması da çocuğun okul başarısının düşük olmasının bir diğer sebebidir. Görüşmeler esnasında evde ablası olduğu halde okumayı halen sökmemiş olan 10 yaşındaki bir kız çocuğu ile de görüşme yapılmıştır.

Yapılan görüşmelerde, annelere, çocukların hastalık durumları ile ilgili sorulan soruda, 40 çocuktan 16’sında belirli bir hastalığı olduğu öğrenilmiştir. Bronşit, astım, alerji, boşaltım yolları sorunu, böbrek hastalığı, gelişme bozukluğu, kalp hastalıkları ve romatizma bu hastalıklar arasındadır. Bronşit çocuklar arasındaki en yaygın olan hastalıktı. Yaşadıkları evlerin sağlıksız olması yani çoğunlukla rutubetli olması çocukların bronşite yakalanmalarının en önemli nedenidir. Hatun’un (2003) da yoksul çocuklarla ilgili çalışmasında belirttiği gibi, çocukların sık yaşadığı hastalıkların başında soğuk algınlığı, bronşit, idrar yolu enfeksiyonları gelmektedir.

Annelerin çocuklarını okutmak yönündeki düşünceleri genellikle olumlu çıkmıştır. Anneler çocuklarının okumasını onların hayatlarını kurtaracak bir yol olarak görmektedir. Bu bulgular literatürdeki çalışmaları destekler niteliktedir (Sallan Gül ve Gül, 2001, 2005, 2006).

3.3.ANNE VE ÇOCUK ARASINDAKİ YOKSULLUK ETKİLEŞİMİ

Bu bölümde annelerle ve çocuklarla gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bulgular değerlendirilecektir. Öncelikli olarak annenin, ailenin yaşadığı maddi zorlukları anlatması, bu durumları çocuklarıyla paylaşması ve çocuklarının yaşadıkları yoksul hayatta nasıl davrandıklarını, nelerden etkilendiklerini ve neler hissettiklerini öğrenmek amacıyla ilk görüşme annelerle gerçekleştirilmiştir. İlk olarak annelerle görüşmek, yoksulluğun çocukları sosyal ve duygusal olarak nasıl etkilediğini öğrenmek üzere çocuklarla yapılacak görüşmeler için bir ön hazırlık olmuştur.

3.3.1.Maddi Kaygılar

Maddi kaygılar, ailelerin büyük bir bölümü için sürekli ve değişmez bir hale gelmiştir. Bazı aileler için bu durum arada da bir de olsa düzelebilmektedir. Maddi sıkıntıların annelerin üzerindeki etkileri farklılık gösterse de, sonuç olarak hepsi bundan çok olumsuz bir şekilde etkilenmektedir. Maddi sıkıntıların değişmez ve sürekli hale geldiği ailelerdeki annelerin durumlarının düzeleceğine dair umutları yok gibidir ve çocukların ihtiyaçlarını nasıl ve ne zaman karşılayabilecekleri ile ilgili planları da olamamaktadır. Aylık belli bir gelirleri olduğu için durumlarını ayın belli bir döneminde biraz da olsun düzelterken ailelerdeki anneler, çocuklarının ihtiyaçlarının en azından bir kısmını karşılayabilecekleri zamanı planlayabilmektedir.

“Çok kötü oluyorum. En önemli hangi ihtiyacımızsa onu ön plana alıyoruz. Çocukların ihtiyaçlarına öncelik veriyoruz sonra kendi ihtiyaçlarımızı görüyoruz.”

“İlk başlarda tabi bura küçük yer, bazen iş oluyordu bazen olmuyordu, o zaman üzüliyordum, acep napcaz, acaba bu geçim nasıl olacak, acaba çocuklarım ne yiyip içecek, sonu nolcak, e tabi bunları düşünüyom. İnsan ister istemez düşünüyor. Şuan durumumuz eskiye göre daha iyi, Allah'a şükür. Şimdi bazen eşim hiç

çalışmıyordu, işi olmuyordu, e şimdi bu bir senedir biraz oluyor, arkadaş markadaşları çağırıyo, gidiyo.” (Elif’in annesi)

“Mesela biz şimdi sizinle böyle gülüyoruz ama siz böyle bizim içimizi bir açın neler var. Allah kimseyi kimseye muhtaç etmesin, ben bir kere birisinin kapısına gittim o günden beri...” (Aysu’nun annesi)

Maddi sıkıntılarına bağlı olarak, annelerin büyük bir çoğunluğu sinir problemi olduğunu, çok çabuk sinirlendiğini ifade etmiştir. Sinir hastası olup, ilaçlı tedavi gören anneler de vardır. Geceleri düşünmekten uyuyamadıklarını, uykusuzluk problemi yaşadığını belirten anneler olmuştur. Ayrıca yapılan görüşmeler esnasında hayatına son vermeyi ve çocuklarını bırakıp gitmeyi düşündüğünü söyleyen annelerle de görüşülmüştür.

“Ne zaman bitecek diye düşünüyüm, Çocuklarımı düşünüyüm. İçime attıkça vücudum titriyor. Hemen her şeye kızarım, sinir yüzünden hastaneye kaldırıldım, ilaç kullanıyorum.” (Hüseyin’in annesi)

“Sinir oluyor. Aşırı derecede sinir var, doktora bile gittim, ilaç verdi. Uyuyamıyorum gece sabaha kadar, mesela eşime diyorum bu kadar borcumuz var nasıl yapıcız, eşim de diyor Allah büyüktür, yardım eder.”

“Gücüm olsa da param olsa da doktora gidebilsem, bu içimdeki dertler nedir, neden oluyom böyle hep. İntihar etmeyi bile düşünüyüm. Bunları düşündükçe bunalıma giriyom.” (Hasan’ın annesi)

Maddi kaygılar ebeveynlerin psikolojik sıkıntılar yaşamasına neden olur. Bu sıkıntılar anne-baba arasında çekişmeler, tartışmalar ve kavgalar yaşanmasına neden olur. Tüm bunlar ise çocuğun gelişimi yönünde kötü sonuçlara sebebiyet verir (Hoek, 2005: 7). Anneler, maddi sıkıntılardan dolayı eşleriyle kavga ettiklerini ve çocukların da bu kavgalara tanık olduklarını ifade etmişlerdir.

“Babası geliyor, her gün kavga ediyoruz, başka bir şey yok. Benle de kavga ediyor, onlarla da. Bıktım. O kadar perişanım o kadar perişanım. Bazen diyorum keşke olmasaydım.” (Damla’nın annesi)

“Dışarı yansıtmam da evin içerisinde eşime çok tepki gösteririm dışarıda kimseye şey yapmam. Çocuklar kavgaları tabi duyuyorlar. Ağladıkları oluyor, ağladıkları çok olur kavga ettiğimiz zaman.” (Melissa’nın annesi)

“Başımı alıp gidesim geliyor. Çocukları bırakmayı düşünmedim desem yalan olur. Kızım var diye gitmedim, oğlanı yine boşver de kız evladı diye gidemem.” (Emre’nin annesi) Bunları ifade eden anne, baba evi terk ettiği için yalnız başına yaşayan bir annedir. Oğlunu bırakıp gidebileceğini, babaannesinin, dedesinin bakmak zorunda kalacağını ancak kızına bunu yapamayacağını, kızına nasıl davranacaklarını bilemediğini söylemiştir.

3.3.2.Çocuklarının İhtiyaçlarını Karşıluyamamak

Anneler en çok çocuklarının ihtiyaçlarını göremedikleri zaman kendilerini mutsuz ve perişan hissettiklerini belirtmişlerdir. Annelerin büyük bir bölümü bu durumu kendilerine çok fazla dert ederken, bir kısmı da artık alışmış olmasından ve yapabileceği bir şey olmamasından gerek kabullenir bir hal almıştır. Örneğin bir anne, *“sonra alalım derim, hiçbir şey düşünmem” demiştir.* Bir başka anne, *“istiyorlar ama para yoktur. Fotokopi parası, internet parası istiyο, temizlik parası istiyο, istiyο da istiyο. Ne söyliyim git öğretmenine söyle para yoktur nereden getireyim diyom.” (Yaprak’ın annesi)*

Çocukların ihtiyaçları karşılanamadığı zamanlar anneler, çocukların da iyi ya da kötü bazı tepkiler gösterdiklerini belirtmişlerdir. Çocuklardan bazıları bu durumu kabullenirken ya da kabul etmek zorunda kalırken bazıları da daha hırçın ve ısrarcı davranarak isteklerinin gerçekleştirilmesi için çabalamaktadır. Çocukların bu konuda söyledikleri ile ilgili annelerin anlattıkları bazı örnekler bulunmaktadır:

“Niye biz herkes gibi değiliz, hiçbir şeyimiz yok, bir rahat yok, herkes gibi biz bir şey bilmedik diyorlar.” (Dilara’nın annesi)

“Diyorum param yok, o zaman diyor, al arkadaşından getir. Arkadaşlarımla gidicem, döner yicem, bana ne getir, bağıryo çağrıyo, nerden getirirsen getir.” (Nezahat’in annesi)

“Oğlumun eksikleri var defterleri, kalemleri yok o da kızıyor. Anne diyor niye alamıyoruz, niye yok, niye biz böyleyiz. Çok sinirli oğlum, “arkadaşlarımın babaları onlara her şeyi alıyorlar, okula getirip bırakıyorlar, benim babam niye yok” diyor, ben de avutmaya çalışıyorum, nereye kadar avutcan ki alırım oğlum, yarın alırım bugün alırım... böyle.” (Emre'nin annesi)

“Dün 50 kuruş istedi para yoktu veremedim akşama kadar aklımdan çıkmadı, şimdi de çıkmadı.” (Mısra'nın annesi)

Yoksul annelerin çocuklarının isteklerini karşılayamamak, onların çoğunlukla mutsuz ve umutsuz ruh halinde yaşamalarına, neden, niçin böyle gibi bazı sorgulamalar yapmalarına ve çocuklarını idare etmeyi öğrenmelerine neden olmaktadır.

“Bazen oluyor, bazen olmuyor, birine alıyorum diğeri diyor bana da al. Okula gidenin paraya ihtiyacı oluyor, oğlan diyor hani para, oğlana veriyorum kız diyo hani bana para. Peki bu durumu nasıl idare ediyorsunuz diye sorulduğunda: Birine verirken diyorum öbürüne söyleme. Bu kısımda abla da araya girmiştir: “Kıza veriyorsa aman diyor oğlana söyleme. Oğlana verirse aman diyo kıza söyleme. Çünkü eğer annem öyle demezse aralarında tartışma çıkıyor.” (Nezahat'in annesi ve ablası)

“Yok diyorum. Öyle olunca tabi üzüntü oluyor, onlar üzülüyor, ben üzülüyorum. Başkalarının çocuklarında görünce düşünüyorum acaba benim çocuklarım niye bunlar gibi yemiyor, içmiyor, gezmiyor yani tabi insanın zoruna gidiyor.” (Taner'in annesi)

“Sanki ölüyorum yani. İnan ki oturup ağlıyorum yani. Arkadaşımın şuytu var, şunun ayakkabısı güzel, okulda görüyorlar, söylüyorlar, insanın zoruna çok gidiyor. “Her gün değişik değişik şeyler giyiyorlar, değişik değişik geliyorlar” diyor. Mesela o gördü mü üzülüyor, fark ediyorum yani. Çocuğum üzülüyor ama ben daha çok üzülüyorum.” (Hasan'in annesi)

3.3.3. Annelerin Para İle İlgili Sıkıntıları Çocuklarla Paylaşması

Annelerin büyük çoğunluğu ailenin yaşadığı sıkıntıları çocuklarına anlatmakta, onların bu durumdan haberdar olmasını sağlamaktadır. Nasıl anlatmaya

çalışıyorsunuz diye sorulduğunda, “anlatıyorum, anlıyorlar işte, zaten biliyorlar onlar durumları” şeklinde cevaplar vermişlerdir. Çocuklar elbette ki, maddi sıkıntıları anlayacak yaşa geldiklerinde, okul hayatı başlayıp bazı istekleri oluşmaya başlayınca, istekleri karşılanmadığında ve arkadaşları ile aralarında bazı farkları fark etmeye başladıkça zaten yaşadıkları zor durumları da anlar hale gelmişlerdir. Annelerin bir kısmı, çocuklarının, ailenin yaşadıkları sorunları anlayışla karşıladığını belirtirken, bir kısmının da anlayış gösteremediğini belirtmiştir. Ya da çocukların bir kısmının bu konuda çok duygusal davrandığını söylerken, bir kısmının da daha ketum ya da daha olgun davranabildiğini söylemiştir.

“Durumumuz düzelince biz de alırız diyorum, biz de yaparız, şu zaman alacağım diyorum, onlar üzülmesin diye öyle uğraşıyorum ki. Onlar da biliyor ya ben de üzülüyorum hemen diyorlar tamam anne bir şey olmaz. Mesela diyorum para şimdi yok, anlıyorlar, önceden anlamıyorlardı. Diyorlardı ilah nerden getireceksen getir. Büyük oğlan bizi taşılıyordu böyle. Ama şimdi mesela anlattım durumu böyle olsun şöyle yapcam, şöyle olsun böyle yapcam artık o da fazla şey yapmıyor.” (Deniz’in annesi)

“Anne keşke bizim de paramız olsa diyor, kızlar babalarına çok düşkün, keşke babamın eli tutsaydı, güzel bir işe girseydi, o çok duygusaldır. Babasıyla ilgili bir sıkıntı olduğunda o çok ağlıyor.” (Aysu’nun annesi)

Bu durum yoksul çocukların yaşlılarına göre daha kırılgan olduğu tartışmalarını doğrulamaktadır (Hoek, 2005; Ridge, 2003).

“Yoktur oğlum, ağlıyor ağlıyor, içeri koymak zorunda kalıyorum. Her şeye evet diyemiyorsun. (Gizem’in annesi) Anne çocuklarının istediği şeyi yapamayınca ve çocuğu artık idare edemeyince kendi haline bırakıp ağlamasının bitmesini beklemektedir. Bu da annenin elinden bir şey gelmediği için seçtiği yöntemlerden biridir.

“Bağırıyor, çağırıyor neden olmuyor neden olmuyor diye. Herkesin var benim yok diye.” (Damla’nın annesi)

“Anne diyorlar sen niye bu kadar çocuk yaptın. Sen çok yapmışsın 2 olsaydı durumumuz güzel olacaktı.” (Bahar’in annesi)

“Çocukları bilirsin bazen ısrar ederler, bazen kabul ederler. Olgun karşıladıkları zaman hoşuma gidiyor ama ısrar ettiklerinde üzülüyorum.”

3.3.4. Annelerin Çocuklarının Okulda Yaşadığı Sorunlarla İlgilenmesi

Bu konuyla ilgili elde edilen bilgileri iki kategoride toplamak gerekmektedir. Bunlardan biri, çocukların arkadaşları tarafından alay konusu olmaları ve hırpalanmalarınıdır. Ayrıca çocuğun okulda gördüğü şeylere imrenmesiyle ilgilidir. Diğer durum ise, alay konusu olmak ya da hırpalanmak kadar ciddi olmamakla birlikte, çocukların, okulda arkadaşları ile yaşadığı genel sorunları kapsamaktadır.

“Gelip anlatıyor. Mesela zengin kişiler olursa dışlıyorlar, dalga geçiyorlar diyor, saçımızı çekiyorlar anne diye anlatıyorlar. Peki, o zaman siz ne yapıyorsunuz diye sorulduğunda, “e insan üzülmez mi üzülüyor, hani sen çocuklara bulaşma, o diyor bulaşmıyorum, uzak duruyorum ama onlar kendisi bulaşıyorlar. Sesini çıkartma, git öğretmenine şikayet et, öğretmenine anlat diyorum. Anne tenefüse gittiğimiz zaman yapıyorlar, içeri girince öğretmenine söyle diyorum.” (Berfin’in annesi)

“Bu anlatmıyor. Arkadaşları ile tartışma olduğu zaman gelin bana söyleyin. Arkadaşı buna vuruyormuş, bu hiçbir şey demiyormuş, öğretmene gidiyorum o da diyor okuma yok, yazma yok, kafasına bir şey koymuyo, oturup kalıyor diyo, e ben ona da üzülüyorum.” (Tuğba’nın annesi) Çocuğun yaşı geçmesine rağmen okumayı sökmemiş olması arkadaşları arasında alay konusu olmasına neden olmaktadır. Annenin okuma yazma bilmemesi, bu durumu çözebilecek meziyetinin olmaması ve öğretmenin de bu konuda çocuğu yalnız bırakması çocuk için içinden çıkılmaz bir hal almıştır.

“Okulda gördüklerini anlatıyorlar, şunu getiriyorlar, bunu getiriyorlar, yiyorlar, biz de bakıyoruz diye anlatıyorlar. Diyom benim elimden bir şey gelmez, kendi çarenizi düşün.” (Seda’nın annesi)

Yoksullukla mücadele etmeye çalışan annelerin yaşadıkları tükenmişlik hissi, çocuklarını sorunlarıyla yalnız bırakmasına neden olmaktadır. Onları motive edebilecek, içlerini biraz olsun rahatlatabilecek davranışlar sergileyememektedir.

Çocukların genel olarak arkadaşları ve öğretmenleriyle yaşadıkları sorunlarla ilgili ve annelerin nasıl davrandıkları ile ilgili diğer anlatılara bakalım:

“Öğretmenlerinden şikayetçi. Öğretmen kızdığı zaman dövdüğü zaman bana anlatıyor. “Anne öğretmenim beni dövdü dediği zaman diyom ki o seni öğretmenindir, hatan var ki sana kızmıştır. Evde ben senin annenim orda o sizin anneniz. Öyle deyince tamam anne diyor, biraz yaramaz olduğu için öğretmen bazen dövüyormuş o da anlatıyo bana “anne öğretmen beni dövdü”. Yapma diyom oğlum, arkadaş arkadaş oynayın, ders çalışın, öğretmenini dinleyin.” (Seyfi'nin annesi)

“Mesela anne arkadaşım okulda bunu bunu yaptı şunu şunu yaptı diye anlatıyor, konuşma onunla diyoruz ya da laf taşıma okuldan buraya diyoruz, bak buradan böyle ders alman gerekiyor diye anlatıyoruz.” (Bircan'ın annesi)

“Bir sıkıntısı olduğunu düşünürsem sorarım. Neden yapıyorsun, neden kavga ettiniz derim? Bak yarın öbür gün beraber oynayacaksınız, hep beraber bir yerlere gideriz, kavga dövüş etmeyin diyorum.” (Olca'yın annesi)

Anlatıların bu kısmında görüldüğü gibi, anneler bu durumlarda daha rahat çözüm bulabilmektedir. Çocuklarına ders verebilmekte, onları motive edebilmektedir. Çünkü arkadaşlarından herhangi bir dışlama, hor görme durumu olmadığından hem çocuk hem de anne çok fazla hırpalanmamaktadır.

3.3.5. Anne ve Çocuğun Beraber Geçirdiği Zaman

Annelerin çocuklarıyla geçirdikleri zaman, genellikle annelerin eğitim durumlarına ve annelerin yoksullukla mücadele derecesine göre farklılıklar göstermektedir. Eğitim durumları yüksek olan anneler çocuklarına daha fazla zaman ayırabilmektedir.

“Mesela gelir anlatır bana okuldaki derslerini, ne yaptıklarını, bana sorar annecim ne yaptın ne ettin bugün, o kitap okur ben dinlerim, anne bak der gösterir olmuş mu olmamış mı, ben anlasam da anlamasam da gösterir bana, ilgileniriz birbirimizle.” (Gülizar'ın annesi)

“Derslerine yardım ederim. Mutfakta yardımcı olur. Top oynarız, gezmeye gideriz.” (Cemile'nin annesi)

Eğitim durumları düşük olan anneler, ders konusu başta olmak üzere çocuklarıyla daha az ilgilenmektedir.

“Çok az ilgileniyom, küçük çocuk var zaten, çok az ilgilenebiliyom. Babası hiç ilgilenmiyo, kahveye oraya buraya gider, benim kadar ilgilenmez. Benim yanımda daha rahat ederler. (Gamze'nin annesi)

“Derslerine fazla yardımcı olamıyom, çünkü anlamıyom, kendisi yapar.” (Tarık'ın annesi)

“Ablası derslerine yardım eder. Hasta olmadığım günler ev işiyle uğraşıyorum, bir şeyler yapmaya çalışıyorum, çocuklarla oyun moyun oynayamam, yalan söylemeyeyim.” (Ayşe'nin annesi) Anne burada bir şeyler yapmaya çalışıyorum derken evde parça başı iş yapmasından bahsetmektedir. Gelen işlerin hepsini yapmak zorundadır çünkü parça başına aldığı ücret çok düşüktür. Bu da annenin çocuklarına vakit ayırmasına büyük engel oluşturmaktadır.

3.4. ÇOCUĞUN GÖZÜNDEN YOKSULLUK

Bu kısımda çocuklarla yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen veriler değerlendirilecektir. Ailesinin ve dolayısıyla kendisinin de yaşadığı yoksul hayatla ilgili düşünceleri, ne gibi duygular hissettikleri ve davranışları hakkında elde edilen bilgiler çalışmanın bu kısmının genel çerçevesini oluşturmaktadır.

3.4.1.AİLE

Çocuklar hayatlarının büyük bir bölümünü ailesi ile birlikte geçirmektedir. Çocukluk döneminde ailesinin yaşadığı yoksulluktan dolayı, çocuklar birçok yönden (mutsuz olma, ilgisizliğe maruz kalma, çekingen ya da saldırgan olma gibi) olumsuz bir şekilde etkilenmektedir.

3.4.1.1.Çocuklara Yardımcı Olabilme

Çocuklar büyük bir çoğunlukla sıkıntılarını ya da üzüntülerini anneleriyle paylaşmak istemektedirler. Çocukların anneleriyle sıkıntılarını paylaşmak ile ilgili tavırları bazı durumlara göre farklılıklar göstermektedir. Annesinin kendisine yardımcı olabileceğini düşünen çocuklar sıkıntılarını anneleriyle paylaşmaktadır.

“Üzülme der, öğretmenlerle ilgili sorunum olursa öğretmenlerle konuşur. Beni teselli etmeye çalışıyor, üzülme diyor.” (Ali)

“Arkadaşlarına bulaşma, onlara karşılık verme der. Onlar sana dese bile sen onlara aklını takma der.” (Bahar)

“Kızım üzülme, arkadaşınla kavga etmeyin, siz kardeşsiniz niye kavga ediyorsunuz.” (Elif)

Yoksulluğun daha şiddetli yaşandığı ailelerde çocuklar ailelerini üzmemek için sıkıntılarını paylaşmak istememektedir. Hoek'un, çalışmasında belirttiği gibi, çocuklar ailelerini üzmemek adına sıkıntılarını paylaşmaktan çekinmektedir. Bu durumu “çocuklar ailelerini koruyor” şeklinde ifade etmiştir (Hoek, 2008).

“İsyan ettiğim oluyor, kendi kendime söylüyorum, sıkıntımı ben kendime saklarım, kimsenin öğrenmesini istemiyorum.” (Tarkan)

“Annem üzülmesin diye anlatmam. Kendi içimde tutarım.” (Melissa)

Annelerinin kendilerine yardım edemeyeceğini düşünen çocukları sıkıntılarını başa yollarla gidermeye çalışmaktadır. Bu durum, Erdoğan'ın (2005) çalışmasında babaları ile konuşmak istemeyen, “baba sen ne anlarsın ki, senle konuşulmuyor” diyen çocuklarla ilgili bulguları desteklemektedir.

“En çok ablama anlatıyorum, anneme de bazen anlatıyorum, çünkü annem konuştuğunda şey yapamıyor yani nasıl desem hani annem okuma yazma bilmiyor ya o yüzden biraz şey konuşuyor ben de fazla şey yapmıyorum, anlatmıyorum.” (Nezahat)

3.4.1.2.Çocukla Para Hakkında Konuşma

Çocuklar anne ve babalarının kendileriyle para hakkında konuştuklarını belirtmişlerdir. Anne ve babalar çocuklarıyla para hakkında konuştuklarında çocuklar farklı farklı düşünce ve duygular yaşamaktadır. Çocuklar bu durumu ya anlayışla karşılamakta ya mecburen kabullenmektedir. Çocuklar çoğunlukla bu konuda annelerine ya da babalarına yardım etmek istemektedirler.

“Arada sırada oluyor. Biraz üzgün, biraz düşünceli olursa sıkıntımız olduğunu anlarım. Anneler söyler, paramız yok derler.” (Hasan)

“Bazen oluyor tabi her ailede olduğu gibi. Bazen babamın, annemin ablaman söylediği gibi bazen iş buldu mu çalışıyor. Mesela babam evde oturduğu zaman çalışmadığı anlamına eliyor, bazen pazara gidilmiyor perşembeleri gitmiyoruz pazara ordan anlıyorum mesela paramız olsa giderdik ama belli ki para yok gitmiyoruz diye düşünüyorum.” (Cemile)

“Annemin ve babamın gözlerinden anlıyorum. Bazen ağlıyor, üzülür, ağlar.” (Aysu)

Görüldüğü gibi çocuklar bu konuda çok dikkatlidir. Çocuklara para ile ilgili bir sıkıntı direkt söylenirse de çocuklar belirli durumları defalarca yaşadıkları için bu konuda bilgi sahibi olmuşlardır.

“Mesela bir şey istediğimizde yok diyorlar. Tamam derim. Kendimi tutamayıp ağladığım olur. Annem ağladığımı görür, üzülür, ağlama der.” (Berfin)

“Yeterli paramız olduğunu düşünmüyorum. Akşamları konuşuruz, babam paramızın olmadığıyla ilgili bir şeyler söyler.” (Taner)

“Onlara yardım etmeyi düşünüyorum. İçimden düşünüyorum, onlara söylemiyorum.” (Mustafa)

“Ara sıra oluyor. Bazen çok istediklerimiz olmuyor. Bazen üzülüyorum niye olmuyor diye. Para sıkıntımız olduğunu düşünerek üzülüyorum. Annem üzülmesin diye ona üzüldüğümü her zaman söylemem.” (İrem)

Bazı çocuklar bu konuda daha duygusal davranmakta, anne ve babaları için üzülme ve üzüntülerini onlara belli etmek istememektedirler. Paranın olmaması çocuklar için yalnızca istediği bir şeyin alınmaması demek değildir. Çocuklar bu durumlarda annelerinin üzüntülerine şahit olmakta ve anneleri için ayrıca üzülme ve üzüntü yaşamaktadır. Bununla birlikte parasızlığın getirdiği sıkıntıların evde yarattığı huzursuz ortam çocukların daha mutsuz ve suskun ya da daha hırçın olmasına sebep olmaktadır.

3.4.1.3.Çocukların İhtiyaçlarının Karşılanamaması

Çocukların ihtiyaçlarını karşılayamamak annelere büyük bir sıkıntı verdiği gibi, çocuklara da büyük üzüntüler yaşatmaktadır. Bu ihtiyaçlar çoğunlukla harçlık, kıyafet, ayakkabı, yiyecek, defter, test kitapları ya da çocuğun kendi için istediği herhangi özel bir şey olmaktadır. Çocuğun istediği şeylere sahip olamaması, çocuğun

içinde keşkelerin yaşanmasına ve içinde hep bir şeylerin yarım kalmasına neden olmaktadır.

“Ya almalarını isterdim. Mesela benim için borç para almalarını isterdim.”
(Bahar)

“Kızıyorum yani keşke paramız olsa alabilsek, verseler diyorum.” (Dilara)

“Tamam, almayalım başka zaman alırım diyorum. O zaman da almazsa artık almayın derim.” (Mısra)

Anneler çocukları idare etmeye çalışırken aslında çocuklar da annelerini idare etmeye çalışmaktadır. Örneğin, hayallerinde bir an önce büyüüp annesine bakmayı düşünen çocuklar vardır. Ayrıca çocuklar para ile ilgili sıkıntılar olduğu zamanlarda ailelerini üzmemek adına üzüntülerini paylaşmaktan ve ısrarcı olmaktan kaçınılmaktadırlar. Bununla birlikte çocuklar ısrarlarının bir şeyi değiştirmeyeceğini bildikleri için ya da bunu öğrendikleri için ister istemez kabullenmek zorunda kalmaktadırlar.

“Biraz üzgün hissederim ama anneme söylemem anlamasın üzülmesin diye.”
(Tuğba)

“Şimdilik hiçbir şey düşünmüyoruz. Sadece bir an önce hayatımızın iyiye gitmesini istiyoruz. Okuyup adam olacağımı, bu sıkıntıların geçeceğini düşünüyorum. Bir an önce büyüüp polis olmak anneme yardım etmek istiyorum.”
(Tarık) Çocuklara göre, çocuk olmak sorunlarını çözmek konusunda bir engel oluşturmaktadır. Büyümek ise çözümlenemeyen sorunların üstesinden gelinebilecek bir dönemdir.

Çocukların isteklerinin yarım kalması ya da hiç karşılanmaması kardeşler arasında bir kontrol mekanizmasının oluşmasına neden olmaktadır. Kardeşler birbirlerini çok para harcamakla, tutumlu olmamakla, aileyi zor durumda bırakmakla suçlayabilmektedir.

“Kızarım ablama, çünkü oğlana onun istediklerinin daha çok karşılanmasının benim istediklerimin karşılanmamasını düşünüyorum. Var mı öyle bir şey sorulduğunda devam etmiştir: Aslında yok ama ben kızdığım zaman öyle düşünüyorum. Mesela her hafta bir şey istiyo dergiymiş bilmem neymiş mesela bazen

babam bana harçlık veriyor biriktiriyorum kendime alıyorum sonra Metin'in ihtiyacı geliyor ben kızıyorum paramı biriktirseydin diye annem diyor tamam şimdi kavga etceksiniz, Metin bağılıyor orda annem ne yapacağını şaşırıyor.” (Nezahat)

3.4.1.4. Çocuğa Harçlık Verilmesi

Çocuklardan bazıları anne ve babalarından hiç harçlık almadıklarını belirtmişlerdir. Çocukların okula giderken harçlık almak ve harçlığını kullandığı yerler ile ilgili olarak cevapları, genellikle, yiyecek bir şeyler alabilmekle ilintili olmuştur. Çocukların cebinde az da olsa harcayabilecek paralarının olmaması demek özellikle okulda teneffüs zamanlarında kantinde olamamak, diğer arkadaşlarının aldıkları şeylere özenmek demektir ve bu çocuklar için çok zor bir durumdur.

“Hiç vermiyo ki babam.” (Melissa)

“Arada sırada babam bozuk para olduğunda veriyor. Vermese de yani kızmıyorum.” (Saim)

“Arada bir annem 50 kuruş veriyor. Parayı biriktiriyorum bazen kitap alınacak olunca ona veriyorum. Annemin veya komşuların verdiği harçlıkları topluyorum istediklerimi öyle alıyorum.” (Tarık)

Çocukların ekonomik yetersizliklerden yeterince para harcayamamaları, isteklerine her an ulaşamamaları ve ulaşamayacak olmalarını bilmeleri onları elindeki parayı özenle korumaşı gerekliliğine ve biriktirmeye yöneltmektedir.

“Haftada bir iki defa, 500 ya da 1 milyon. O parayla ne yapıyorsun? Aslında evde bırakıcam korkuyorum, birisi alır diye. Kardeşin çekmecelerini karıştırır mı? Yok karıştırmaz ama kardeşimde şu huy var parayı buldu mu cebine koyar, bu para kimin falan soruşturmadan hemen alır. Onun için genellikle yanımda taşıyorum uyuduğum zaman yastığımın altına koyuyorum. Kaybolcak diye korkuyorum, param kaybolduğunda halıların altına bakıyorum, annem çıldırıyor ne var napıyorsun diye.” (Bircan)

Harçlık almak ve alınan harçlığın özellikle okulda yiyecek bir şeyler almak için kullanmak çocuklar arasında önemli bir göstergedir. Bunu çocukların zenginlik algıları ile ilgili cevaplarında da görmekteyiz.

3.4.2. ARKADAŞLAR VE SOSYAL ÇEVRE

Çocuklar aile ortamlarının dışında da başka ortamlarda da bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi arkadaş çevresidir. Çocukların yoksullukla ilgili algıları özellikle arkadaşları arasında ve arkadaş çevresinde daha da keskinleşebilir ve çocuklar arkadaşları arasında daha kırılğan bir hal alabilirler.

3.4.2.1.Çocukların İstediklerini Arkadaşında Görmesi

Anne veya babandan sana almalarını istediğin bir şeyi arkadaşında görsen ne düşünürdün diye sorulduğunda çocuklar, isteklerinin karşılanıp karşılanamayacağı durumuna göre cevaplar vermiştir. Çocukların istedikleri şeyleri elde edemediği gibi bunu bir de arkadaşın da görmek onları daha çok mutsuz etmektedir.

“Mutsuz olurum ama kızmam. Gelip anneme de anlatmam. İçimde tutarım.

“Ondan ödünç alıp kullanmayı daha sonra geri vermeyi düşünürüm.” (Buse)

“Üzüntü duyarım. Hem maddi durumumuz sıkıntı olduğu için hem de bana alamadıkları için. (Fatma)

İsteklerinin anne veya babaları tarafından bir şekilde karşılanabileceğini bilen çocuklar bu konuda daha az üzüntü duyduklarını belirtmişlerdir.

“Anne bak arkadaşım almış derim. Ben de istiyorum derim.

“Birazcık üzüldüm ama fazla değil. Alınmayacağını bilsem bile, o gün olmasa bile başka gün alırlar.” (Sema)

3.4.2.2. Arkadaşlarının Harçlık Alması

Annenden veya babandan harçlık alamadığında arkadaşların sana almak istediğin bir şeyi ısmarlarsa ne düşünürdün diye sorulduğunda, çocuklardan çeşitli yanıtlar alınmıştır. Özellikle hiç harçlık almayan çocuklar bu konuda daha duygusal davranmakta ve arkadaşları tarafından bu şekilde ilgi görmek onları mutlu etmektedir.

“Çok iyi bir arkadaş olduğunu düşünürüm.” (Yaprak)

“Onlar bana bir şey ısmarlarsa onların iyi olduğunu düşünüyorum.”

“Sevinirim yani arkadaşım bana bir şeyler ısmarlıyor beni seviyor diye düşünürüm.” (Olca)

Ailelerinden az ya da çok harçlık alabilen çocuklar, kendilerinden daha iyi durumda olan arkadaşlarından bir şey kabul etmek istememektedir ya da kabul etmişse karşılığını vermek istemektedir.

“Sonra ben ona ısmarlayabilecek miyim diye düşünürüm.” (Yaşar)

“Bana ısmarlamasını istemezdim. Aç göz gibi görünmek istemem. (Yaren)

“Kendimi mahcup hissedirim Selin diye zengin bir arkadaşımız var o 500’lük 1 milyonluk dondurma alıyor, bana da ısmarlamıştı, ben o kadar mahcup olmuştum ki kıza teşekkür ettim, borcumu veririm dedim, ne borcu arkadaşız biz, olur mu aramızda hiç dedi. Ben 1 milyonluk dondurma alamayacağım için sonra ona 250’lik almıştım.” (Aysu)

3.4.2.3.Yoksul Çocukların Zenginlik Algıları

Çocukların zenginlik ile ilgili algıları kendi yaşadıkları hayata ve gördükleri şeylere göre farklılıklar göstermektedir. Bazı çocuklar 3-4 TL para harcamayı zenginlik olarak görürken, bazıları babanın her gün çalışmasını zenginlik olarak görmektedir. Ya da bazıları zenginliği kıyafetlerle ölçerken bazıları da ev ve arabalarla ölçmektedir.

“Her gün üstünde değişik bir şeyler oluyor, her gün para getiriyorlar. Ben de okuldan bir şeyler almak isterim ama alamam. Bazen hep dua ediyorum.”

“Zenginlerin evleri çok güzel, 5 milyonu bile az para olarak görüyorlar. Döner yaptırıyor, tost yaptırıyorlar.”

“Kıyafetinden anlıyorum. Benim alamayacağım şeyleri alıyor.”

“Annesi babası da ikisi de çalışıyor. Babası her gün çalışıyor.” (Yağmur)

“Böyle bir sürü arabaları var, evleri lüks. Bir keresinde çağırmıştı. Güzeldi evleri, bir sürü oyuncakları vardı.” (Süleyman)

Yapılan görüşmelerde bazı çocukların zenginlerle ilgili algılarının olumsuz olduğu görülmüştür. Zengin arkadaşlarıyla bir arada olmak istemediklerini, onların

evine gitmek istemediklerini ve kendi evlerine gelmelerini istemediklerini belirtmişlerdir.

“Zenginlik mutluluk getirmiyor, annesi babası ayrı onların. Zenginlerin evine hırsız girse onlar da fakir olur. Çok zengin olmak insanın başını ağrıtır. Arabamız olsun evimiz olsun yeter. Fakir olsak da olur.” (Sema)

“Ben istemem, artistlik yapar. O zengin olan, birinin köy evine gitmiş, herkese anlatıyor. Odaları çok küçük, pis pis kokuyor diyor.”

“İstemem, evimizi beğenmez diye. Beni küçük düşürür. Herhangi bir şeyler söyler mi sence diye sorulduğunda, söylemez de ben içinden öyle düşündüğünü düşünürüm.” (Bahar)

3.4.2.4.Çocukların Alay Konusu Olmaları

Çocukların alay konusu olmaları ile ilgili iki farklı yönden, dört farklı soru sorulmuştur. Öncelikli yön, çocuğun alay olma konusunu birebir yaşamış olmasıdır. İkincisi yön olarak, böyle bir şey yaşamayan çocuğun bu durumu yaşamış gibi düşünmesi istenmiştir. İlk yön ile alakalı olarak, kendisinin ya da tanıdığı bir arkadaşının alay konusu olması durumunda ne hissedeceği ve nasıl davranılacağı sorulmuştur. İkinci yön ile alakalı olarak, eğer sen ya da arkadaşın alay konusu olsaydı, nasıl düşünürdün ve ne yapardın diye sorulmuştur.

İlk olarak arkadaşlarının kendisiyle alay ettiğini söyleyen çocukların anlatılarına bakalım.

“Okulda üstümde kısa bir şey vardı. Tam temiz giyinmemiştim. Öyle güzel giyinmeyi sevmiyordum. Arkadaşım bana ne biçim, böyle kıyafet mi olur dedi. (Ali) Çocuk bunları utana sıkıla anlatmıştır, güzel giyinmemiştim demek yerine öyle güzel giyinmeyi sevmiyorum demeyi tercih etmiştir.

“Diyor ki, sen neden böyle geldin, kendi haline bak diyo. Ben küserim, onunla hemen küserim. Alay geçmek yanlış bir şeydir. Benle alay geçiyor, benden özür diliyo, kalbisini kırmamak için barışıyom. Bir de dedim ki eğer bir daha yaparsan barışmam diyom.” (Berfin)

“Bazen arkadaşlarım benimle konuşmuyorlar. Bilmiyorum, sevmiyorlar beni. Dışlıyorlar beni. Herkes dışlıyor.” (Dilara)

“Dördüncü ya da üçüncü sınıftık Buse benimle dalga geçmişti Ağrı’den geldin Kürtsün sen kendini ne sanyorsun diye, tabi şok oldum dayanamadım, kıza vurdum, o bana vurdu kavga ettik. Sonra ben kızdım ağladım, çantamı aldım eve geldim.” (Nezahat)

Çocuklar yaşadıkları bu durumları anlatırken ya hassaslaşmışlar ya da sinirlenmişlerdir. Çocukların arkadaşları tarafından alay konusu olmaları ya da dışlanmaları çocukların en büyük korkuları arasında yer almaktadır.

İkinci olarak kendisiyle değil ancak arkadaşıyla alay edildiğini gören çocukların anlatılarına göz atalım:

“Onun (alay edenin) salak olduğunu düşünüyorum. Kendi çokbilmişlik taşıyor.” (Ferah)

“Elbisesinin düğmesi kopuktu herkes onunla dalga geçiyordu.”

“Bazıları altında, fakirlerle, külotlu çorap olmadığına eşofman olduğunda dalga geçiyorlar, ben de onlara üzülüyorum ben de dua ediyorum inşallah fakir olanlara zenginlik verirsin diyorum.”

Özellikle iki örnekte açık bir şekilde görüldüğü gibi çocukların nasıl giyindikleri onların alay konusu olup olmamalarını belirleyen en önemli etkenlerden biridir.

“Benim bir sınıf arkadaşım var baya fakirler. Salak, öküz diyorlar o arkadaşıma. Çocuk baya ağlıyor. Öğretmen de bir şey yapmıyor, sadece uyarıyor. Çok üzülüyor, ağlıyor.” (Nazar)

Çocukların bu konudaki hassasiyeti ve kırılganlığı, çocukları bu durumu yaşayan arkadaşlarını korumaya yöneltmektedir.

Üçüncü olarak kendisiyle alay edilmesi durumunda neler hissedecekleri konusunda söyleyeceklerine bakalım:

“Ağlardım, üzülürdüm. Neden böyle diyorsun derdim. Sırf maddi durumumuz kötü diye böyle söyleme derdim.” (Bircan)

“Bunun yanlış olduğunu söyledim. Kızgınlık hissedirdim.” (Yaşar)

“Arkadaşlar kitap almayanlara sen kitap almadın alsana falan diye söylüyorlar ama bu güzel değil. Bana bir arkadaşım kitap alıp almamla ilgili bir şey söylese biraz utanırdım.” (Mustafa)

Dördüncü olarak arkadaşıyla alay edilmesi durumunda neler hissedecekleri konusunda anlattıklarına bakalım:

“Duygulanırdım. Benimle dalga geçilse diye düşünürdüm. Günah diye alamıyordur diye duygulanırım.” (Dilara)

“Onunla alay ettikleri için üzüntü duyarım. Mesela paraları yoktur, o yüzden güzel güzel giyinemiyordur.” (Mısra)

Çocukların anlatılarına baktığımızda hepsinin bu konuda ne kadar hassas olduğu görülmüştür. Çocukların bu durumlarda yaşadıkları en yoğun duygular, üzüntü, sinir, kızgınlık, utanç ve empati kurmaktır. Kendisi ya da arkadaşı olsun ya da bu durumu gerçekten yaşamış ya da yaşamamış olsun çocuklar yine de incitmektedir. Dışlanma çocukların en kırılgan olduğu noktadır. Annelerle yapılan görüşmelerde de görüldüğü gibi, çocuklarının alay konusu olmaları ve dışlanmaları annelerin, çocuklarına, çözüm bulmakta en zorlandıkları konulardır.

3.4.3.OKUL ORTAMI

Çocukların okulda yaşadığı en önemli sorunlardan biri, okullarda toplanan aidat paralarının verilememesidir. Çocuk bu konuda okul yönetimi veya öğretmeni ile ailesi arasında kalmaktadır. Bir yandan öğretmene durumlarını anlatmaya çalışırken bir yandan da okulun zorunlu tuttuğu bu aidatları ailesine aktarmak zorunda kalmaktadır.

Çocuklara, okuldan istenen aidat paralarını verip veremedikleri, veremedikleri zaman öğretmenin nasıl davrandığı sorulmuştur.

“Her gün söylüyorlar. Üzülüyorum getirsem ben de keşke diyorum.” (Elif)

“Aidat parası istediler ama biz veremiyoruz. Müdür yazıp gönderiyor öğretmenle. Öğretmen de söylüyor. Sen böyle olunca ne düşünüyorsun. “Üzülüyorum” “Hani bizim paramız olmadığını düşünüyorum.” (Mustafa)

“Okuldan sürekli para istiyorlar. Geçen sene verdim, bu sene vermicem, nasıl verelim. Öğretmen para isteyip isimlerimizi söylüyor o zaman çok üzülüyorum. Anneme gelip söylüyorum. Anne para versenize öğretmen istiyor diyorum.” (Seyfi)

“Öğretmen bazı arkadaşlarımı ders arasında yanına çağırıyor, bana olsa kötü hissederim ve arkadaşlarım duyarsa diye korkarım.” (Tolga)

Öğretmenlerin bazıları çocuklara bu konuda iyice zorluklar çıkarmaktadır. Çocukların isimlerini arkadaşlarının içinde söylemenin yanı sıra çocukları bazı şeylerden men ederek aibat paralarının ödenmesini sağlamaya çalışmaktadırlar ancak bunu yapmak, çocuklar için yeni bir sorun oluşturmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Çünkü öğretmeninden bu şekilde baskı gören bir çocuk bunu ister istemez anneye söylemektedir bu da annenin kendini yeniden kötü hissetmesine neden olmaktadır.

“Söylüyoruz, öğretmen illa getirin diyor. Getirmeyince kızıyor. Birkaç kişi getirmedi, öğretmen illa getireceksiniz dedi. Getirmeyenlere hikaye kitabı vermedi.” (Funda)

“Bazı kişiler veremiyorlar. Sıkıntıya düştükleri için. Öğretmenler fazla ısrar ederse getiriyorlar. Öğretmenler karneleri vermeyiz diyorlar. Bana olsa öğretmenime kızardım. Öğretmenimiz de sıkıntıya düşse biri ona böyle yapsa ne yapardı diye düşünürüm.” (Evra)

3.4.4.ÇOCUKLARIN HAYALLERİ

Çocuklara ellerinde her şeyi değiştirebileceği bir sihirli güçleri olsa ne yapacağını sorduğumuz soruda elbette çocukların hepsi birbirinden farklı yanıtlar verdiler. Verilen yanıtlarla ilgili şöyle bir nokta dikkat çekmektedir. Çocuklardan bazıları soyut kavramlar ya da soyut şeylerle ilgili hayaller gerçekleştirmek isterken, bazıları da somut yani maddi şeylerle ilgili hayallerini gerçekleştirmek istemişlerdir. Soyut kavramlar üzerine hayal kuran çocuklar hayallerine kendileri dışında ailelerini, ya da yoksul insanları da dahil etmektedir.

“Hasta olanları iyileştirdim, muhtaç olanlara yardım ederdim. İstedğim şeyleri alırdım, istediğim her şeyi yapardım.” (Aysu)

“İnsanları kurtarırdım. Herkesi kurtarırdım.” (Bahar)

“Kendi geleceğimi çok güzel bir şeye ayarlamak isterdim. Hep doğru kişilerle karşılaşmak isterdim.” (Funda)

“Ben etrafımda birilerine iyi davranmayan kişiler olduğunda onları sihirleyip iyiliğe yöneltirdim.” (Bircan)

“Ailemi sihirlerdim, onların da sihirlenmesi için.” (Mustafa)

“Fakirlere yiyecek dağıtmak isterdim onlar görmeden, para koyarım yiyecek alırlar ev alırlar.” (Melissa)

“Zenginlerin fakirlerin ne zorluk çektiğini görmesini ve çocukların okuyabilmesi için elimden geleni yapardım.” (Nezahat)

Bazı çocuklar, maddi yani daha somut şeyler üzerine hayaller kurmuşlardır. Çocukların hayallerindeki şeyler bazen bir cep telefonu, bazen annesinin iyileşmesi için ameliyat, bazen de babaları için güzel bir araba olmaktadır.

“İstedğim her şeyi yapardım cep telefonu alırdım. Bizim sınıfta herkesin cep telefonu var.” (Gamze)

“Koskocaman bir yer, çiftlik, içinde hayvanlar olacak.” (Deniz)

“Babama araba almak isterdim. Çünkü işe yürüyerek gidiyor. Annemi ameliyat yaptırmak isterdim. Ev yapmak isterdim.” (Dilara)

Yapılan görüşmelerde ekonomik durumları çok kötü olan ailelerdeki çocuklar çoğunlukla herkese yardım etmek, herkesi mutlu etmek gibi başkalarını da düşündükleri hayaller kurarken ya da ailesindeki herkese yardım etmeyi düşünürken, ekonomik durumları daha iyi olan ailelerin çocukları belirli bir eşyayı almak ve belirli bir ihtiyacını karşılamak yönünde hayaller kurmuşlardır.

IV.BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1.Sonuçlar

Çalışmada elde edilen bulguların doğrultusunda oluşan sonuçlar, çocukların yaşadıkları hane halkının özellikleri ile ilgili elde edilen verileri, yoksul annelerle ve çocuklarla yapılan derinlemesine görüşmeler sonucu elde edilen verileri açıklamak üzere iki bölümde sunulacaktır.

4.1.1.Hane Halkının Sosyo-Ekonomik Özelliklerine İlişkin Sonuçlar

Araştırmaya katılan hanelerin sosyo-ekonomik özelliklerine baktığımızda yoksul çocukların neredeyse hepsinin eğitim hayatına devam ettiği görülmektedir. Çocukların anne ve babaları çoğunlukla ilkokul mezunudur ancak okuma yazma bilmeyen annelerin sayısı da oldukça yüksektir. Bu durum literatürdeki çalışmaları destekler niteliktedir (UNICEF Türkiye, 2006; Öztürk 2008; Dayıoğlu, 2007). Yoksul çocukların yaşadıkları evlerin büyük bölümü tek katlı ve risk unsurları (evin daha önce yıkılması, çatısının çökmesi, evin rutubetli olması gibi) taşıyan evlerdir. Öztürk'ün (2008) çalışmasında belirttiği gibi, çocukların ebeveynlerinin büyük bir çoğunluğu SGK'ya sahiptir ancak yeşil kart sahibi olan ailelerin sayısı da oldukça yüksektir. Ailelerin aylık ortalama geliri en çok 251- 500 TL aralığında çıkmıştır. Yoksul çocukların yaşadıkları hanelerde babalar çoğunlukla yevmiyeli işlerde (özellikle inşaat işçiliği) çalışmakta, çalışan anneler ise çoğunlukla evde parça başı iş yapmaktadır. Ebeveynlerin çalıştıkları işle ilgili çıkan sonuçlar UNICEF'in (2006) çocuk yoksulluğu raporundaki tespitleri destekler niteliktedir. Annelerin çocuklarını okutmak yönündeki düşünceleri genelde olumlu çıkmıştır, çocuklarının bir meslek sahibi olması ve kendilerinin çektikleri zorlukları çocukların çekmemesi için okutmak istediklerini belirtmişlerdir. Son olarak araştırmaya katılan ailelerden kırdan göç ederek gelmiş olanların daha büyük ve içinden çıkılmaz bir yoksulluk yaşadıkları görülmüştür. Dayıoğlu'nun (2007) çalışmasına belirttiği gibi ebeveynlerin eğitimi, işi olup olmaması, işinin niteliği, ailenin göç etmesi, yaşanılan yerler gibi çocuk yoksulluğunun belirleyicileri bu çalışmada da temel belirleyiciler olarak ele alınmıştır ve elde edilen sonuçlar diğer çalışmaları destekler nitelikte çıkmıştır.

4.1.2. Anne ve Çocuk Arasındaki Yoksulluk Etkileşimine İlişkin Sonuçlar

Anneler yapılan görüşmelerde ortaya çıkan en belirgin sonuç, annelerin, yoksul hayatın çocuklarında yarattığı etkiler üzerine duyduğu kaygıları ile ilgilidir. Annelerin çoğu maddi yetersizliklerle nasıl başa çıkacaklarını ve çocuklarını nasıl idare edeceklerini bilememektedir. Maddi yetersizlikler annelerin sinirsel rahatsızlıklar yaşamalarına neden olmaktadır. Maddi kaygıların yaşanması eşler arasında tartışmalara yol açtığı gibi çocuklar da bu tartışmalara tanık olmakta ve tartışmaların içinde kalmaktadır. Annelerin kendilerini en perişan hissettikleri zamanlar çocukların ihtiyaçlarını karşılayamadıkları zamanlardır. Anneler her ne kadar bu durumda kendilerini çok perişan hissetseler de ister istemez bu durumu önemsemeyen bir tavır da sergilemek zorundadırlar çünkü yapabilecekleri bir şey olmadığını bilmektedirler. Anneler çoğunlukla maddi sıkıntıları çocuklarıyla paylaştıklarını ifade etmişlerdir. Anneler ellerinden geldiğince çocuklarının yaşadıkları sorunlarla ilgilenmeye, onlara yardımcı olmaya çalışmaktadırlar. Ancak arkadaşları tarafından dışlanmak gibi ciddi sorunlar yaşayan çocuklarına çözüm üretmekte zorlanmaktadırlar çünkü çocuk evde annesine anlatıp derdini paylaşırsa da, arkadaşları arasında aynı şeyi tekrar tekrar yaşamaktadır.

Çocuklarla yapılan görüşmelerde ortaya çıkan sonuç, maddi yetersizliklerin yine ciddi bir sorun oluşturduğudur. Ailenin ekonomik sıkıntılar yaşamaması demek, çocukların en önemli ihtiyaçlarının (gıda, giyim, eğitim, sağlık gibi) karşılanamaması yani çocukların istediği şeyleri yiyememesi, giyememesi, istediği defteri, kitabı alamaması, arkadaşlarıyla vakit geçirecek bir şeyler yapamaması demektir. Çocuklar istedikleri şeyleri elde edemedikleri durumlarda -annelerinden edinilen bilgilere göre-, hırçınlaşmakta, ailesiyle kavga etmekte, para bulma konusunda annesini zorlamakta ve bazen ailesini suçlamaktadır. Burada ortaya çıkan sonuçlar literatürdeki çalışmaları destekler niteliktedir (Ashworth ve Erooga, 1999; Gunn-Duncan, 1997; Smith ve Ashiabi, 2007). Bazı çocuklar ise istedikleri şeylere sahip olmadıklarında annelerini üzmemek için üzüntülerini belli etmek istemediklerini ifade etmişlerdir. Hoek'in çalışmasında (2005) ortaya çıkan bulguları destekler şekilde, annelerinin de onlar kadar üzüldüğünü bildikleri için onları daha çok üzmemek istemediklerini ifade etmişlerdir. Evde, okulda ve arkadaşları arasında parasızlıktan

kaynaklanan durumlar (okulda öğretmenın aidat istemesi, arkadaşları arasında eksikliklerini fark etmesi, evde huzursuz bir ortamın olması gibi) çocuklara maddi yetersizlikleri sürekli olarak hatırlatmaktadır. Ayrıca literatürdeki diğer çalışmaların belirttiği gibi, çocukların alay edilme konusunda çok hassas oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yaşıtları tarafından alay konusu olmayı ister kendisi birebir yaşamış olsun ister bir arkadaşının alay konusu edildiğine şahit olsun her iki durumda da çocuk duygusal olarak ciddi bir şekilde etkilenmektedir (Ridge, 2003). Bu durum çocukların mutsuz, kırılğan, kızgın ve öfkeli olmalarına neden olmaktadır. Çocukların zenginlik konusunda ve zengin arkadaşları ile ilgili algıları olumsuzdur. Erdoğan'ın çalışmasında da (2002) görüldüğü gibi, çocuklar zenginlerin hava attıklarını, bilmişlik tasladıklarını, alay ettiklerini, kendileriyle konuşmadıklarını belirtmişlerdir. Zenginlerin de fakir olabileceğini ve fakirliğin ne olduğunu anlamalarını istediklerini ifade etmişlerdir. Çocukların gerçekleştirmek istedikleri hayaller elbette ki sahip olmadıkları her şeye sahip olabilmekle ilgilidir. Kimisi hayallerinde bütün yoksullara, bütün hastalara yardım ederken isterken kimisi yalnızca annesine, babasına ya da kardeşlerine yardım etmek istediğini anlatmıştır.

Sonuç olarak yoksulluk çocukları hak ettiği ve elde etmek istedikleri her şeyden yoksun bırakmaktadır. Çocukları barınma, sağlık, giyim, korunma ve eğitim gibi haklarından mahrum bıraktığı gibi, yaşattığı duygusal etkilerle onları birçok olumsuz durumla baş başa bırakmaktadır. İstekleri hiçbir zaman tam olarak karşılanmayan, ailesinden beklediği ilgiyi göremeyen, dışlanma riskiyle karşı karşıya kalan, yaşadıkları hayatın değiştirmek için elinden bir şey gelmeyen, isyan eden ya da kabullenen ama en ufak iyiliklerle mutlu olabilen yoksul çocukların geleceklerinin de bu şekilde devam etmemesi için yapılması gereken çok şey vardır.

4.2. Araştırma ile İlgili Öneriler

Yoksul çocuklarla ilgili olan bu çalışmada, bundan sonraki bu konuda yapılan araştırmalara yol gösterici olması açısından, yaşanan bazı sorunlar ele alınacak ve önerilerde bulunulacaktır.

1. Yoksulluğu çocuğun gözünden anlamak ve yoksulluğun çocukları nasıl etkilediğini çocuğun söylemlerinden yola çıkarak açıklamak için yapılan bu çalışmada çocuklardan bilgi elde edilmek için görüşme tekniği kullanılmıştır. Ancak

araştırmanın başlangıcında, araştırmanın modeli düşünülürken, çocuk yoksulluğunu sosyal ve duygusal boyutta ölçmek için daha önce literatürde kullanılmış bir ölçek uygulanması düşünülmüştür. Ancak çocuk yoksulluğu ile ilgili bu tarz ölçek bulunamadığı ve yine bu tarz bir ölçeği oluşturmanın ciddi bir birikim gerektirdiği göz önünde tutularak ölçek uygulaması gerçekleştirilememiştir. Özetle, çocuklarla görüşme yapmak araştırmanın amacına ulaşılması konusunda herhangi bir olumsuzluğa ya da eksikliğe sebep olmamış olsa da çocukları daha da fazla konuşmasını sağlamak için daha farklı veri toplama teknikleri de geliştirilebileceği önerilmektedir.

2. Bu çalışmada, ödemelerin zamanında alınamaması sebebiyle çalışma alanına anne ve çocuk için farklı farklı günler de gidilememiştir. Veri toplama aşamasında da çocuk ve anne genellikle birlikte olmuştur. Bu durum, bölüm 2’de veri toplama sürecinde de bahsedildiği gibi, çocukların alışması ve güvenmesi açısından olumlu sonuçlar vermiştir ancak annelerin bazı duygusal boşalmalar yaşadığı zamanlarda çocukların da zor anlar yaşamasına neden olmuştur. Bundan sonra bu konuda çalışma yapmak isteyenler bu zorlukları bilerek saha çalışmasını ona göre planlayabilirler.

3. Çalışmaya katılan çocukların yaş aralığı 8-13 yaş arasında değişmektedir. Çocuklarla yapılan görüşmeler esnasında 8 ve 9 yaşlarındaki çocukların daha çekingen, daha az konuşkan oldukları ve soruları cevaplama da daha fazla zorlandıkları görülmüştür. Bu sebeple küçük çocuklar için, soruların daha farklı bir dille yazılabileceği düşünülmektedir.

4.3. Öneriler

1. Çocukların en öncelikli hakları olan barınma, sağlık, eğitim, beslenme ve korunma haklarından yararlanması için sosyal devlet bu konudaki sorumluklarını yerine getirmelidir ve bunun bir zorunluluk olduğunu kabul etmelidir.

2. Çocuğun haklarının korunması yönünde “çocuk odaklı”, koruyucu ve birleştirici bir anlayış kabul edilmelidir.

3. Her çocuğun sosyal hizmetler ve sosyal yardımlardan yararlanma hakkı olduğu esas alınmalıdır. Gerek hizmet, gerekse yardımlar geleneksel yardım veya sadaka şeklinde değil, insan onuruna yakışır bir biçimde yapılmalıdır. Ayrıca yapılan

yardımlar yalnızca yakacak ile sınırlı kalmamalı, özellikle çocukların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik gıda, giyim, eğitim masrafları ile ilgili yardımlar yapılmalıdır.

4. Sosyal hizmet ve sosyal yardım alanında veri tabanı ve veri toplama sisteminin önemi; uygulamaya dönük verilerde eksiklikler olduğu kavranmalıdır. Çocuklarla ilgili istatistiğe dayalı bilgiler çocuk hakları ve özel hayatın gizliliği ilkelerine bağlı olarak toplanmalıdır. Böylece ulaşılamayan tüm çocuklara yönelik hizmet üretme konusunda bilgi açığı kapatılmalı ve ayrıca sosyal yardımların gerçekten yardıma muhtaç ailelere ve çocuklara gitmesi sağlanmalıdır. Özellikle SHÇEK ile sivil toplum kuruluşlarının işbirliği içerisinde, oluşan istatistiklere göre mahalle mahalle çalışılarak ev odaklı ziyaretler gerçekleştirilmeli ve yoksul ailelerin sorunlarını yüz yüze dinlemelidir.

5. Devletin yoksul çocuklar için harcaması gereken bütçeyi başka harcamalar için kullandığı gerçeği kabul edilmeli ve bu konuda çok acil çözümler üretilmelidir.

6. Toplum merkezleri, çocuk merkezleri, aile merkezleri kurularak bu merkezlerde sosyal hizmet uzmanlardan, psikologlardan, sosyologlardan, hemşirelerden oluşan bir ekip çalıştırılmalı; yoksul çocuklara ve çocukların ailelerine sosyal, psikolojik, eğitsel destekler verilmesi sağlanmalıdır.

7. Özellikle bu merkezlerde yoksul anne ve babaların bilgi ve beceri düzeylerinin yükseltilmesi sağlanılarak çocuklarıyla olan ilişkilerinin yeniden olumlu bir şekilde düzenlenmesi sağlanmalıdır.

8. Yoksul mahallere, çocukların yaşlılarıyla kaliteli zaman geçirmelerini sağlayacak, ev ödevlerinin yapılmasını, el becerileri, spor, müzik, dans gibi aktiviteleri gerçekleştirmelerini sağlayacak, uzmanların, öğretmenlerin ve gönüllülerin yer aldığı parasız kreşler, eğitim merkezleri ve oyun merkezleri kurulmalıdır. Bu merkezler çocuğun kendine güvenmesini, kendini ifade etmesini, sosyal becerilerinin gelişmesini ve çocuğun benlik saygısının artmasını sağlayacaktır.

9. Devlet destekli kurulması ve ücretsiz olması gereken bu merkezler (Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu) SHÇEK ya da SHÇEK gibi bir yapılanma tarafından denetlenmelidir. Bu merkezlerde çalışan sosyal hizmet uzmanları, öğretmenler, sosyologlar, psikologlar çalıştıkları bölgedeki çocukların ve ailelerin durumlarını bağlı oldukları kuruma sürekli olarak bildirmelidir.

10. Türkiye’de sosyal hizmet ve sosyal yardım alanındaki uygulamaların, ilgili tüm alanlarda güçlendirilmesinde önemli bir yeri olan profesyonelliğin güçlendirilmesi gerekmektedir. Dolayısıyla, sosyal hizmet uzmanlarının, psikologların, sosyologların sayısı arttırılmalıdır. Sosyal hizmetler ve sosyal yardım uygulamalarının işini gerçekten önemseyen ve seven profesyoneller tarafından yapılması sağlanmalıdır. Kurulması beklenen çocuk merkezlerinde, toplum merkezlerinde, aile eğitim merkezlerinde gönüllü çalışmaların planlanması ve gönüllülere yönelik eğitim çalışmalarının düzenlenmesi gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Artar, M. ve Ahioğlu, N. (2007), “Çocukların ve Ergenlerin Gözünden Yoksulluğun Anlamı”, *Popüler Kültür ve Çocuk*, syf: 249- 268, Ankara

Bauman, Zygmunt (2006), *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

Bal, H. (2007), “Toplumsal Eşitsizlik Temelinde Çocuk Yoksulluğu: Isparta-Van Karşılaştırması”, *Sosyoloji Dergisi Ülgen Oskay’a Armağan Özel Sayısı (Hakemsiz)*, syf: 293- 311.

Batzeli, K. (2007), *Avrupa Parlamentosu Raporu: Çocuk Suçluluğu, Kadının Rolü, Aile ve Toplum*

Bilen, M. ,Şan, M. K. (2006), “Yoksulluk Kültürü ve Türkiye’de Yoksulluk Sorunu, *Sivil Toplum*, 4 (13), syf: 167-178.

Bilgin, R. (2009), “Diyarbakır’da Sokakta Çalışan Çocuklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, Sayı: 27, syf: 232- 244.

Bradshaw, J. (2002), “Child Poverty and Child Outcomes”, *Children and Society Volume 16*, pp: 131-140, John Wiley&Sans Ltd.

Bradshaw, J. ,Hoelscher, P. ,Richardson, D. (2006), *An Index of Child Well-Being in the European Union*, Social Policy Research Unit, The University of York, UK.

Buğra, A. ,Keyder, Ç. (2003), *Yeni Yoksulluk ve Türkiye ’nin Değişen Refah Rejimi*, UNDP Raporu, Ankara

Çağlayan, S. (2008), “Göç ve Yoksulluk: Mutlak ve Doğrusal Olmayan Bir İlişki”, *Türkiye ’de Yoksulluk Çalışmaları*, editör: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir.

Çukur, Cem Şafak (2008), “Yoksulluğun Psikolojisi: Yoksulluğun Sosyal Bilişsel Olarak Yapılandırması ve Sosyal-Duygusal Sorunlar İle İlişkisi”, *Türkiye ’de Yoksulluk Çalışmaları*, editör: Nurgün Oktik Yakın Kitabevi, İzmir.

Çulhaoğlu, M. (1996) “Varoşlar ve Kent Yoksulluğu: Sınıf Mücadelesinde Mekan ve Bütünlük Sorunları”, *Sosyalist Politika*, 83-122.

Dearing, E. (2008), *Psychological Costs of Growing Up Poor*, Ann. N.Y. Acad. Sci. 1136: 324–332, New York Academy of Sciences.

Dayıoğlu, M. (2007), “Türkiye’de Çocuk Yoksulluğu: Ölçüm Yöntemleri ve Yoksulluğun Belirleyicileri”, *TİSK Akademi, I. Dönem* syf: 82-105.

Dayıoğlu, M. ve Hoşgör, A. G. (2010), “Türkiye’de Çocuk İşçiliğiyle Mücadelede İzlenen Strateji ve Yöntemler: IPEC Deneyimi, *Türkiye’de Çocuk Emegi*, Der: Kemal İnal, Ütopya Yayınları, Ankara

Duyar, İ. (2010), “Çalışan Çocuklarda Bedensel Yıpranmalar”, *Türkiye’de Çocuk Emegi*, Der: Kemal İnal, Ütopya Yayınları, Ankara

Erdem, T. (2009), “Yoksulluk”, *Feodaliteden Küreselleşmeye Temel Kavram ve Süreçler*, Lotus Yayınları, İstanbul

Erdoğan, Necmi (2002), “Garibanların Dünyası: Türkiye’de Yoksulların Kültürel Temsilleri Üzerine İlk Notlar”, *Yoksulluk Halleri*, Demokrasi Kitaplığı.

_____ (2002), “Giriş: Yoksulları Dinlemek”, *Yoksulluk Halleri*, Demokrasi Kitaplığı.

Erikçi, M. (2005), *Ana Baba Yoksunluğunun 9-15 Yas Grubu Çocukların Benlik Kavramı Üzerindeki Etkilerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi*, Yüksek lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya

Flores (2004), “The Effect of Poverty on Young Children’s Ability To Organize Everyday Events”, *Journal of Children & Poverty*, Vol. 10, No 2, Carfax Publishing

Gander, Mary J. ve Gardiner, Harry, W. (2008), *Çocuk ve Ergen Gelişimi*, İmge Yayınevi, Ankara.

Giddens, Anthony (2008), *Sosyoloji*, Kırmızı Yayınları, İstanbul.

Gül, H. ve Sallan Gül, S. (2008), “Yoksulluk ve Yoksulluk Kültürü Tartışmaları”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, editör: Nurgün Oktik, Yakın Kitabevi, İzmir.

Gül, H. ,Sallan Gül, S. ve Memişoğlu, D. (2007), “Türkiye’de Yoksullukla Mücadele Politikaları, Kentsel Yoksulluk ve Yerel Yönetişim”, *Yerel Yönetimler Üzerine*

Güncel Yazılar-II: Uygulama, eds: H. Özgür ve M. Kösecik, syf: 246- 283, Nobel, Ankara

Gürarlan, N. (2006), *Yoksulluğun 1-4 Yaş Grubu Çocuklarda Hastalanma Sıklığı Üzerine Etkileri*, Yüksek lisans Tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.

Hatun, Şükrü. , Etiler, Nilay ve Gönüllü, Erdem (2003), “Yoksulluk ve Çocuklar Üzerine Etkileri”, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, sayı: 46, syf; 251-260.

Işık, Oğuz ve Pınarcıoğlu, M.Melih (2002), *Nöbetleşe Yoksulluk Sultanbeyli Örneği*, İletişim Yayınları, İstanbul.

Işık, E. (2007), *Kent Yoksulluğu, Sokak Çocukları ve Suç*, Yüksek lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi, Kütahya

Kağıtçıbaşı, Ç. (1998), *Kültürel Psikoloji: Kültür Bağlamında Aile ve İnsan Gelişimi*, Evrim Yayıncılık, İstanbul

Kalaycıoğlu, Sibel ve Rittersberger-Tılıç, Helga (2002), “Yapısal Uyum Programlarıyla Ortaya Çıkan Yoksullukla Baş etme Stratejileri”, *Kentleşme, Göç ve Yoksulluk, 7. Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*, editör: Ahmet Alpay Dikmen, İmaj Yayıncılık, Ankara.

Kalaycıoğlu (2003), “Toplumsal Tabakalaşma ve Toplumsal Hareketlilik”, *Sosyolojiye Giriş*, syf: 245- 259, Martı Yayınları, Ankara

Karabulut, Ö. (1999), “Ekonomik İstismar: Çocukların Çalıştırılması, Çalışan Çocukların Sorunları ve Çözüm Yolları” *I. İstanbul Çocuk Kurultayı Bildiriler Kitabı*, İstanbul Çocukları Vakfı Yayınları, 503- 516, İstanbul

Land, K.C. (2007), *The Foundation for Child Development Child and Youth Well-Being Index 1975-2005,with Projections for 2006*

Ocak, E. (2006), “Yoksulun Evi”, *Yoksulluk Halleri*, Demokrasi Kitaplığı.

Oktik, Nurgün (2008), “Yoksulluk Olgusuna Kavramsal ve Kuramsal Bakış”, *Türkiye’de Yoksulluk Çalışmaları*, editör: Nurgün Oktik ,Yakın Kitabevi, İzmir

Oktik,N. ,Çukur,C.Ş. ,Ünal,H. ,Gökalp-Yılmaz,G. ,Özbek,Ç. ,Doğan,V. ,Hasırcı,D. (2010), *Sosyal Risk Analizi: Mardin Proje Raporu Örneği*, Muğla Üniversitesi Basımevi

Özbudun, S. (2002), “Küresel Bir ‘Yoksulluk Kültürü’ mü?”, *Yoksulluk, Şiddet, İnsan Hakları*, Editör: Yasemin Özdek, TODAİ İnsan Hakları Araştırma ve Derleme Merkezi, Ankara

Öztürk, A.B. (2008), *Kentteki Çocuk Yoksulluğu: Keçiören Örneği*, Yüksek lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara

Ridge, T. (2003), “Listening to Children”, *Family Matters*, No: 65, Australian Institute of Family Studies, Winter.

Sallan Gül, S. (2005), “Türkiye’de Yoksulluğun Kadınsılaşması”, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 38, Mart, syf: 25- 45.

Smith, D.E. ve Ashiabi G.S (2007), “Poverty and Child Outcomes: A Focus on Jamaican Youth”, *Adolescence*, Vol. 42, No. 168, Winter 2007 Libra Publishers, Inc., 3089C Clairemont Dr., PMB 383, San Diego, CA 92117

Şen, R. B. (2004), “Aile Yoksulluğunun Çocuklar Üzerine Etkileri”, *IV. Aile Şurası Aile ve Yoksulluk Bildirileri*, Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, 18- 20 Mayıs, Ankara

Şişman, Y. (2006), “Sokakta Yaşayan Çocukların Yaşam Koşulları ve Gelecek Beklentileri”, *Sosyal Bilimler Dergisi* sayı:2, syf: 251-275

Toran, M. (2010), “Yoksul Çocukların Kaderi: Çalışmak!”, *Türkiye’de Çocuk Emeği*, Der: Kemal İnal, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Turner (2007), *Eşitlik*, çev: Bahadır Sina Şener, Dost Yayınları, Ankara

TUIK (2008), *Tüketim Harcamaları, Yoksulluk ve Gelir Dağılımı*, Türkiye İstatistik Kurumu Matbaası, Ankara.

_____ (2008), *Yoksulluk Çalışması Sonuçları*, tuik.gov.tr

_____ (2009), Yoksulluk Çalışması Sonuçları, tuik.gov.tr

Türkdoğan, O. (2003), “Yoksulluk Kültürü”, *Deniz Feneri Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği Sempozyumu*, 31 Mayıs- 1 Haziran, İstanbul.

UNICEF (2004), *Dünya Çocuklarının Durumu*, UNICEF Türkiye, Ankara

_____ (2006), *Çocuk Yoksulluğunun Önlenmesi*, UNICEF Türkiye, Ankara

Van Der Hoek, T. (2005), *Through Children's Eyes an Initial Study of Children's Personal Experiences and Coping Strategies Growing Up Poor in an Affluent Netherlands*, Innocenti Working Paper No. 2005-05. Florence, UNICEF Innocenti Research Centre.

Yıldız, Ö. ve Adaş, E.B.(2007), “Gaziantep’te Sokak Çocukları Üzerine Bir Araştırma”, *Sosyoloji Dergisi*, Sayı: 18, syf: 250-268

Yücesan-Özdemir, G. ve Özdemir, A. M. (2010), “Türkiye’de Çocuk Emeği ve Sosyal Politika: Alternatifi Düşünmek İçin Egemen Söylemin Eleştirisi”, *Türkiye’de Çocuk Emeği*, Der: Kemal İnal, Ütopya Yayınları, Ankara

EK 1: HANE HALKI ANKETİ

Hane Üyeleri	Yaş	Cinsiyet	Medeni Durum	Eğitim Durumu	Özür Durumu
Baba					
Anne					
Çocuklar					
1.					
2.					
3.					
4.					
5.					
6.					
7.					
8.					
9.					
10.					
Diğer üyeler					
1.					
2.					
3.					

1. Evin Durumu

1. Müstakil (kira, ev sahibi, miras) 2. Daire (kira, ev sahibi, miras)

2. Kışın Isınma Durumu

1- Merkezi Isıtma 2. Sobalı 3. Elektrikli 4. Tüple/Gazla 5. Diğer
_____ (Belirtin)

3. Gelirlerinizi en çok nerelere harcıyorsunuz? (İlk üçünü belirtiniz)

1) Gıda 2) Sağlık 3) Eğitim 4) Kira 5) Fatura (elektrik, su, telefon)
6) Giyim 7) Borç 8) Diğer

4. Hanenin temel gelir kaynakları nelerdir?(kira, maaş, tarımdan, yevmili iş, kendi işinden)

5. Aylık geliriniz (TL):.....

6. Herhangi bir sağlık güvenceniz var mı? (Hane halkının)

- 1) Yok 2) SGK (BAĞKUR, SSK, Emekli Sandığı) 3) Yeşil Kart
4) Diğer (belirtiniz) _____

7. Size göre ailenizin ekonomik durumu nasıl?

- 1) Çok kötü 2) Kötü 3) Orta
4) İyi 5) Çok iyi 6) Diğer.....

8. Ailede kimler çalışıyor? Çocuklardan alışan var mı?

9. alışıyor musunuz? (Herhangi bir işiniz var mı?)

1. Evet 2. Hayır

10. Eğer alışıyorsanız İşinizi tarif eder misiniz?

1. Ücretli//Devamlı
2. Yevmiyeli (Hangi aralıklar ile alışıyor? _
3. Dönemsel işçi (Turizm sektöründe temizlik işçisi)
4. Kendi hesabına alışıyor
5. Evde parça başı iş (Dantel, pazarda satmak)
6. ocuk, yaşlı Ya da hasta bakıcılığı

11. Eğer alışmıyorsanız Neden

1. Hiçbir zaman düzenli işim olmadı 2) İşim/Mesleğim var ama şu anda işim yok
3. İş buldukça çalışıyorum 4) alışamayacak zrm var
5) İş yok 6. Kalifiyeli değilim 7) İş vermiyorlar 8) Ailevi nedenler
9) ocuklarım Kk\ocuklarımla İlgileniyorum 10) Eşim İzin Vermiyor
11) Ev hanımıymı çalışmayı düşünmedim

12. Ne kadar süredir işsizsiniz?

13. Geliriniz geiminiz için yeterlimi?

1. Oldukça Yeterli 2. İdare ediyor 3) A kalmayacak Kadar (ne yeterli ne yetersiz)

4. Yetersiz 5. Ancak Sosyal Yardımlar ile geçinebiliyoruz ()

6. Diğer Gelirle Destekliyoruz (.....)

14. Eşiniz Çalışıyor mu?

1. Evet 2. Hayır

15. Eğer Çalışıyorsa İşini tarif eder misiniz?

1. Ücretli//Devamlı (belirtiniz _____) (İş güvencesi---V/Y)

2. Yevmiyeli (Hangi aralıklar ile çalışıyor? _____) İş güvencesi

3. Kendi hesabına çalışıyor (Belirt _____) (İş güvencesi _____)

4. Emekli

16. Eğer Çalışmıyorsa Nedeni

1. Hiçbir zaman düzenli işi olmadı 2) İşi/Mesleği var ama şu anda işi yok

3. İş buldukça çalışıyor 4) Çalışamayacak özrü var

5) İş yok 6) Kalifiyeli değil 7) İş vermiyorlar 8) Ailevi nedenler

9) Emekli

17. Ne kadar süredir işsiz?

18. Hayat şartlarınızın daha iyiye gideceğini düşünüyor musunuz? (Yeni iş, ücret artışı, vb.)

1- Böyle gelmiş böyle gider

2- Daha da kötüleşeceğinden korkuyorum (neden)

3- Bilmiyorum

4- Kader

5- Evet düzelebilir (neden belirtmişse not al)

6- Evet, çok daha güzel olacak (neden)

19. Ekonomik bir sıkıntı yaşadığımızda genellikle kimden destek alırsınız?

1) Eşimin akrabalarından 2) Kendi akrabalarından 3) Komşulardan

4) Arkadaşlardan/Tanıdıklardan 5) Bankalardan(kredi) 6) Dini kuruluşlardan

7) Belediye 8) Valilik/Kaymakamlıktan 9) Partiden

10) Yardım Kuruluşlarından 11) Hiç kimseden 12) Diğer

20. Çocuğunuzu Okutmak Neden Önemli

- 1) Bir meslek sahibi olmasını sağlama 2) Para kazanma 3) Saygınlık
- 4) Bilgi sahibi olma 5) Ülkeye faydalı olma 6) Kimseye muhtaç olmasını önlem 7) Bizim çektiğimiz Zorlukları Çekmesin

21. Evde En çok tüketilen gıdalar

- 1) Ekmek 2) Süt-peynir-yumurta 3) Et/Tavuk 4) Kuru baklagiller
- 5) Sebze 6) Meyve 7) Balık (Türü)

22. Çocuklarda kronik bir hastalık var mı?

EK 2: ANNELERLE YAPILAN GÖRÜŞME SORULARI

1. Maddi sıkıntılar yaşadığınız dönemlerde neler düşünürsünüz, evde nasıl davranırsınız?
2. Çocuklarınızın isteklerini (kıyafet, ayakkabı, okul eşyası, dışarı çıkmak için harçlık gibi) karşılayabiliyor musunuz? Bu ihtiyaçlarını karşılayamadığınız dönemler olduğunda neler düşünürsünüz, neler hissedersiniz, nasıl davranırsınız?
3. Çocuklarınızla para hakkındaki ya da maddi endişelerinizi anlatır mısınız? Konuştuğunuzda çocuklarınız nasıl davranır, neler söylerler? (tepkileri nasıl olur?)
4. Çocuklarınız okulda herhangi bir sorun yaşamakta mıdır? Yaşadıkları sorunlar hakkında bilgiyi nasıl sağlıyorsunuz? Sizce çocuğunuzun okulda arkadaşlarıyla olan ilişkisi nasıldır? Siz sorunları çözmek için neler yapıyorsunuz?
5. Çocuğunuzla beraber olduğunuz zamanlarda neler yaparsınız?

EK 3: ÇOCUKLARLA YAPILAN GÖRÜŞME SORULARI

1. Kaç yaşındasın?-----
2. Okula gidiyor musun?-----
3. Kaçınıcı sınıfa gidiyorsun?-----
4. (Eğer gitmiyorsa) neden gitmiyorsun?-----
5. Arkadaşlarınla, ailenle neler yaparsınız? (Bu 5 sorunun sorulmasındaki amaç, çocuklarla sohbet ederek çalışma soruları öncesi rahatlamalarını sağlamaktır.)

AİLESİ İLE İLGİLİ SORULAR

6. Canın bir şeye sıkıldığında ya da bir şeye üzüldüğünde annene ya da babana anlatır mısın? Anlattığında annen ya da baban sana neler söyler, nasıl davranır?
7. Ailende para ile ilgili sıkıntılar var mı? Bu sıkıntılar olduğunda annen ya da baban seninle konuşur mu? Neler söyler? Sen onlara neler söylersin?
8. Annenden ya da babandan sana bir şey almalarını (Kıyafet, ayakkabı, okul çantası, önlük, defter, kitap gibi) istediğinde ancak annenle baban istediğin şeyi sana şuan alamayacaklarını söylediği durumlarda neler düşünürsün, onlara neler söylersin?
9. Annenden ya da baban sana düzenli olarak harçlık verir mi? Veremediği durumlar olur mu? Böyle durumlarda ne yaparsın, neler düşünürsün?

ARKADAŞ ÇEVRESİ İLE İLGİLİ SORULAR

10. İstedığın bir şeyi okulda ya da mahallede bir arkadaşında görsen ne düşünürsün, neler hissedersin?
11. Harçlığın olmadığı durumlarda okulda ya da mahalleden arkadaşların sana bir şeyler ısmarlamak isterse ne düşünürsün, nasıl davranırsın?
12. Arkadaşlarının arasında ailesi zengin olan var mı? Onların zengin olduğunu nereden anlıyorsun, sence onlar neden zengin? Zengin bir arkadaşının evine gitsen veya o sizin evinize gelse neler hissedersin, nasıl davranırsın?

13. Çocuklar birbirleriyle çeşitli şekilde dalga geçerler. Kıyafetleri ile ilgili, okul eşyası eksik olduğu için ya da kendisinde olan bir şey (mesela bilgisayar) başkasında olmadığı için dalga geçebilirler. Senin bir arkadaşınla bu şekilde dalga geçilse ne hissedersin? Seninle ilgili böyle bir konuda dalga geçseler ne hissedersin?

OKUL ORTAMI İLE İLGİLİ SORULAR

14. Okulda çeşitli aidatlar alınır, fotokopi parası, kağıt parası, okul aile birliği parası gibi, ailenin okula vereceğin bu aidatları veremediği durumlar oldu mu? Bu paraları veremeyenler olduğunda öğretmeniniz sınıfta bu kişileri söyler mi? Senin adını da söylerse ne hissedersin?

HAYALLERİ İLE İLGİLİ SORULAR

15. Eline sihirli bir değnek verilse neler yapmak isterdin, neleri değiştirmek istersin?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı : VUSLAT DOĞAN
Doğum Yeri : İSTANBUL-BAKIRKÖY
Doğum Yılı : 1985
Medeni Hali : BEKAR

EĞİTİM VE AKADEMİK BİLGİLER

Lise 1999- 2003 : MUĞLA ANADOLU LİSESİ
Lisans 2003- 2007 : MUĞLA ÜNİVERSİTESİ
Yabancı Dil : İNGİLİZCE

MESLEKİ BİLGİLER

2007-2008 : TUBİTAK tarafından desteklenen projede 1 yıl burslu proje asistanı
2008-2009 : Avrupa Birliği tarafından desteklenen ve Muğla Üniversitesi'nin yürütücü olduğu projede 1 yıl proje elemanı.
2009-2010 : Mardin Valiliği, ve Muğla Üniversitesi işbirliği ile yürütülen projede 6 ay proje asistanı.